

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

İNFAZ HUKUKU
ve
ÖZEL DURUMDAKİ
HÜKÜMLÜLER

ANTALYA / 6-7 HAZİRAN 2008

İNFAZ HUKUKU
VE
ÖZEL DURUMDAKİ HÜKÜMLÜLER
SEMPOZYUM

ANTALYA
6-7 Haziran 2008

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ANTALYA BAROSU

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 147
TBB-İHAUM Dizisi: 5

İnfaz Hukuku ve Özel Durumdaki Hükümlüler

ISBN: 978-9944-234-51-1
© Türkiye Barolar Birliği
Birinci Baskı: Kasım 2008, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mahallesi
Barış Manço Caddesi, 1366. Sokak No: 3
06520 Balgat - ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: (312) 286 55 65
web: www.barobirlik.org.tr
e-posta: yayin@barobirlik.org.tr

Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

İNFAZ HUKUKU
VE
ÖZEL DURUMDAKİ HÜKÜMLÜLER
SEMPOZYUM

ANTALYA
6-7 Haziran 2008

İÇİNDEKİLER

Giriş	VII
-------------	-----

BİRİNCİ GÜN Açış Konuşmaları

Prof. Dr. Rona AYBAY	3
Av. Mehmet Zeki DURMAZ	9

BİRİNCİ GÜN BİRİNCİ OTURUM *Genel Gözlemler*

Av. Talay ŞENOL	17
Prof. Dr. Durmuş TEZCAN	21
Prof. Dr. Timur DEMİRBAŞ	30

BİRİNCİ GÜN İKİNCİ OTURUM *Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*

Av. Mehmet Zeki DURMAZ	45
Av. Zeki EKMEK	46

Dr. Hakan KIZILARSLAN	83
Av. Münip ERMİŞ	96

İKİNCİ GÜN
BİRİNCİ OTURUM

Yabancı Ülkelerdeki Uygulamalar ve Türkiye Gerçekleri

Prof. Dr. Rona AYBAY	131
----------------------------	-----

İKİNCİ GÜN
BİRİNCİ OTURUM

Tartışma ve Değerlendirme

Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL	145
Dr. Hakan KIZILARSLAN.....	151
Av. Zeki EKMEK	152
Prof. Dr. Timur DEMİRBAŞ	153
Prof. Dr. Durmuş TEZCAN	156
Av. Münip ERMİŞ	159
Av. Rıdvan YILDIZ.....	160
Av. Mehmet Nuri DEMİR.....	164
Savaş Dağ	165
Av. Teoman KUNTER.....	166
Sonuç Bildirisi.....	171

ÖNSÖZ

Araştırma ve öğreti alanında “infaz” gölgede kalmış bir hukuk dalı olma özelliği taşımaktadır. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Antalya Barosu ile birlikte ihmal edilmiş bu alanın hiç bilinmeyen bir bölümü ile ilgili bir toplantı düzenlemek önerisi sunduklarında TBB Yönetim Kurulu tereddüt etmeden katkıda bulunmayı kabul etti. İnfaz sırasında, evde cezasını çekmekte olan yaşlı bir politikacının affı ve Türkiye gündemini bir yılı aşkın bir süredir işgal eden “Ergenekon” davasında kamuoyunda “kasa” olarak nitelendirilen kişinin cezaevinde ölüm eşiğine gelmesi; davanın kilit isimlerinden bir generalin, bir politikacının, bir bayanın ölümcül hastalıklardan dolayı salıverilmelerine karar verilmesi “özel durumdaki hükümlüler” konusunun önemini gözler önüne sermiş bulunmaktadır.

Bu toplantıdan sonra gelişen bu olayların yanında cezaevlerinde meydana gelmiş bulunan kötü muameleden kaynaklanan ölüm ve yaralanma olayları ise düşündürücü olmuştur. Devletin kendisine korunması için teslim edilmiş bulunan insanlara karşı müşfik ve adil davranması, onları toplum dışına itecek şiddet hareketlerinden özellikle kaçınması gerekliliğini vurgulamakla yetinmekteyim.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) 42, İnsan Hakları Derneği (İHD) 52 kişinin cezaevlerinde tedavi için beklediklerini açıklamış bulunmaktadır. Bu rakamlar sorunun büyüklüğünü ve mutlak surette bir çözüm bulunması gerekliliğini göstermektedir.

Sorun hükümlüler açısından olduğu kadar tutuklular açısından da önemlidir. Sorun cezaevlerinde “özel durumda bulunan” kişilerin sağlık sorunlarının çözümü sorunu olarak kabul edilmelidir.

Antalya'da iki gün süren sempozyumun sonunda yayımlanan sonuç bildirisini kitabın arka sayfalarında bulacaksınız.

Bu bildirinین çizdiği tabloyu ve çözüm önerilerini Türkiye Barolar Birliği yönetimlerinin içtenlikle takip edeceklerine inanıyorum. Çözümü bireysel bazda çözmek Anayasa'nın "eşitlik" ilkesiyle bağdaşmayacağına göre, yasama erkinin acil olarak yasal bağlamda bir düzenleme yapmasına gerek vardır. Bu bireysel olarak cezaevine düşmüş olan kişileri psikolojik açıdan rahatlatacağı gibi, cezaevi yönetimlerini de güçlendirecektir.

Dileğimiz, infaz konusunda bundan böyle daha duyarlı olunmasıdır. Günümüz cezaevlerinin "zindan" anlayışından kurtarılmasıdır. Cezaevlerinde bulunanların istatistiki bir sayıdan fazla bir şey, duygularıyla, akıl ve davranışlarıyla -suçu ne olursa olsun- birer "insan" olduklarının kabul edilmesidir. Bizler kurucu başkanımız, sevgili hocamız Faruk Erem'in "suçluyu kazının altından insan çıkar" sözüne candan inanıyoruz. Cezaevine tutuklu veya hükümlü olarak girmiş bulunanları eğitmek, korumak ve özellikle topluma yeniden kazandırmak sorumluluğun bilinci ile hareket ediyoruz.

Ancak, tüm tutuklu ve hükümlüler de şu gerçeği unutmamalıdırlar. "Cezaevleri kimsenin evi olamaz." Böyle bir beklenti içinde olmamalıdırlar.

Sempozyumu düzenleyen, katkı sunan herkese, özellikle İnsan Hakları Uygulama Merkezi Başkanı Prof. Dr. Rona Aybay'a emeklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Av. Özdemir Özok
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Birinci Gün
6 Haziran 2008

Açış Konuşmaları

Prof. Dr. Rona AYBAY (Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Başkanı): Sayın konuklar, değerli meslektaşlar; hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, kendi ilgi alanındaki konularda çeşitli toplantılar düzenlemektedir, çeşitli yayınlar yapmaktadır. Bugün burada yaptığımız bu etkinlik de bunların bir yenisi oluyor. Yalnız, bu etkinliğimizin bir ilk olma özelliği var, onu belirtmek istiyorum. Merkezimiz ilk kez bir baromuzla ortak bir toplantı düzenliyor. Dileğimiz, bu ortaklığın başka barolarla gelecekte de devam etmesidir.

Bu vesileyle bizim İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi'mizin, kısaca İHAUM dediğimiz merkezimizin çalışmalarına ve etkinliklerine her zaman destek olan Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sayın Av. Özdemir Özok'a ve Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu'na da teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. Her türlü çalışmamızda bize kesin ve sınırsız destek sağlamışlardır.

Bu ilk ortak toplantımızın gerçekleşmesinde gösterdikleri yakın ilgi ve destek için ayrıca Antalya Barosu'na, Baro Başkanı Sayın Av. Mehmet Zeki Durmaz'a ve Baro Yönetim Kurulu üyelerine teşekkürlerimi sunmak benim için zevkli bir görev olacak.

Sayın katılımcılar, sayın konuklar; bildiğimiz gibi ceza kavramı, hukukun vazgeçilmez temel kavramlarından biri olarak ortaya çıkıyor. Öyle ki, hukuk bilgisi zayıf kimseler,

cezayı hukukun tek yaptırımını olarak algıladılar; bunu sık sık görüyoruz. Evet, ceza, hukukun vazgeçilmez bir yaptırımındır, ama biz hukukçuların bildiği gibi tek yaptırımını değildir. Ama genellikle toplum açısından hukuk deyince, yaptırım deyince, akla hemen ceza kavramının geldiği de bir gerçektir. Çağdaş ceza hukukunu insancıl hale getirmek, yani suçluya bazı yoksunluklar ve sıkıntılar getiren ceza uygulamak yerine, onu topluma kazandırıcı birtakım çabalara girişmek, bildiğimiz bir gelişme. Ama bütün bu insancılaştırma, cezayı bir tür ceza olmaktan çıkarma çabalarına karşın, ceza kavramından bütünüyle vazgeçilmesi de en azından insanlığın bu aşamasında söz konusu olamıyor.

Bildiğimiz gibi, cezalar da kendi içlerinde türlere ayrılıyor. Bunlardan bir tanesi ve genellikle ilk akla geleni de hapis cezası oluyor. Hapis cezası nedir; suç işlediği sabit olmuş, hüküm giymiş bir kişiyi belli bir yere kapatmak, yani hareket özgürlüğünden yoksun bırakmak.

Bildiğiniz gibi, anayasalarda ve uluslararası insan hakları belgelerinde ceza hukukuyla ilgili birtakım temel ilkeler saptanmıştır. Bunlar, cezanın hem verilmesinde, hem de cezanın infaz edilmesinde, uygulanmasında gözetilmesi gereken esasları kapsar. Örneğin Anayasa'nın 14. maddesine göre, "kimseye eziyet ve işkence yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz." Öte yandan, en temel ilkelerden "kanunsuz suç olmaz, kanunsuz ceza olmaz" yine Anayasa'da ve uluslararası insan hakları belgelerinde kabul edilmiş temel ilkelerdir.

Bu sempozyumun konusu bakımından bizi özellikle ilgilendirmesi gereken bu ilkelerden bir tanesi de ceza sorumluluğunun şahsi olmasıdır arkadaşlar. Ceza sorumluluğu bildiğiniz gibi anayasalarda da, insan hakları belgelerinde de şahsi olması ilkesiyle birlikte kabul edilmiştir. Bizim yeni Türk Ceza Kanunu'nda da "ceza sorumluluğu şahsidir, kimse başkasının eyleminden dolayı sorumlu tutulamaz" şeklinde 20. maddede bir hüküm var. Bu doğal bir şey, yani ceza

sorumluluğunun şahsi olması ne demek; suçu kim işlediyse, kim hüküm giydiyse, cezayı da onun çekmesi.

Yalnız, durum her zaman bu kadar basit olmayabiliyor. Çünkü verilen ceza, hükümlünün aile bireyleri üzerinde, yakınları üzerinde, giderek iş ortakları üzerinde birtakım olumsuz etkileri kaçınılmaz şekilde ortaya çıkarabiliyor, maddi ve manevi türlü sıkıntılara yol açabiliyor. Hüküm giymiş olan kişinin aile bireylerinden başlayarak, onu yakın bilen, onu dost bilen insanlar üzerinde de hükümlünün almış olduğu cezanın birtakım etkileri kaçınılmaz şekilde ortaya çıkıyor.

Bu sempozyumun yapılması düşüncesi, birkaç ay önce Antalya Barosu'nun düzenlediği bir toplantı vesilesiyle ortaya çıkmıştı. Anayasa tartışmalarıyla ilgili olarak çeşitli barolarda toplantılar yapıldı. Bu arada Türkiye Barolar Birliği de bizim İnsan Hakları Merkezi'nin girişimiyle bir "*Anayasa Önerisi*" hazırladık, kitap haline getirdik. Görenler, bilenler vardır, Türkiye Barolar Birliği web sitesinde de tam metin olarak ulaşılabilir bir haldedir. Bu metinle ilgili olarak çeşitli barolarda yaptığımız toplantılardan birini de burada, Antalya'da gerçekleştirmiştik. O toplantı sırasında Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı Sayın Av. Münip Ermiş, benim şahsen daha önce düşünmediğim bir konuyu gündeme getirdi. Konu, Antalya Cezaevi'nde yatmakta olan bir hükümlüyle ilgili. Bu hükümlüyü belki bilenler, -Antalya'da bilinen bir olay olduğunu zannediyorum- göğsünden aşağısı felçli bir hükümlü Antalya Cezaevi'nde yatıyor ve bu hükümlünün en temel ihtiyaçlarının sağlanmasıyla, beden temizliğinin sağlanmasıyla ilgili olarak yardım edecek bir personel cezaevinde mevcut değil. Bu durum karşısında, hükümlünün yakınlarından biri cezaevine girip kendisine yardımcı oluyor ve bu suretle kısa sürelerde de olsa, o da, bir tür hapis cezasını hükümlüyle birlikte çekmiş, paylaşmış oluyor. Bir kere tabii bu olayın mutlaka öncelikle cezaevi açısından, cezaevinin güvenliği noktasında bir sorun yaratması söz konusu olmalı. Cezaevine avukatların bile binbir güçlüklerle girip çıktığı bir ortamda, bir hükümlü yakınunun zorunlu olarak böyle girip

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

çıkması, herhalde cezaevi yönetimini ilgilendiren bir güvenlik sorunu olmalı diye düşünüyorum.

Ancak öte yandan, ceza sorumluluğunun şahsiliği açısından da olaya bakmakta yarar var. Hükümlünün cezasını bir miktar bir yakını da bu uygulama sonucunda âdetâ paylaşmış oluyor. Av. Münip Ermiş'in dikkatimize getirdiği bu durum, böyle bir toplantının yapılması fikrini ortaya atmış oldu. Böylelikle konuyu tabii sadece bir tek bu bireysel olayla ilgili olarak değil, geniş yönleriyle, gerek uygulama, gerek akademik ilkeler açısından irdelemeye karar verdik. Yani bu toplantının ilk fikri Antalya'da ortaya çıkmıştı, toplantıyı da yine Antalya'da yapıyoruz.

Değerli arkadaşlar; hiç kuşkusuz hükümlü de bir insan, yani hükümlü olması, hapis cezasına mahkûm olması, birtakım temel insan haklarından yoksun bırakılmasını gerektirmez, bu bilinen bir gerçek. Bu noktada, önemle üzerinde durulması gereken bir konuya da dikkat çekmek isterim: Engeli bulunmayan, yani "normal" dediğimiz, sağlam dediğimiz insanlara uygulandığında, işkence ve eziyet kavramına girmeyen, ama bir engelliye uygulandığında işkence veya kötü muamele kavramına giren durumlar olabiliyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir kararına konu olan bir olay bunu açıkça ortaya koyuyor. Kolları ve bacakları olmayan bir hükümlüye yüksek bir yatak verilmesi, yani normal bir insanın kolaylıkla çıkabileceği yükseklikte bir yatak verilmesi, öyle bir durumda eziyet ve işkenceye, kötü muameleye dönüşebiliyor. Çünkü kişinin engeli dolayısıyla normal bir kişinin rahatça çıkabileceği bir yükseklikteki yatağa çıkması kendisi için imkânsız oluyor. Bu gibi durumlar işte bu toplantımızda incelenecek, değerli sunum yapacak meslektaş bu konularda bizi aydınlatacaklar ümidindeyiz.

Toplantımızda üzerinde durulması gerektiğine inandığımız başka bir iki temel noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum, ama önce şunu belirteyim: Normal ya da sağlam dediğimiz insanlardan farklı durumda olan bu insanların içinde buldukları durum nedeniyle bazen aşırı duyarlı olmalarını doğal

karşılama gerekir. Dolayısıyla bu duyarlılığa da saygı göstermemiz gerekir; onları incitecek davranışlardan, sözlerden kaçınılması gerekir. Bu insani bir görev hiç şüphesiz.

Bu arada, geçenlerde medyada haber konusu olan bir olayı da anımsatmak isterim: "Sağlam" insanlardan kurulu bir futbol takımı, milletvekillerinden oluşan bir futbol takımı, engellilerden oluşan bir takımı açık farkla hezimete uğrattı, bunu medyadan takip etmişsinizdir. Yani nasıl bir durumdur, bunu takdirlerinize bırakıyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak ulusu temsil etme durumunda olan insanlarımızdan bu konuda biraz daha duyarlı olmalarını beklemek sanırım hakkımızdır.

Değerli arkadaşlar; bu vesileyle bu terim konusunda da biraz dikkatinizi çekecek bir iki cümle söylemek isterim: Bu özel durumda bulunan insanları belirtmek için engelli, özürlü, sakat gibi deyimler kullanıyoruz. Yabancı dillerde de benzer durumlar var, yani çok çeşitli deyimler kullanılabilir. Gerek yasalarda, gerek uluslararası belgelerde bu insanları belirtmek için değişik deyimlerin kullanıldığı görülüyor. Hiç kuşkusuz bu deyimleri seçerken özenli davranmamız gerekiyor. Onları incitecek bir deyim yerine, daha nötr, daha tarafsız bir deyim kullanmamız herhalde zorunlu. Bunu da sayın konuşmacıların dikkatine sunuyorum, bu deyim konusunda bizi aydınlatırlarsa mutlu olacağım. Yani sakat mı demeli veya dememeli, engelli mi demeli, özürlü mü demeli, bu konularda bu sempozyum bir katkı getirirse, amacına ulaşmış olacaktır sanıyorum.

Önemli bir sorun, engelli veya özürlü dediğimiz bu insanların sağlam insan dediğimiz insanlardan ayırma çizgisi nedir, ölçüt nedir? Doğuştan olma veya sonradan olma, sürekli veya geçici nitelikte olma gibi özellikler bakımından ayrımlar yapılabilir mi, yapılmalı mı, nasıl yapılmalı? Bu konularda da umarım konuşmacılarımız bizi aydınlatacaklardır.

Öte yandan, teknik anlamıyla engelli veya özürlü kavramına girmeyen, ama çok özel durumda olan hükümlülerin sorunlarına da dikkat çekmek isterim. Örneğin hamile kadın-

lar veya doğum yapmış kadın hükümlüler ve onların çocukları. Türkiye cezaevlerinde hükümlü anneleriyle birlikte bir hapis hayatı içinde çocukluklarını geçiren çocukların olduğu bilinen bir gerçek. Hatta *"Uçurtmayı Vurmasınlar"* diye bir film vardı, hatırlayacaksınız. Herhalde o filmdeki çocuk gibi pek çok çocuk şu anda cezaevlerimizde bulunmaktadır. Biz dışarıdan biliyoruz, ama görevleri gereği cezaevi yönetimiyle ilgilenen meslektaşlarımız, mutlaka bizim bildiğimizden çok daha fazla bu konuların aşinasıdırlar.

Yine teknik anlamıyla belki özürlü veya engelli kategorisine girmeyen, ama uzun süren hastalığı olan hükümlülerin durumları da cezaevlerindeki infaz sorunları bakımından dikkatle üzerinde durulması gereken bir sorundur. Bu insanların hasta olarak kendilerinin insan hakları, sağlık hakları olduğu gibi, çevre açısından, çevrelerindeki insanlar açısından yaratıkları risk de bir başka insan hakları sorunu yaratmaktadır. Bu konuların üzerinde de zannediyorum durmak gerekir.

Değerli arkadaşlar; toplantımızda sorunların gerek kurumsal açıdan, gerek uygulama açısından değerlendirilmesini amaçladık. Yani sadece akademik, soyut değil, aynı zamanda somuta yönelik, aktüel sorunlara yönelik bir boyut da toplantımızda olsun istedik.

Bugünkü *"Birinci Oturum"* da *"Genel Gözlemler"* başlığı altında değerli akademisyen arkadaşlarımız konuya ilişkin görüşlerini açıklayacaklar. Öğleden sonraki İkinci Oturumda ise uygulamaya yönelik olarak değerli konuşmacılarımız bizleri aydınlatacaklar. Bu konulardaki bilgilerini ve tecrübelerini bizimle paylaştıkları için değerli katılımcılarımıza, bildiri sunacak arkadaşlarımıza şimdiden teşekkür ediyorum. Yarınki son oturumda ise ilk günün genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Bu oturum da âdeta açık kürsü olsun istiyoruz, yani gerek bildiri sunarak katılmış arkadaşlarımız, meslektaşlarımız, gerek dinleyici olarak aramızda bulunan katılımcılar, görüşlerini, eleştirilerini ve sorularını ortaya koysunlar ve bir serbest tartışma ortamı yaratılsın istiyoruz.

Ben sözlerimi bitirirken, bu toplantının gerçekleşmesinde emeği geçen, bizlere yardım eden bütün arkadaşlarıma huzurunuzda bir kez daha teşekkür ediyorum.

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

Saygılar sunuyorum.

Sunucu: Sayın hocamıza biz de teşekkür ediyoruz.

Programa göre yine açış konuşmasını yapmak üzere Antalya Barosu Başkanımız Av. Mehmet Zeki Durmaz'ı davet ediyorum.

Av. Mehmet Zeki DURMAZ (Antalya Barosu Başkanı): Saygıdeğer hocalarım, sevgili meslektaşlarım; bu toplantı nedeniyle özellikle hemen hemen Türkiye'nin her tarafından gelme zahmetinde bulunan hocalarımızla birlikte olmaktan çok mutluluk duyuyoruz. Yani çalışmayı aşan bir biçimde onlarla birliktelik, bize birçok birliktelikleri anımsatıyor ve önümüzde ne tür birliktelikler olabilir diye de zaman zaman otururken düşünme gereğini duydum doğrusu. Bu nedenle tekrar kendilerine teşekkür etmek istiyorum.

MEHMET ZEKİ
DURMAZ'IN
KONUŞMASI

Bu çalışmanın Sayın Rona Aybay hocamızın söylediği gibi ve çok geniş bir kapsamda bilimsel anlamda da, onu güncel anlamda da birleştirerek sunumlarından sonra, belki bana söyleyecek çok şey kalmıyor doğrusu. O nedenle, açış konuşmasının dışında, açış konuşmamı bir tarafa koyarak, sizlerle gelinen bu noktayı paylaşmak istiyorum.

Gerçekten Türkiye'de hep insan haklarından söz edilirken, biz cezaevinde hükümlü bir insanımızın bile normal koşullarda yaşamını sürdürebildiğini, yani cezalandırılmasını bile devletin gerektirdiği bir biçimde beceremediğini Antalya'daki somut bir olayda yaşadık. Bize gelen başvuru üzerine arkadaşlarımızla beraber Antalya Cezaevi'nde hükümlüyü ziyaret etme gereği duyduk. Gittiğimizde, revirde kalan hükümlü, tekerlekli bir sandalyeyle getirildi. O halkımızın genel anlamda kullandığı -"burç gibi babayiğit" derler-yapılı genç bir insanla karşı karşıyaydık. Ama o insan tekerlekli sandalyeyi kullanıyordu ve revirden dışarıya bile, bizim görüşme alanımızda bile inanılmaz tiksindirici bir koku vardı.

MEHMET ZEKİ
DURMAZ'IN
KONUŞMASI

İlk geldiği andan başlayarak hem onu dinlemek ve anlatımlarını kavramak istiyorduk, hem de bir an önce oradan kaçmak istiyorduk doğrusu. Yani bir insanın hem bir şeyi paylaşmak, hem de o şeyden kurtulmak duygusunun aynı anda yaşandığı bir ikilem. Bunu belki sözlerle anlatmak son derece güç, çünkü ancak o olumsuzluk, yani zaman zaman şeyleri düşündüm, yani I. Dünya Savaşı sonrası yahut da şu son Amerika'nın sorgulama merkezlerindeki olumsuz koşulları düşünüyorsunuz, kıyaslamak bile istemiyorsunuz, o kadar kötü koşullar altında cezasını çekmeye çalışan bir hükümlü.

Yine kendi anlatımları sırasında bir ara ayağı sandalyesinin ayağını koyduğu bölümden yere düştüğünde, hepimizin yapabileceği bir biçimde ben de doğal olarak ayağını alıp yeniden -çünkü kendinin koyma olanağı yoktu- yerine koydum. Bunu günlerce kardeşine anlatıyor, "*Baro Başkanı geldi, benim ayağımı tutup yerine koydu.*" Bu kadar insani bir davranışı bile son derece üstün bir davranış olarak gören ve bunu toplumdan bekleyen bir insana karşı duyarsız kalmamak gerektiğini düşünüyorum.

Bir insan, doğaldır ki en ağır suçu işlemiş olabilir, ama verilen cezanın infaz edilmesi de uygar devletlerin ya da tüm devletlerin aslında yerine getirmesi gereken bir zorunluluk olarak düşünüyorum. Bu çalışmayla ilgili kardeşiyile içeriye haber gönderdiğimde, "*böyle böyle bir çalışma yapılacak, bu konuda iletmemi istediği herhangi bir konu varsa onu bana ilet*" dedim. Bunun üzerine, gönderdiği notları sizinle bir anlamda paylaşmak istiyorum, çünkü demin söylediğim gibi, Sayın Rona Aybay hocamızın çok kapsamlı açış konuşmasından sonra o konularda söyleyecek çok şey olmadığı için, bunları parça parça sizlerle paylaşarak bu toplantının ne kadar önemli olduğunu bir anlamda yaşayan bir insanın ağzından sizlerle paylaşmış olmak istiyorum.

"Efendim" diye başlıyor, "*Efendim, ben 1972 doğumlu Mardin-Savur-Erkuran nüfusuna kayıtlı, 1974 yılından beri Antalya'da ikamet eden biriyim*" diyor. Bu bir olay sırasında merminin bir tanesinin omuriliğine denk gelmesiyle tıp di-

liyle T7-8 diye ad verilen bölgesinden, yani göğüs kafesinden aşağısını hiçbir şekilde hissetmeyen, "bu yüzden boşaltım sistemimde benim iradem dışında çalıştığı için altımı kirletiyor ve haliyle altımı ıslatıyorum" diye not da devam ediyor. Yine bu geçirdiği ağır travmadan dolayı T2 adı verilen şeker hastası olduğunu, günde sabah 40, akşam 23, toplam 63 ünite insülin kullandığını belirten ve sağlık durumunu ciddi bir biçimde anlatan bir not. Ben tamamını okumadan, sadece bir sayfadan üç satır size aktarma gereği duydum. Bir adam öldürmeye, felçli haldeyken, o haldeyken bir adam öldürmeye karışıyor ve olayı işlediği tarih 13.05.2005 tarihi. Bundan sonra hemen her hükümlüye ya da her tutukluya yapıldığı gibi, cezaevinin çok küçük ve iğrenç bir yerine atıldığını söylüyor. Sanıyorum bugünkü çalışmalarda bu koşulların da yeniden gözden geçirilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Zaman zaman, özellikle yönetici biriminde olan arkadaşlarımız, bu tür konuları müstehzi olarak karşılıyorlar. Bir zaman ihtilalin başındaki bir insanın da "asmayalım da besleyelim mi?" demesini hatırlatıyor bana. Şüphesiz "asmayalım da besleyelim mi?" mantığını hiçbir hukuk devletinin, insan haklarına saygılı hiçbir ülkenin, hiçbir bireyin kabul etme olanağı yoktur. Cezaevlerinin kendi koşulları içerisinde bunları düzenlemesi, ama ilk andan başlayarak bunların yine insani boyutlar içinde sürdürülmesi gerektiğini de herhalde insan haklarından ya da hukuk devletinden yana olan hiçbir insanın, özde hukuk devletinden yana olan hiçbir insanın kabul etmeyeceğini düşünemezsiniz.

Bu ilk durumdan sonra malum durumu nedeniyle Antalya Devlet Hastanesi revirine götürülüyor. Doğaldır ki Antalya Devlet Hastanesi revirinde tedavi edilecek bir şey görmedikleri için ve orada da zorunlu olarak jandarma ve jandarmanın yanındaki sanıyorum bir başçavuşun beklemesi gerektiği için, diyorlar ki, "bunun tedaviye ihtiyacı yok, bunu alın götürün cezaevine." Bu gidiş gelişler birden fazla sürüyor. Sonuçta cezaevinde yapılması gereken, bize göre yapılması gereken, bunun bakımını da sağlayacak ortamı devletin yapması gerekirken, kardeşlerinden bir tanesi cezaevine her gün üç kez belirli ara-

MEHMET ZEKİ
DURMAZ'IN
KONUŞMASI

larla girerek o doğal ihtiyaçlarını yerine getirmesine yardımcı oluyor. Zaman zaman bunu cezaevleri, cezaevinde yaşama olanakları, maddi olanakları bulunmayan insanlar aracılığıyla yaptırmayı yeğliyor. Bu da yine sanıyorum konuşmacıların bugün değinmesi gereken ve cezaevi koşullarında varsıl olan hükümlülerle yoksul olan hükümlülerin ne denli bir işbölümü içerisinde kullanıldığını herhalde toplumun dikkatine, sizlerin dikkatine sunacaklardır diye düşünüyorum.

Bu arada, tabii saldığı koku nedeniyle cezaevinde de koğuş şikâyetleri gündeme geldiğinde, cezaevi yönetimleri koğuş değiştirme gereği duyuyor, geçici; nasıl bir önlemse, koğuş değiştirerek bu sorunu çözme yoluna gidiyor.

Yeni kendinin anlatımından, *"bize mi sorsun cezaevine girerken?"* diyerek farklı tavırlarla karşılaştığını söylüyor. *"O koğuştan alıp bu defa beni cezaevinin revir diye bir odasına koydular ve yemek konusunda bana yardımcı olabilmesi için yanıma maddi durumu, geleni gideni olmayan bir mahkûm verdiler"* diye mektubun bir yerinde biraz önce sizlerle paylaştığım konuyu da gündeme getirmiş oluyor.

Hepimizin bildiği gibi, bu koşullardaki hükümlülerle ilgili genel işletilen sistem, cumhurbaşkanının af yetkisi. Doğaldır ki af yetkisi için gerekli raporun verilmesi gerekiyor. Oysa ki -sanıyorum bugün öğleden sonraki oturumda detaylı bilgi verecek arkadaşlar- rapora baktığınızda, zaman zaman öyle fiili durumda olan bir hükümlünün affedilmesini gerektirecek bir durum olmadığı belirtiliyor. Bu da sanıyorum tıp hukuku yönünden toplumun dikkatine sunulması gereken bir olaydır diye düşünüyorum. Bu arada, gerek Antalya Barosu'nun, gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi insan hakları birimlerinin cezaevinde araştırma yaptıklarını da bu notlarında belirtmiş oluyor.

Biraz önce Sayın Rona Aybay hocamın söyledikleri gibi, insanlar yaşamlarında belirli konuları yaşayınca, doğaldır ki cezanın bireyselliği konusunda, notunda *"bir cezayı kaç kişi çeker; anayasada, yönetmeliklerde böyle bir ceza sistemi var mı, sorumlu kişiler bu durumda böyle bir sorumluluk karşısında suç işle-*

miyorlar mı efendim?" diye notlarını sürdürüyor arkadaşımız. Notunun son bölümünde, uzun bir biçimde anlatımdan sonra, "Bu haykırışa, bu acı çığlığa kulak verip, bizim bu mağdurluğumuza sizlerin de desteğiyle bir son verilmesine, ben de bu ülkenin evladı olarak Sayın Cumhurbaşkanı affını, eğer bu mümkün değilse, infazıma iyileşinceye kadar ara verilmesini gerekli mercilere ivedi olarak sizlerin sayesinde ve katkılarınızla iletip ve somut bir adım atılmasına ben bir insan olarak ve siz insan hakları koruyucuları olarak yukarıda belirttiğim taleplerimin, mağdurluğumuzun, haksızlığın giderilmesini saygılarımla arz ederim" diye notlarını bitiriyor.

Sayın Rona Aybay hocamız biraz evvel söylediler; biz doğaldır ki kurumlar olarak birey birey insanlarla ilgilenip, bir tek olayın çözümü için getirmiyoruz. Ama önümüzde somut, yaşadığımız bir olay var. Buna karşı duyarsız kalmak ya da bunu görmezden gelmek, en azından bireysel olarak insana bakış açımızı da sorgulamamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü çok kısa bir süre önce Antalya'da "*köpek, it*" laflarıyla ilgili televizyonların, ulusal televizyonların, basının gündeme taşıdığı bir sorun varken, insan haklarıyla ilgili herhalde Antalya Barosunun, Türkiye Barolar Birliği'nin, avukatların, hukukçuların ya da insanın duyarsız kalmasını düşünmek herhalde olası değildir diye düşünüyorum. Bu nedenle, biliyorum ki burada yapılacak çalışmalar, bilimsel anlamdaki çalışmalar, güncel, Türkiye'nin hemen her yerinde mutlaka örneklerinin olduğu ya da olabileceği, ama buna karşın bizlere düşen, devlete düşen temel görevlerin de bu çalışma sonunda bir bildiriyle mutlaka ilgililerle paylaşılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü biz, İnsan Hakları Kurulu'nda yaptığımız çalışmalar, oradan çıkan raporları Türkiye'deki tüm ilgililerle paylaştık. Bu çalışmanın önünde o paylaşım vardı; Sayın Adalet Bakanı'yla paylaştık, Sayın Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü'yle bu konuyu paylaştık. Cezaevi müdürlerimizle görüştük; onların tabii olanakları öbürlerine göre son derece kısıtlı, yapabileceklerini doğaldır ki yapmaya çalışıyorlar. Ama temelde insan haklarına saygılı, çağdaş bir hukuk devletin yapılması gerekeni bugüne kadar yapmadığını görerek

MEHMET ZEKİ
DURMAZ'IN
KONUŞMASI

Türkiye Barolar Birliği'yle bu çalışmaya katkı veren herkese teşekkür etmek istiyorum ve bu çalışmanın bu konumda olan tüm hükümlülere de bir ışık olması dileğimle tümünüze en içten sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

Sunucu: Sayın Başkan'a biz de teşekkür ediyoruz.

"*Birinci Oturum*"la beraber konunun esasına girilmeden önce 15 dakikalık bir kahve aramız olacak.

Teşekkür ediyoruz.

Birinci Gün

6 Haziran 2008

Birinci Oturum

“Genel Gözlemler”

Oturum Başkanı

Av. Talay Şenol

TBB İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Yürütme Kurulu yesi

Sunucu: Değerli meslektaşlar; “Genel Gözlemler” başlıklı “Birinci Oturum”da oturum başkanlığını yapmak üzere Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi Sayın Av. Talay Şenol’u masaya davet ediyorum. Aynı zamanda konuşmalarını yapmak üzere Prof. Dr. Durmuş Tezcan ve Prof. Dr. Timur Demirbaş’ı da davet ediyorum.

Av. Talay ŞENOL (Oturum Başkanı): Değerli konuklar; ben de sizleri en içten sevgi ve saygılarımla selamlıyorum. Hepinize hoş geldiniz diyorum.

Bildiğiniz gibi, etkinliğimizin konusu, “İnfaz Hukuku ve Özel Durumdaki Hükümlüler.” Bugün gerçekleştireceğimiz Birinci Oturum’un başlığı ise “Genel Gözlemler.”

Hepinizin bildiği üzere, bireyin hürriyetini bağlayıcı cezaya çarptırılması ve cezanın kesinleşmesiyle birlikte, artık o cezaevine girecek bir hükümlü haline dönüşmektedir. İşte bu aşamada cezanın infazı dar anlamda gündeme gelmektedir. Hemen belirtelim ki, ceza infaz kavramının sadece hürriyeti bağlayıcı cezalara uygulanması konusunda hâkim bir görüş mevcuttur. Bu nedenle de ceza infaz hukuku, özgürlükten yoksun bırakan ceza yaptırımlarının yerine getirilmesini ifade eder. İnfaz hukuku, esas olarak şekli ceza hukukuna dahil olmakla birlikte, genel olarak bağımsız bir hukuk dalı olarak da kabul edilmektedir.

TALAY
ŞENOL’UN
KONUŞMASI

Sayın hocamız açış konuşmasında belirtmişti; infazın ana amacı, hükümlünün gelecekte tekerrürden uzak kalabilmesi ve böylece toplumun diğer suçlardan korunmasının yanı sıra, onun yeniden sosyalleşmesinin teminiyle topluma yeniden kazandırılmasıdır. Nitekim bu husus, *"İnfazda Temel Amaç"* başlıklı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 3. maddesinde *"Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazıyla ulaşılmak istenen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır."* Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi için de öncelikle hükümlünün insan olduğunun kabulü gerekir. Faruk hocamızın dediği gibi, *"suçluyu kazırsanız, altından insan çıkar."*

Hükümlü, tüm haklarından yoksun bir kişi sayılamaz. Hükümlünün dokunulmazlığı ve özgürlüğü sadece kısmen kayıtlanmıştır. Bütün bunlardan çıkarılacak zorunlu sonuç ise, hükümlünün cezaevinde yaşayan ve özgür bireylerle aynı haklara sahip bir temel hak süjesi olduğunun kabul edilmesidir. Nitekim hükümlülerin de temel hak sahibi kişiler olduğu artık tüm medeni ülkeler tarafından kabul edilmektedir. Anayasa'nın ve Cumhuriyetimizin temel niteliklerinde belirtilen 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına saygılı, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir. Devleti hukuk devleti olarak kuran ise temel haklardır. Devletin görevi de temel hakları somutlaştırmak ve güvence altına almaktır. İnsan hakları olarak da nitelendirilen bu temel haklar, kişinin sırf insan olduğu için doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez, devredilmez haklardır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve daha sonra başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere birçok uluslararası belge ve sözleşmede ifadesini bulan ve tabii hukukun bir zaferi olan bu anlayış, ülkemizde ilk defa 1961 Anayasası'yla yürürlük kazanmıştır. 1982 Anayasası da bu anlayışı özünde devam ettirmiştir. Anayasa'nın 12. maddesine göre herkes,

kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu temel hakların başında ise insanın onuru gelmektedir. İnsan onuru, idarenin ve tüm devlet organlarının bütün eylem ve işlemlerinde uymaları gereken bir üstün kural, supra normdur. 1961 ve 1982 anayasalarına örnek teşkil eden Alman Temel Yasası'nın 1. maddesine göre *"insan onuruna dokunulamaz, ona saygı göstermek ve onu korumak tüm devlet organlarının görevidir."* Yine Avrupa Birliği Anayasa Taslağı'nın 1.1. maddesine göre *"insan onuruna dokunulamaz, insan onuru saygı görmelidir."* Anayasa'mızda benzer bir hüküm olmamakla birlikte Anayasa Mahkemesi, *"insan onurunu insanın ne durumda, hangi koşullar altında bulunursa bulunsun, sırf insan oluşunun kazandırdığı değerini sayılması ve tanınmasını anlatır"* diye tanımlayarak bunu bir üstün kural olarak kabul etmiştir.

Hemen gururla belirtelim ki, Türkiye Barolar Birliği'nin hazırladığı *"Anayasa Taslağı"*nın 10. maddesinde de *"İnsan onuruna dokunulamaz. İnsan onuruna saygı, devlet ve toplum yaşamının temel ilkesidir"* hükmü yer almaktadır. Anayasa'nın 17. maddesinin 3. fıkrasında kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm, ancak ceza infazında hükümlünün insanlık onurunun korunması, onuruna saygılı davranılması halinde anlam kazanacaktır. Bu anlamda da insan onuru anayasal güvence altına alınmıştır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirleri İnfazı Hakkında Kanun'un 6. maddesinin (b) bendinde de *"hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddi ve manevi koşullar altında çektirilir"* hükmü yer almaktadır. Bu hükümden açıkça hürriyeti bağlayıcı cezanın infazının insan onuruna saygılı olarak düzenlenmesi ve yürütülmesinin yasal zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Cezaların infazında hükümlünün başta insan onuruna olmak üzere temel haklarına saygılı davranılması zorunluluğu uluslararası belgelerde de düzenlenmiş bulunmaktadır ve birçok belgede de buna atıf yapılmaktadır. İnsan onuruna saygılı

TALAY
ŞENOL'UN
KONUŞMASI

davranılması, onun korunup gözetilmesi, özellikle engelli ve özel bakıma muhtaç hükümlüler yönünden de ayrı bir önem taşımaktadır. Bir yanda ceza infazında hükümlülerin başta insanlık onurları olmak üzere temel haklarına uygun davranılması, diğer yanda toplumsal güvenlik ve devletin hukuksal düzenin koruyucu ve kollayıcı işlevi. Bunlar arasındaki dengeyi korumak için önceliklerin devamlı olarak değerlendirilmesini içeren bir süreç gerekmektedir. Bu dengenin sağlanmasında kişi haklarına asgari müdahaleyle hukuk ve düzeninin nasıl korunacağı sorusuna devamlı olarak yanıt aranmalıdır. İşte bugün burada bu oturumumuzda konunun en yetkin iki uzmanıyla birlikte bu soruya ve özellikle de nasıl bir infaz sistemi ve uygulamasıyla yine özellikle özel durumdaki hükümlülerin insanlık onurlarının zedelenmeden infaz bitiminde yeniden normal yaşamlarına geçmelerinin sağlanacağı sorusuna yanıtlar arayacağız. İnanıyorum ki, bize ayrılan süre sonunda konumuzla ilgili pek çok yeni bilgi ve değerlendirmelerle yüklü olarak toplantıdan ayrılacağız.

Şimdi sizlere değerli konuşmacılarımızı konuşma sıralarına göre takdim etmek istiyorum. İlk konuşmacımız, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yürütme Kurulu ve İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Durmuş Tezcan. Kendisinin ceza hukuku ve insan haklarıyla ilgili pek çok eseri bulunmaktadır, ama bunlardan özellikle İnsan Hakları El Kitabı'nı örnek olarak size takdim etmek isterim.

İkinci konuşmacımız, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sayın Timur Demirbaş. Kendisinin de pek çok eseri var, ama özellikle konumuzla ilgili olarak 2. baskısını yaptığı İnfaz Hukuku isimli eseri, adı el kitabı olmasa da bu konudaki hakikaten bir el kitabı niteliğinde özel konumu olan bir eser. Bunun için aramızda konuşmacı olarak bulunması ve özellikle bu konudaki birikimleri nedeniyle çok faydalı olacağını ummuyorum, biliyorum.

İlk sözü “Hapis Cezalarının İnfazında Pozitif Ayrımcılık” konu başlıklı konuşmasını yapmak üzere Sayın Durmuş Tezcan’a bırakıyorum.

Prof. Dr. Durmuş TEZCAN* (Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

DURMUŞ
TEZCAN'IN
TEBLİĞİ

Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında eşitlik yerine pozitif ayrımcılıktan söz etmek ilk anda şaşırtıcı görünebilir. Zira cezaların infazında ayrımcılıktan kaçmak, hükümlülere aynı kuralları uygulamak esastır.

Yasalarca suç oluşturan eylemi işlediği sabit olan kişiye verilecek cezanın amacı ise, başlangıçta kefaret (ödetme) anlayışına dönük iken, zaman içerisinde bu anlayıştan hükümlünün ıslahı ve topluma kazandırılması anlayışına geçilmiş olmasına rağmen, yine de insanların belleğinden kefaret anlayışı tamamen silinmiş değildir. Durum ne olursa olsun, günümüzde cezaların infazı hükümlünün ıslahını amaçlasa da, hükümlünün cezasını çekmesi ve bu infaz sırasında her hükümlünün ayırım gözetilmeksizin eşit infaz kurallarına tabi tutulması gerekir. Bilindiği üzere, günümüzün demokratik ülkelerinde, aydınlanma çağından itibaren tedricen bedensel cezaların kaldırılarak hürriyeti bağlayıcı cezaların kabulü ve onların infazının amacı, kişiyi topluma kazandırmak olmasına karşın, ceza evlerinin çoğu kez bu amaçtan uzaklaşmak, suç eğitim merkezi haline dönüştüğü eleştirisi yapılmaktadır. Zira mükerrir konumdaki hükümlüler, her defasında eskisine nazaran sayısal yönden anlam ya da nitelik yönünden ağırlaşan suçlarla cezaevine geri dönmektedirler.¹ Bu neden-

* “Hapis Cezalarının İnfazında Pozitif Ayrımcılık”, başlıklı tebliği.

¹ Nitekim uzun süre Fransa’da adalet bakanlığı görevinde de bulunan Prof. Dr. Robert Badinter, bakanlık döneminde 1983 yılındaki mevcut şekliyle cezaevlerinin neden ıslah yeri değil de suç ocağı olduğunu, neden suçlunun topluma kazandırılmasından çok mükerrir suçluyu arttırdığı sorularını kendisine sorarak Fransa’da iki yüz yıllık geçmiş olan

le ülkemiz son yıllarda, pek çok batı ülkesindeki gibi, bir tür suç eğitim merkezi haline dönüşen koğuş sisteminden, doğru bir biçimde birkaç hükümlünün kaldığı oda sistemine geçme uygulamasına yönelmiştir. Bu uygulama ise, hükümlüleri izalasyona iteceği gerekçesiyle, bu tip ceza evlerine karşı toplumda “*F Tipi cezaevine hayır!*” şeklinde kimi kişi ve sivil toplum örgütlerince protesto edilmektedir.²

Cezaların infazında herkese eşit bir rejimin uygulanması esas olmakla birlikte, bazı kişiler bakımından infaz rejiminin sert kurallarının daha da yumuşatılması kimi hükümlülerin kişisel durmu açısından bir zorunluluk haline gelebilmektedir. Bu konu bir yandan, hamile kadınlar, öte yandan, çocuklu kadınlar ve ayrıca bedensel engelliler ve yaşlılar açısından sözkonusu olup, bunlar için cezaların infazında pozitif ayrımcılık doğal bir zorunluluk olarak görülmektedir. Nitekim yeni infaz yasasında da, anne bakımına muhtaç 0-6 yaş gurubundaki çocukların, analarının yanında kalmalarının sağlanması (m. 65); buna karşılık 3 yaşını doldurmuş çocukların çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilmeleri halinde de, analarıyla temas kurulmalarının sağlanması, bu tür pozitif ayrımcılığa somut bir örnektir.

Hürriyeti bağlayıcı cezaların çektirildiği bir yer olan ceza infaz kurumlarıyla ilgili olarak, Cumhurbaşkanı François Mit-

---

cezaevlerini iyileştirmek için tarihi bir araştırmaya girerek Cumhuriyetçi Cezaevi (La prison républicaine) isimli eseri yazdığını, bu kitabın önsözünde açıkladıktan sonra, bu çalışmada, tarihsel boyutuyla hapis-hanenin bir kurum olarak, birçok unsurdan oluştuğunu vurgulamıştır. Bu konuda bkz. Tezcan Durmuş, “Ceza İnfaz Kurumunda Hükümlü Haklarında Uygulanacak Disiplin Esasları ve Hükümlünün Adil İşlemlere Tabi Tutulması Bakımından Hakları”, Prof. Dr. Şeref Gözübük’e Armağan, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 327 vd.

² Bu nedenle Batı ülkelerinde kabul gören oda sistemine dayalı böyle bir infaz rejiminin Türkiye’de sürekli eleştiri konusu yapılmasının nedenlerini bilimsel bir araştırmaya tabi tutarak sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmak yararlı olacaktır. Bu konuda bir köşe yazarının gözlemi için bkz. Emin Çölaşan, *F tipi*, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/06/23/217216.asp>. Bu eleştirilerin bu tür cezaevlerine karşı başından beri sürdüğü unutulmamalıdır. Bkz.Sendikacıdan F tipi protestosu, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09/08/2000.

terand döneminde uzun süre Fransa'da Adalet Bakanlığı görevinde bulunan hem avukat hemde öğretim üyesi olan Robert Badinter, *Cumhuriyetçi Cezaevi (La prison républicaine)* isimli eserinde, tarihsel boyutuyla hapisanenin bir kurum olarak, bir çok unsurdan oluştuğunu vurgulamıştır.³ Badinter'e göre, hapishane, görevliler ve mahpuslardan oluşan insan unsurunu, yapı ve donanımıyla belli bir mimari tarzına dayalı maddi unsur, hükümlünün yaşamının ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş kurallar bütünüyle belli bir ceza fikrini ifade eden disiplin unsurunu, hükümlülerin kendi aralarında ve personel ile olan ilişkilerini içeren cezaevi yaşamının gerçek boyutunu, cezaevinin varlık nedenini açıklayan bir ideolojiyi ve nihayet cezaevini topluma yeniden kazandırmayı amaçlama açısından da bir politikayı içerir.⁴

Bu anlayış, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da dikkate alınmış olup, bu konuda önemli bir gelişimi sergilemektedir. Gerçekten, infaz hakimliği, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları mevcut yasanın tasarısında yer almıştı. Ancak yasa koyucu bunları 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu ve 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu şeklinde önceden yasalaştırdığından, bu düzenlemeler, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'la birlikte Türk ceza infaz politikasının temellerini oluşturmaktadır. Nitekim bu doğrultuda, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 101/1. maddesinde belirtildiği üzere, "*İyileştirme; hükümlülerin, kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla uyum-*

³ Bkz. Badinter Robert, *La prison républicaine*, Ed. Fayard, Paris 1992, s. 9 vd.

⁴ Badinter, s. 10-11.

DURMUŞ
TEZCAN'IN
TEBLİĞİ

*laşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür. Bu programlar; hükümlüde, kanunlara saygılı olarak yaşama düşüncesi ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı sorumluluk duygusunun gelişmesi, toplum yaşamına uyması, geçimini sağlayabilmesi konularında uygulanacak rejim, önlem ve yöntemleri kapsar”.*⁵ Bu nedenle, suçluluğu kesinleşen hükümlünün ceza evine konulması, ona karşı insanlık dışı, temel insan haklarını ihlal edici davranmayı haklı kılmaz. Onun da diğer insanlar gibi adil işlemlere tabi tutulması zorunluluğu vardır. Hatta Dostoievski'nin *Ölümler Evinin Anısı (Souvenir de la maison des morts)* isimli eserinde yazdığı gibi, “Bazı insanlar hükümlülerin iyi bir şekilde bakımını ve beslenmesini sağlamakla yasanın gereğini yerine getirdiklerini ve bunun yeterli olduğunu düşünürler. Bu da bir hatadır. Ne kadar alçalmış olursa olsun, herkes, insan onuruna saygı gösterilmesini arzu eder. Kendisinin ne kadar dışlandığını bilmesine ve diğer insanlarla arasındaki uçurumu kavramasına rağmen, ona, ne pranga, ne de taşıdığı hükümlü damgası, bir insan olduğunu unutturabilir. Hükümlü de bir insan olduğuna göre, ona insan gibi muamele etmek gerekir.”⁶ İşte son yıllarda tüm Avrupa ülkeleri gibi ülkemizde de bu alanda yapılan reformun amacı, bir yandan hükümlülere karşı insan onuruna yaraşır bir biçimde davranılmasını sağlamak, diğer yandan da onları iyileştirerek topluma kazandırmak düşüncesinde yatmaktadır. Bu görüş, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un “Hapis cezalarının infazında gözetilecek ilkeler” başlı-

⁵ Bu amaç, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 3. maddesinde şöyle ifade edilmiştir : “ [1] Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır. ”

⁶ Bkz. Dostoievski F., *Souvenir de la maison des morts*, Ed. Folio, Paris 1990, s. 174 ; Meslektaşım Bordeaux Hukuk Fakültesi Kriminoloji Enstitüsü eski Müdürü Prof. Dr. Delmas Saint-Hilaire'in yönettiği bu gün değerli bir infaz hukuku doçenti olan Jean-Paul Céré'nin yüksek lisans tezinde bu güzel cümleler yer almaktadır. Bkz. Céré Jean-Paul, *Discipline et protection des droits des détenus*, Université de Pau et Pays de l'Adour, 1992-93, s. 1.

ğını taşıyan 3/1. maddesinin b bendinde, “Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir” şeklinde düzenlenmiş; hükümlü sağlığı ile ilgili olarak da, 3/1 maddesinin f bendinde ise, “Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur” tarzında bir yükümlülük getirilmiştir. Bu yüzden, kesin yargı kararı ile hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan bir kimse- nin cezaevine konulup hürriyetinin kısıtlanması, tek başına insan haklarına aykırılık oluşturmaz. Zira suçun kefareтини ödetmek düşüncesi tamamen unutulmamakla birlikte, bugün artık cezaların infazının amacı, bu kimseye karşı keyfi davranmak değil, yukarıda da vurgulandığı gibi, suçlunun iyileştirilip topluma kazandırılmasıdır. Nitekim 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, cezanın infazının sorun yaratacağı sağlık, gebelik ve doğum gibi kimi durumlarda bir yandan cezanın ertelenmesini (m. 16),⁷ diğer

⁷ Hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi : MADDE 16.- (1) Akıl hastalığına tutulan hükümlünün cezasının infazı geriye bırakılır ve hükümlü, iyileşinceye kadar Türk Ceza Kanununun 57 nci maddesinde belirtilen sağlık kurumunda koruma ve tedavi altına alınır. Sağlık kurumunda geçen süreler cezaevinde geçmiş sayılır.

(2) Diğer hastalıklarda cezanın infazına, resmi sağlık kuruluşlarının mahkumlara ayrılan bölümlerinde devam olunur. Ancak bu durumda bile hapis cezasının infazı, mahkumun hayatı için kesin bir tehlike teşkil ediyorsa mahkumun cezasının infazı iyileşinceye kadar geri bırakılır.

(3) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen geri bırakma kararı, Adli Tıp Kurumu'nca düzenlenen ya da Adalet Bakanlığı'nca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumu'nca onaylanan rapor üzerine, infazın yapıldığı yer Cumhuriyet Başsavcılığı'nca verilir. Geri bırakma kararı, mahkumun tabi olacağı yükümlülükler belirtilmek suretiyle kendisine ve yasal temsilcisine tebliğ edilir. Mahkumun geri bırakma süresi içinde bulunacağı yer, kendisi veya yasal temsilcisi tarafından ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilir. Mahkumun sağlık durumu, geri bırakma kararını veren Cumhuriyet Başsavcılığı'nca veya onun istemi üzerine, bulunduğu veya tedavisinin yapıldığı yer Cumhuriyet Başsavcılığı'nca, sağlık raporunda belirtilen sürelerle, bir süre bulunmadığı takdirde üçer aylık dönemlere göre bu fıkrada yazılı usule uygun olarak incelettilir. İnceleme sonuçlarına göre geri bırakma kararını veren Cumhuriyet Başsavcılığı'nca, geri bırakmanın devam edip

yandan da, infaz aşamasında hükümlünün muayene ve tedavisini (m. 78 vd.) düzenlemiştir. Muayene ve tedavi ile ilgili düzenlemelere göre, hükümlünün acil veya olağan muayene ve tedavisi kurumun hekimi tarafından yapılır. Öte yandan, rızası olsa bile hiçbir hükümlü üzerinde tıbbi deney yapılamaz. Hükümlülerin tedavileri bakımından gerekli yardımları, tüm kamunun ve üniversitelerin sağlık kuruluşları yapmakla görevli kılındığından, kurum hekiminin tedavi edemeyeceği durumlarda bu sağlık kuruluşlarından yararlanır. Ayrıca kurum hekimi veya görevli hekim tarafından yapılan muayene ve incelemeler sonucunda hükümlünün cezasını yerine getirmesine engel olabilecek hastalığı saptanırsa durum, kurum yönetimine bildirilir.⁸ 5275 sayılı Kanun'da yaşlı hüküm-

---

etmeyeceğine karar verilir. Geri bırakma kararını veren Cumhuriyet Başsavcılığı'nın istemi üzerine, mahkumun izlenmesine yönelik tedbirler, bildirim yapıldığı yerde bulunan kolluk makam ve memurlarınca yerine getirilir. Bu fıkrada yazılı yükümlülüklerle aykırı hareket edilmesi halinde geri bırakma kararı, kararı veren Cumhuriyet Başsavcılığı'na kaldırılır. Bu karara karşı infaz hakimliğine başvurulabilir.

(4) Hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılır. Çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa, doğumdan itibaren iki ay geçince ceza infaz olunur. Arıca bkz. Çolak Haluk, *Hükümlülerin İnsani Haklarının Penolojik Görünümü ve Yeni İnfaz Rejimi*, Eylül 2005, <http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=516>

⁸ MADDE 78.- (1) Kurumun sağlık koşullarının düzenlenmesi, hükümlünün acil veya olağan muayene ve tedavisi kurumun hekimi tarafından yapılır. Genel veya hastalık nedeniyle yapılan tüm muayene ve tedavi sonuçları, sağlık izleme kartına işlenir ve dosyasında saklanır.

(2) Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile üniversitelerin sağlık kuruluşları, hükümlülerin tedavileri bakımından gerekli yardımları yapmakla görevlidirler.

(3) Rızası olsa bile hiçbir hükümlü üzerinde tıbbi deney yapılamaz.

Sağlık denetimi

MADDE 79.- (1) Kurum hekimi, kurumu ayda en az bir kez denetleyerek genel ve özel önlem alınması gereken hastalıklar ile kurumda sağlık koşulları yönünden alınması gereken önerileri içeren bir rapor düzenler ve kurum yönetimine verir.

Hastaneye sevk

MADDE 80.- (1) Hükümlünün sağlık nedeniyle hastaneye sevkine gerek duyulduğunda durum, kurum hekimi tarafından derhal bir raporla ceza infaz kurumu yönetimine bildirilir.

İnfazı engelleyecek hastalık hali

lülerin cezasının konutunda infazına ilişkin hükümler yakın bir zaman önce 6 Nisan 2006 tarih ve 5485 sayılı yasa ile değişiklik yapılarak gözden geçirilerek yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları azami üç yıl hapis cezasının konutunda çektirilmesine olanak tanınmıştır (m.110/2).⁹

Özellikle engellilerin bütün dünyada korunması için yapılan çalışmalar dikkate alındığında¹⁰ yakalanan, gözaltına alınan, tutuklanan veya yargılama sonunda mahkum edilen engellinin cezasının infazı aşamasında sağlığının korunmasıyla orantılı olarak özel bir infaz rejimine tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kimselere cezaların infazında özel bir infaz rejimine tabi olmaları yönünde yapılacak pozitif ayırmacılık ise, yaşlı hükümlülerle ilgili yasadaki yukarıda değindiğimiz özel infaz rejimi dikkate alındığında daha da önem kazanmaktadır.

MADDE81.- (1) Kurum hekimi veya görevli hekim tarafından yapılan muayene ve incelemeler sonucunda hükümlünün cezasını yerine getirmesine engel olabilecek hastalığı saptanırsa durum, kurum yönetimine bildirilir.

⁹ MADDE 110- (Değişik 2. fıkra: 5485 - 6.4.2006 / m.1) (2) Mahkumiyete konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine dair hukuki sorumlulukları saklı kalmak üzere;

a) Kadın veya altmışbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları altı ay,

b) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları bir yıl,

c) Yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları üç yıl, veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilir. Bu yasa değişikliği ile ilgili olarak ayrıca bkz. AKP, Erbakan cezaevine girmesin diye yasa değiştirmişti... <http://w9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=168479&Categoryid=1>

¹⁰ "Özürlü" veya "Engelli kişi" terimi, fiziksel veya zihinsel yeteneklerinde doğuştan veya sonradan meydana gelen yoksunlukların sonucu olarak, kısmen veya tamamen, kendi başına normal bireysel ve/veya sosyal yaşam yaşayamayan kişileri ifade eder. Bkz. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Bildiri, (1975). BM Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1975 tarihli ve 3447 (XXX) sayılı Kararı. Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi" 29 Mart 2007 tarihinde ülkelerin imzasına açılmıştır, bkz. http://www.tsd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1712&Itemid=3171

DURMUŞ
TEZCAN'IN
TEBLİĞİ

Antalya'daki engelli bir hükümlü ile ilgili bir durum konusunda daha önce basında çıkan "*İnsan Hakları Derneği Hasta Hükümlüye Sahip Çıktı*" şeklindeki bir haber nedeniyle gündeme gelen¹¹ ve bugün TBB ile Antalya Barosu'nun toplantısına konu oluşturan engellilerin cezasının infazı konusunda özel bir infaz rejimi uygulanması yükümlülüğü AİHM içtihatları açısından daha da önem kazanmaktadır. Gerçekten, sakatken suç işlemiş olması nedeniyle, yeniden suç işleme ihtimali göz önüne alınarak Cumhurbaşkanı tarafından özel af uygulamasına tabi tutulmayan bir engelli hükümlünün cezasının infazında devlet ya bu kimsenin cezaevinde insan onuruna yaraşır bir konumda cezasının infazını sağlayacak ya da bu kimsenin cezasının kendi konutunda infazına izin verecek bir düzenlemeye gidecektir. Zira AİHM, 10 Temmuz 2001 tarih ve 33394/96 sayılı Price - Birleşik Krallık kararında, bu konuyu kısmen ele almış ve sakat doğumlara sebep olan doğum kontrol hapı nedeniyle sakat doğan başvuranın mal beyanında bulunmaması nedeniyle mahkemeye hakaretten mahkum edilmesi üzerine cezanın infazı sırasında yaşadığı sorunları AİHS m. 3'ü ihlal eden insanlık dışı bir muamale saymıştır. Divan özellikle bu davada şu husuların altını çizmiştir: "*Divan, bir hekimle bir hastabakıcının düzenlediği, akülü sandalyenin aküsünün bitmesi halinde başvuranın hareket etme, yatağa veya tuvalete gitme ve temizlik sorununa ilişkin cezaevi dos-*

¹¹ Bkz. http://www.siirttehurriyet.com/index.php?option=com_content&task=view&id=290 : İnsan Hakları Derneği Siirt Şubesi tarafından dün Dernek Binasında düzenlenen basın açıklamasında, Antalya Cezaevinde hükümlü olan ve sağlık durumu elverişli olmadığı halde, hükümlülük durumu sürdürülen Gazi Dağ adındaki mahkuma sahip çıkıldı. Yatalak durumda olduğu ve kendi zaruri ihtiyaçlarını bile karşılamaktan âciz durumda bulunduğu belirtilen Gazi Dağ adlı hükümlünün, Cumhurbaşkanı tarafından affedilmesini isteyen Dernek Başkanı Vatha Aydın, kendisine destek amacıyla yazılan mektubu okudu.

İHD'nin, Türkiye genelinde bütün hasta hükümlülere sahip çıktığını belirten Vatha Aydın, sağlık koşulları elvermeyen mahkumların, tutukluluk durumlarının sürdürülmesinin insan hakları ihlali olduğunu söyledi.

Basın mensuplarına okunan ve "Sevgili Gazi Dağ" hitabıyla başlayan mektup Antalya'daki hükümlüye posta ile gönderildi.

yasında bulunan notun bulunduğunu tespit etmiştir. Endişeler o kadar fazlaki, cezaevi müdürü, cezaevi personelinin başvurunu dışarıdaki bir hastahaneye naklettirmeyi denemelerine izin vermiştir. Bununla birlikte bu mümkün olmamıştır, zira başvuranın herhangi bir özel hastalığı bulunmamaktaydı. Başvuranın cezanın infazından sonra cezaevinde tualete gitme güçlüğüne bağlı olarak idrarını çıkaramama rahatsızlığı yüzünden kendisine bir kateter bağlanması gerekmiştir. Başvuran bu sorunların tutukluğunu izleyen on hafta boyunca devam ettiğini ileri sürmüş ve fakat bu iddiasını belgeleyememiştir. (par. 29).

Somut olayda, hiçbirşey, başvurunu gerçekten aşılamayı veya küçük düşürmeyi amaçlayan bir kastın bulunduğunu kanıtlamamaktadır. Bununla birlikte, Divan, ağır engelli bir kimsenin tehlikeli bir şekilde soğuktan zarar gördüğü bir ortamda hapsedilmesinin, yatağına ulaşamaması veya yatağın sertliği nedeniyle yaraların artma riski taşımasının ve tualete gitme veya yıkanma güçlüğünün Sözleşmenin 3.maddesine aykırı ve insanlık dışı bir muamale olduğuna karar vermiştir." (par. 30)

Sonuç olarak, bu karar dikkate alındığında engelli kişilerin cezalarının infazında, engelli hükümlünün sağlığını koruyacak bir ceza infaz sistemi uygulama yükümlülüğü sözkonusu olmaktadır. Şayet devlet bunu cezaevi ortamında sağlayamıyorsa, bu tür kişilerin infazının hükümlünün kendi konutunda gerçekleşmesini sağlayacak ceza infaz değişikliğine gitmesi zorunludur. Aksi takdirde AİHM'ne açılacak davalarda yukarıda değindiğimiz Price - Birleşik Krallık kararı paralelinde mahkumiyet kararları sözkonusu olabilir.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Sayın konuşmacıya teşekkür ederim.

Burada iki noktayı ben açığa kavuşturmak istiyorum. Birincisi, dikkat ederseniz, süreyle ilgili herhangi bir şey söylemedim, çünkü konuşmacılar, bize ayrılan süre içerisinde kendi konuşmalarını özgürce yapacaklar. Yalnız, bizim programımıza göre de 12.00' de bitiyor, yemek zamanını biraz aşabiliriz. Diğer yandan aynı oturumda karşılıklı sorular, cevap-

DURMUŞ
TEZCAN'IN
TEBLİĞİ

lar verilmesi, hem konuşmacıları zaman sınırında zora sokuyor, hem de bu tartışma böyle yüzeyde kalıyor. Onun için, biz ilke olarak bu soru ve cevap olaylarını, hatta tartışma olaylarını yarın yapacağımız özel oturumda gerçekleştirelim istedik. Böylelikle herkes rahatlıkla soru sorabilsin, tartışabilsin. Bunu disiplin altına almak için sorular yazılı verilsin diyoruz, korsan tebliğ yapılmasın diyoruz, ama böyle bir tartışma ortamı da çıkmıyor. Onun için, bugün burada oturum sonrasında böyle bir tartışma-soru işini yapmayacağız, bunun tamamını yarınki oturumumuzda yapacağız.

Sözü "*Mahpusların Sağlık Sorunları ve Ceza İnfaz Kurumlarında Özürlü Olmak*" başlıklı konuşmasını yapmak üzere Sayın Demirbaş'a bırakıyorum.

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Timur DEMİRBAŞ (Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli başkanlarım, değerli meslektaşlarım ve öncelikle Sayın Bakanım; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Gerçekten de infaz hukuku, Türkiye'nin en önemli konularından birisini oluşturmaktadır. Hepinizin bildiği gibi, 90'lı yılların sonunda cezaevlerinde başlayan olaylar üzerine Barolar Birliği, yanılmıyorsam 2000 yılında Türkiye'de ilk toplantıyı yapmış idi. Sayın Özdemir Özok o zaman Genel Sekreter'di, birlikte Ankara Adliyesi'nde o toplantıda yine hararetli tartışmalar yapılmıştı, "*F tipine geçilsin-geçilmesin*" başta olmak üzere. Daha sonraları bu konu bazı üniversiteler tarafından düzenlenen toplantılarda, Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen toplantılarda hep gündeme geldi. Hatta o "*Hayata Dönüş*" operasyonundan sonra Jandarma Genel Komutanlığı da bir toplantı yaptı, ben ona da katılmıştım.

Bu yönüyle infaz hukuku, tabii Batı'da XVI. yüzyılda hapisanelerin ortaya çıkması ve bu tartışmalar, tarihsel süreçte cezaevlerinin büyük ölçüde sorunları bize göre az olmakla

birlikte, bizde Tanzimat'la birlikte, az önce hocamın ifade ettiği gibi, bedeni cezalar yerine hapis cezalarının bizde doğuşu Tanzimat ceza kanunlarıyla birlikte olduğu için, bayağı bir geri kalmışlık söz konusu. Hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında İmralı Açık Cezaevi'nin açılması, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde belirli gayretlerin gösterilmesiyle birlikte uzun süre cezaevleri unutulmuş yer olarak kalmıştı.

Bir de şunu unutmamak gerekiyor: Her insan cezaevine tutuklu ya da hükümlü olarak girebilir. Dolayısıyla oralara duyarsız kalmamak gerekiyor. Bu yönüyle böyle bir toplantının düzenlenmesi gerçekten önem taşımakta.

Ben yıllardır infaz hukukuna özel bir ilgi duymam sebebiyle, ceza genel dersleri verdiğim andan itibaren, 1987 yılında İzmir'de bağımsız ders vermeye başladığım andan itibaren öğrencilerimi Adalet Bakanlığı'ndan izin almak suretiyle Şirinyer İslahevi'ne, Foça Açık Cezaevi'ne; kapalı cezaevine önceleri izin vermiyorlardı, daha sonra Buca Cezaevi'ne, hatta Esra'nın öğrenci olduğu dönemde ilk defa F tipine de öğrencileri de götürmüştüm. Bu yıl da yine Bahçeşehir Üniversitesi öğrencilerimi Bakırköy Kadın Cezaevi'ne götürdüm, gayet modern bir cezaevi olmuş. Hatta F tipinden daha yüksek güvenlik statüsü biraz beni hayretler içinde bıraktı, çünkü retina sistemine dayanıyor. Tabii ilçe cezaevlerinin durumu malum, Bayrampaşa Cezaevi,-gerçi Silivri'ye aktarılacak- çok büyük para aktarılmış, bu da ayrı bir konu, çünkü cezaevleri masraflı.

Şunu demek istiyorum: Adalet Bakanlığı, bu olaylar üzerine bu konuya eğildi, işte yeni cezaevleri yapma yönünde kaynak oluşturdu, gerçekten yeni cezaevleri de yapılıyor. Ama F tipleriyle ilgili birtakım problemler hala tartışılıyor. Avukat meslektaşlar söylüyorlar, yani "*ortak çalışma alanına çıkartılma sınırlı oluyor, dolayısıyla adeta tecrit niteliğine varan durumlar oluyor*" şeklinde, ama yine olumlu gelişmelerin olduğunu da kabul etmek gerekiyor. 2000'li yıllarda o olaylar üzerine bildiğiniz gibi İnfaz Hakimliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesi,

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

yine İzleme Kurulları Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, ki ben bu kurulun İzmir'deki ilk kuruluşunda 3 yıla yakın üyeliğini yapmıştım. Hatta Sayın Bakanın Bakanlığı döneminde konuya özel ilgi göstermesi sebebiyle bizleri toplamıştı Ankara'da. İyi niyetle oluşturulan kanunlar, ama büyük özveri istiyor. Cezaevinde olmak gerçekten problem; sırf tutuklu ya da hükümlü olarak değil, oradaki görevlilerin ciddi problemleri var, onları da biliyorum. Az önce Sayın Başkan ifade etti, o sorunlu, özürlü hükümlüyle görüşme sırasında bir an evvel çıkma duygusu. Bunu gerçekten biz de İzleme Kurulu üyeliği yaptığımız dönemde yaşıyorduk. Yani aynı cezaevlerine gittiğimiz zaman, özellikle ilçe cezaevlerine, şikâyetler var fiziki koşullarla ilgili, çözüm yok, kapasite çok dolmuş. Diyor ki, *"daha 3 ay önce gelmişsiniz, hiçbir çözüm olmadı, nefes alacak yer yok, 3 kişilik ranzada yatıyoruz"* şeklinde. O duygularla insan, tabii bir şey yapamamanın da sıkıntısı çekiyordu.

Bu yönüyle, oradaki görevlilerin de gerçekten büyük fedakârlık içinde olduğu ve yine buralara uzman personel yetiştirmek amacıyla yeni kanun, Eğitim Merkezleri Kanunu kapsamında bir defa çok nitelikli yeni personel alınıp bunların yetiştirildiğini biliyorum. Mevcut personele de mesleki kurslar verildiğini biliyoruz. Bunlar olumlu gelişmeler, ama tabii cezaevinde olmak gerçekten dünyanın her yerinde sorunlu. Ben Almanya'daki cezaevlerini de gezdim 2 yıl kadar önce; hatta Aşağı Saksonya Eyaleti'ne Prof. Scmith, eski bir adalet bakanı, davet etti, 10 cezaevini gezdim. Oralardaki inanın gençlik cezaevleri, bizim F tipinden daha katı, yani tek kişilik bir odada, katı disiplin, çalışma sistemi. Çalışmayan ne oluyor; çalışmak zorunda kalıyor, çünkü çalışmaya televizyon alma hakkı sağlanmıyor. Yani çalıştığı iş karşılığı aldığı parayla televizyonu satın alabiliyor ya da kantinden alışveriş hakkı bakımından ailenin vereceği para sınırlı, onun dışında fazla alışveriş yapabilmek için yine çalışmak zorunda, yani böyle bir sistem kurmuşlar.

Bizim bugünkü infaz kurumlarının belki en önemli problemi, maalesef çalışma yönünden, mesela Bakırköy Kadın Ce-

zaevi, yeni bir cezaevi, "iş atölyeleri kurulacak" falan dediler. Yani bunların öncelikli olması lazım. Gerçekten zamanı yenme, ancak çalışmayla mümkün olabilir.

Asıl konumuza gelecek olursak, tabii cezaevinde olmak ayrıca sorun yaratır dediğimize göre, bir defa bırakın özürlü olmayı, bir kimsenin özgürlüğünün kısıtlanması psikolojik sorunları da birlikte getiriyor. Neden? Bir defa statü değişikliği. Düşünün, saygın bir işadamısınız, tutuklandınız, cezaevindesiniz ya da bir bankanın patronusunuz, cezaevindesiniz; bunun yaratacağı büyük psikolojik bunalım, statü değişikliği ve "mahpus umutsuzluğu" olarak adlandırılan kavram. Ne zaman özgürlüğe kavuşacak, başına ne gelecek; ki koğuştürminin yürürlükte olduğu cezaevlerindeki en büyük problem bu. Dünyanın her tarafında cinsel suç mağduru olmak, ırzına geçilme riski var, artı şişlenme riski var, bizde de bunun örnekleri yaşıyor. Ama dünyanın her tarafında, Amerikan filmlerinde de görüyoruz. Bu yönüyle statü değişikliği, mahpus umutsuzluğu, kuruma uyum; tabii "insan zamanla her şeye alışır" deniliyor, ama o alışma süresince ciddi problemler ve intihar riski... Gerçekten de tutukluluğun ya da cezaevine girişin ilk günlerinde yüksek intihar riski var. Bu bakımdan, bu kişilerin sorunlarına duyarlı olmak ve onlarla görüşecek psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi görevlilerin ve infaz koruma memurlarının özel eğitimden geçirilmeleri gerekiyor. Mesela Bakırköy Kadın Cezaevi'ndeki psikolog, gerçekten ilk edindiğimiz izlenim, konusuna hakim, bu konuda duyarlı, yani bu tip personelin de Bakanlık'ta olduğunu söylemek istiyorum, ama küçük cezaevlerinde bunlar yok. Yani kişinin bir gün özgürlüğe kavuşacağı umudu, bunların gelip geçici olduğu, belirli meşgaleler yaratmak suretiyle intihar eğilimini azaltmak gerekir.

Tabii bir defa sağlık problemleri söz konusu ki, asıl konumuza geçmeden önce infaz kurumlarındaki sağlık problemleri nedir, onları belirtmek gerekiyor. İzleme Kurulu üyeliğimiz sırasında da edindiğim en büyük problem buydu; doktora gitmek, hastaneye gitmek. Tabii kural olarak belirli kapasitedeki

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

infaz kurumlarında bir doktorun bulunması gerekiyor ve bu doktorun aslında cezaevi doktorluğu konusunda uzman kişi olması gerekiyor, çünkü onların farklı problemleri var. Ama maalesef cezaevi doktorluğu, adeta bir sürgün yeri gibi kabul edildiği için, kişiler o mecburi hizmeti tamamlayıp ayrılma yoluna, istifa etme yoluna gidebiliyorlar. Aslında teşvik edilmeli, hatta bu konuda ayrı bir uzmanlık söz konusu olmalı ve mutlaka belirli kapasitedeki cezaevlerinin doktoru olmalı.

Benim tespit ettiğim, ilçe cezaevlerinde doktorun olmadığı, hastaneden hükümet tabibinin belirli aralıklarla geldiği, bunun da sıkıntı yarattığı ve en fazla tutuklu ve hükümlülerin şikâyeti, hastaneye gitmek oldu. Bunları sorduğumuz zaman, hastaneye gitme, bir şekilde insan içine çıkma, hava alma, zamanın geçmesi şeklinde ifade ediliyordu. Kanun açıkça sağlık hakkıyla ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer vermiş. 71. maddede *"Hükümlünün muayene ve tedavi istekleri"* başlığı altında, hükümlü beden ve ruh sağlığının korunması, hastalıklarının tanısı için muayene ve tedavi olanaklarından, tıbbi araçlardan yararlanma hakkına sahiptir. Bunun için *"hükümlü, öncelikle kurum revirinde mümkün olmaması halinde, devlet veya üniversite hastanelerinin mahkûm koşullarında tedavi ettirilir"* şeklinde gayet güzel bir düzenlemeye yer veriyor. Ancak tabii fiiliyatta revirler maalesef pek iç açıcı değil. Ben F tiplerinin revirlerini gördüm, fiziki mekân olarak güzel, ama ya doktor yok ya doğrudan doğruya belirli bir duruma gelince hastaneye gönderiyorlar, ama eski yapı cezaevlerinde çok kötü durumda.

Aslında Batı'da cezaevi hastanelerine yer verilmiş. Aşağı Saksonya Eyaleti'ndeki o ziyaretim sırasında böyle bir cezaevi hastanesini gördüm, ameliyattan tutun, her türlü müdahalenin yapılabildiği bu tip hastane ve diğer eyaletteki bu hasta hükümlüler de bu cezaevine getiriliyor ve tedavileri burada yapılıyor. Ben bu konuşma öncesinde Bakanlık'taki yetkililerle görüştim. Dedim, *"böyle böyle, yurtdışında örnekleri var, bizde var mı?"* Çünkü ben bilmiyordum, yani kitabımı yazarken de araştırmıştım, yoktu. Dediler ki, *"iki tane bizde yapılıyor."*

Bir tanesi yapıldı Sincan Cezaevi'nde, 90 kişilik mahkûm hastanesi, bir de İstanbul için inşa edilen Silivri Cezaevi'ne yine 90 kişilik hastane yapılmış. Umarız beklenen sonucu verir, iyi bir örnek, Batıdaki örneklerinde olduğu gibi. Hatta ruh sağlığı bakımından tam akıl hastası olmayıp da birtakım sağlık problemleri, çünkü cezaevine girince insanın bu ruhsal problemleri artıyor, buna yönelik de bazı cezaevlerinde özel bölümler yapıldığını da öğrendim. İnfaz Kanunu'nun 18. maddesi bu durumdan söz ediyor, bu tür sağlık problemleri, ruhsal problemleri olanların özel infaz kurumlarında cezalarının infaz ettirilmesinden söz ediyor. Adana'da, Elazığ'da, Samsun'da ve Manisa'da 50'şer kişilik ve Bakırköy'de de 150 kişilik bu tür ruhsal problemleri olan hükümlüler için yer yapıldığını öğrendik. Bu da önemli bir aşama.

Görüldüğü gibi, sağlık problemi önemli, ama tabii revirde ya da hastaneye ya da üniversite hastanesine sevk ediliyor, tedavi edilmeye çalışılıyor, ama ciddi problemler burada da ortaya çıkıyor. Az önce Başkan ifade etti, Antalya Devlet Hastanesi'ne gidildiği zaman, tutuklu ya da hükümlüyse, kanun gereği elbette özel bir bölümde bunların tutulması gerekiyor. Başında jandarma bekleyecek ayrı bir bölümde. Bunun tabii hoş olmadığı ortada, ama yapacak da bir şey yok. İşte bu hapisanelerde hastane yapıldığı zaman, belirli ölçüde bunun aşılması mümkün olacak.

Ancak asıl konu, cezaevlerindeki sağlık personelinin uzman olmasıdır dedik. Hatta bununla ilgili olarak Atina Andı, Uluslararası Cezaevi Sağlık Hizmetleri Konseyi tarafından 1979 yılında "Atina Andı" kabul edilmiş, yani cezaevi doktorlarının diğer doktorlara göre daha titiz olmaları, belirli kurallara uymalarını sağlamak için. Mesela bu antta varılan sonuçlardan önemlilerini şu şekilde sıralamak mümkün: Herhangi bir fiziksel cezaya izin vermemek ya da onaylamaktan kaçınmakla yükümlü, işkencenin hiçbir türüne katılmamakla yükümlü, hapsedilmiş kişilere bilgi verip rızaları alınmadıkça üzerlerinde insan deneyleri yapmamayı taahhüt ediyor-

lar. Yine *“hapsedilmiş hastalara mesleki ilişkilerimiz sırasında öğrendiğimiz her türlü bilginin gizliliğine saygı göstermeyi taahhüt ediyoruz”* diyorlar ve yine *“tıbbi hükümlerimiz, hastalarımızın gereksinimlerini temel alacağına ve her türlü tıp dışı mülahazanın üzerinde olacağına söz veriyoruz”* şeklinde görüldüğü gibi Atina Andı'yla cezaevi doktorlarının özel bir yükümlülük altına girdiğini görüyoruz.

Yine bildiğiniz gibi, infaz hukukunun uluslararası bir takım temelleri de var. Bunlardan birincisi, 1987 yılında Birleşmiş Milletler İnfaz Hukuku Esasları ya da Asgari Kuralları olarak adlandırılan uluslararası belge. Diğeri de Avrupa Konseyi tarafından 1987 yılında kabul edilen infaz hukukuna ilişkin 100 temel esas. İşte Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları 25. maddesinde cezaevi doktorunda bulunması gereken vasıfları sayıyor. Diyor ki, *“nitelikli olmalı, yani sıradan birisi, mecburi hizmet için, o süreyi doldurmak için oraya gelmeyecek, nitelikli doktor olacak.”* İkinci olarak *“cezaevi doktorunun elinde bütün donanımlarının, muayene odasının ve ilaçların bulunması gerekir”* ve son olarak da *“doktor, diğer hastalar gibi mahpusları da tedavi etmek için hazır bulunmalı, yani icabında tamam geceleri bulunması gerekmez, ama acil bir durumda hemen oraya gelebilmeli”* şeklinde bunu ifade etmiş.

Tabii tüm bunlara rağmen öyle durumlar olabilir ki, -asıl konuya belki girmek de gerekecek- o tür sağlık koşulları bulunabilir ki, bu kişinin infaz kurumunda bulunması hayatı için tehlike oluşturabileceği gibi, bazen infaz kurumu için büyük külfet ve masraf da gerektirebilir. İşte bunun örnekleri, bildiğiniz gibi ölüm oruçlarının yaygın olduğu dönemde Korsakof hastalığı olarak adlandırılan beyin hücrelerinin ölmesi ve artık geri dönüşe imkân vermeyen noktaya ulaşılması üzerine eski kanun, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 399. maddesi gereğince alınan rapor üzerine savcılar bu tür hükümlüler ya da tutuklular bakımından infaza ara verdiler. Benim elimdeki rakam, 381 kişiye bu yönde karar verildiği. Tabii bu 381 içerisinde sadece ölüm orucu olanlar yok, yine

infaza devam edilmesinin hayati tehlike oluşturması haliyle ilgili diğer durumlar da olabilir, ama genellikle ölüm orucu sebebiyle bu söz konusu olmuştur.

Yeni kanun, İnfaz Kanunu, artık Usul Kanunu'ndan almış bu durumu, 16. maddesinde düzenliyor. Gerçekten de *"hapis cezasının infazının hastalık nedeniyle ertelenmesi"* başlıklı 16. maddede 3 durumda infaza hastalık nedeniyle ara verilebileceğinden söz ediyor. Bunlardan bir tanesi akıl hastalığı, bu konumuzla doğrudan bağlantılı değil. *"Akıl hastalığına tutulan hükümlünün cezasının infazı geriye bırakılır. Bu kişinin tedavi kurumuna, akıl hastanesine gönderilmesi gerekir ve burada geçen süre cezadan geçmiş sayılır"* şeklinde 1. fıkrada belirtiyor.

Yine diğer bir durum, gebelik haliyle ilgili 4. fıkrada, *"hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren 6 ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında da geri bırakılır"* deniliyor. Bizim için önemli olan, diğer hastalıklar dolayısıyla hayati tehlike gibi bir dereceye ulaşma durumunda yine heyet raporuyla kişinin infazına savcı tarafından ara verilmesidir. 2. fıkrayı isterseniz okuyalım, daha iyi anlaşılması açısından: *"Diğer hastalıklarda cezanın infazına resmi sağlık kuruluşlarının mahkûmlara ayrılan bölümlerinde devam olunur. Ancak bu durumda bile hapis cezasının infazı, mahkûmun hayatı için kesin bir tehlike teşkil ediyorsa, mahkûmun cezasının infazı iyileşinceye kadar geri bırakılır"* diyor ve bunun nasıl uygulanacağını 3. fıkrasında belirtiyor; işte Adli Tıp Kurumu'ndan rapor alınması gerektiğinden söz ediyor. Eğer bu raporda belirli aralıklarla kontrolden söz edilmemişse, üçer aylık sürelerle bunun kontrol edilmesi gerektiğinden söz ediyor ve böyle bir durumda kolluğa haber verilip bu kişinin kontrol edilmesi gerektiği de ifade ediliyor.

Demek oluyor ki, Antalya Cezaevi'ndeki bu kişinin durumu, hayati tehlike oluşturacak durumda değil. Eğer hayati tehlike oluşturacak durumda olsaydı, zaten 16. maddenin 2. fıkrasının uygulanması gerekirdi. Ama ciddi problem olduğu da ortada. Kaldı ki İnfaz Kanunu'nun bir de 81. maddesi var;

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

“infazı engelleyecek hastalık hali”, bu da çok önemli bir düzenleme: *“Kurum hekimi veya görevli hekim tarafından yapılan muayene ve incelemeler sonucunda hükümlünün cezasını yerine getirmesine engel olabilecek hastalığı saptanırsa, durum kurum yönetimine bildirilir.”* Demek oluyor ki tüm sorumluluk kurum hekimine bağlı, yani *“bu kişinin cezasının infazı mümkün olmayacak durumda”* şeklinde bir rapor verirse, bunu hemen kurum müdürüne bildirecek. o da ya 16. maddenin uygulanması için işte heyet raporu almaya çalışacak veya biraz önce değinildi, Anayasa'nın 104. maddesi gereğince Adli Tıp Kurumu'ndan sakatlık, hastalık, yaşlılıkla ilgili Cumhurbaşkanının özel af yetkisi kapsamında uygulama yapılması için o mekanizmayı işletecek.

Ben bu toplantıya gelmeden önce Bakanlık'taki yetkililerle görüştüğümü ifade etmiştim. Aslında bir rakam almak istedim, belki Hakan Bey bu konuyla ilgili bilgi verecektim. Dediler ki, *“Elimizde buna ilişkin bir rapor yok, yani sayı yok. UYAP gereğince daha henüz hastalık şekline göre bir giriş yapmıyoruz.”* Ama cezaevlerimizde bu durumlu hükümlüler olduğunu ifade ettiler. *“Bu tür felçli olan kişinin bakımı, cezaevinin koşulları da malum, çünkü bu kişilerin bakımı özel bir bakımı gerektiriyor, yani uzman kişinin olması gerekiyor. Cezaevlerinde de bu nitelikte personel olmadığı malum. Ne yapıyorsunuz?”* dedim. Antalya Cezaevi'nde de o örneğin uygulandığını söylediler, az önce Başkan söyledi. Dedi ki, *“aile yakınlarına özel bir kart veriyoruz; geliyor, altını temizliyor, çıkıyor gidiyor.”* Demek ki günde üç defa bu işi yapıyormuş. Tabii bu ciddi problem. Yoksul mahkûmu görevlendiremez tabii. Evet, onu söyledi, ama o angarya kapsamına girer. Ücret karşılığı tabii cezaevlerinde, özellikle koğuş sisteminin geçerli olduğu yerlerde yaygındır, yani paralı olan mahkûmlar, kendi işlerini yaptırırlar ve onun hesabına para yatırır, ayda 200 YTL kantin alışverişi için. Herhalde böyle bir yöntem, başka da yapacak bir şey yok. O 200 lira da haftalık o kişi için büyük bir para, olabilir.

Çözüm nedir? Tabii, şunu da söyledi Bakanlıktaki yetkili: Haklı olarak dedi ki, *“Bu adam felçli olduğuna göre, birisini öldürmüş, başka örnekler var. Bu affedilse, toplum bakımından adalet*

duygusu rencide edilir, yani başka birisini öldürebilir." Yani onun eline silahı tutuşturmuşlar, nasıl yaptılarsa, kimi öldürdüyse, o da ayrı bir konu. Zaten o tartışmanın, bu toplantının amacı da bu, kanunda bunu düzenleyen özel bir hüküm de yok, başka ülke kanunlarında da yok ve uluslararası normlarda da yok. Yani Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları da der ki, *"Cezaevlerinde bulunmak, özgürlüğün kısıtlanması, zaten bir yaptırımdır. Cezaevi koşullarının kötüleşmesi, ek bir yaptırım olarak uygulanamaz."* Dolayısıyla burada yapılması gereken, belki bu tür hükümlüler için özel bir cezaevi yapılması.

Az önce ifade ettiğiniz gibi, bunların belki tekerlekli sandalyeyle işlerini görebileceği, yataklarına, tuvalete rahatlıkla gidebileceği, özürülülere mahsus bir cezaevi yapmak ve tabii az önce ifade edildiği gibi, 81. maddedeki durumun gerçekleşmesi halinde, yani hükümlünün bu durumu, cezanın yerine getirilmesini engelleyecek bir noktaya ulaşmış ise, bu örnek bence o noktada, belden aşağısı tutmuyor ise, göğüsten aşağısı tutmuyor ise, doğrudan doğruya ya 16. maddenin 2. fıkrası işletilmeli... Düzelmeye mümkün değil. Bence doğrudan doğruya Cumhurbaşkanınının 104. maddedeki af yetkisini kullanırmak gerekebilir. Tabii o da rapora bağlı, yani Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya böyle bir yetkisi yok, önüne gelen rapor üzerine Cumhurbaşkanı bu yetkiyi kullanıyor. Geçtiğimiz dönemde bu ölüm orucuna girenleri, Korsakof hastalığına yakalananları önceki Cumhurbaşkanımız Sezer affetti diye *"teröristleri affediyor"* diye afişler asmışlardı.

Hatta ben Üsküdar'da buna tanık olmuştum. Hemen polisi aradım, bir parti asmış bir şey. Henüz Cumhurbaşkanlığı dönemi, geçen mayıs ayında Cumhurbaşkanına hakaret niteliğinde, Cumhurbaşkanı Anayasa'dan doğan yetkisini önüne gelen dosyada kullanıyor, sırf karalamak amacıyla asılmış. Sonra da o afişi indirttim, başkaları da şikayet etmiş. Yani bu tip karalama durumları da olabiliyor. Dolayısıyla Cumhurbaşkanınının bu af yetkisini felçli olan kişiler bakımından doğrudan doğruya zaten kullanabilmesi mümkün değil. Yani Adalet Bakanlığınının 81. madde gereğince infazı yapılamayacak bir hastalık şeklinde raporu hazırlayıp, Adli Tıp

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

Kurumu'na onaylatıp –ki Bakanlığın bir genelgesi var bununla ilgili– Cumhurbaşkanı böyle bir durumda af yetkisini kullanmalı.

Tabii cezaevlerinde ciddi problemlerin olduğu ortada ve en önemli problem, maalesef doluluğun korkunç düzeye ulaşması. Geçtiğimiz aylarda İstanbul'da bir toplantıda ben Bakanlığın eski bilgisine dayanarak, 77.000'den bahsediyor; fakat gazetede bir haber çıktı, "90.000'i aştı" diye. Sayın Genel Müdür de vardı, o da orada itiraf etti. Şimdi tekrar Internet'e girdim, baktım, artık doğru bilgiler, yani yeni bilgileri koyuyorlar. 95.000 benim baktığım, Hakan bey "97.000" dedi. Bende bir ay önceki bilgiydi. Bunun en önemli sebebi, elbette şartlı salıverme süresinin artması. Yeni cezaevleri yapılıyor, ama tutuklama sebepleri kısıtlanmasına rağmen, halkta da büyük bir tepki var, "neden salıveriliyor?" diye. Bu nedenle, serbest bıraktığı zaman aksine tepki oluştuğu için tutuklama kararı da verilebiliyor. Zaten büyük kısmı tutuklular. Bu yönüyle cezaevleri problemlı yerler. Bu bakımdan, bu tür sorunlu insanların sorunlarına çözüm bulabilmek, onlara ilgi gösterebilmek için bir defa cezaevinin aşırı dolu olmaması da ayrı bir konu. Ama bu toplantının amacı da bu olduğuna göre, herhalde ileride hazırlanacak sonuç bildirgesinde belki bu tür hükümlü ve tutuklular için özel bir cezaevi ya da cezaevinin özel bir bölümünün özürülere mahsus şekilde yapılması bir ölçüde çözüm olabilir.

Benim şimdilik söyleyeceklerim bunlar. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz.

Tekrar edeyim: Bu toplantı sonrası tartışmalar yapmak, yemekten, yemek zamanından çalmak oluyor, hem de çok ayaküstü oluyor. Bunu biz yarına erteledik. Bugün öğleden önceki ve öğleden sonraki oturumlarla ilgili tartışmayı yarın rahatlıkla yapacağız. Yine hepinizi orada bekliyoruz tabii.

Efendim, toplantıyı açış konuşmamda toplantı sonrası konumuza ilişkin olarak yeni ve değerli bilgilere sahip olaca-

ğımız inancını dile getirmiştım. Bu beklentinin gerçekleşmiş olduğunu söylersem, sanırım siz de bana katılırsınız. Bizleri aydınlatan sayın konuşmacılarımıza kendim ve izin verirseniz sizlerin adına, bizleri sabır ve dikkatle izleyen siz değerli izleyicilere ve bizleri büyük bir konukseverlikle ağırlayan Antalya Barosu Başkanı Sayın Mehmet Zeki Durmaz'a ve onun şahsında Yönetim Kurulu üyelerine kendim ve yine izinleriyle konuşmacılar adına teşekkür ediyor, hepinize esenlik, mutluluk ve başarılar dileyerek oturumu kapatıyorum.

Birinci Gün
6 Haziran 2008

İkinci Oturum
“Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”

Oturum Başkanı
Av. Mehmet Zeki Durmaz
Antalya Barosu Başkanı

Av. Mehmet Zeki DURMAZ (Oturum Başkanı): Saygıdeğer konuklar, saygıdeğer katılımcılar; İkinci Oturum'a başlıyoruz. Birinci Oturum'da açış konuşmalarının dışında, genellikle konuyla ilgili teorik bilgiler sunuldu. Gerçi o teorik bilgiler sunulurken, yaşam pratiklerini de konuşmacılar bizlerle paylaşmaya çalıştılar.

Bu bölümde Sayın Münip Ermiş, Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı, "*Özürlülerin İnfaz Hukukunda Yaşanan Sorunlar*" başlığıyla sunumunu yapacaklar. Sayın Av. Zeki Ekmen, aynı zamanda Türkiye Barolar Birliği İHAUM Yürütme Kurulu Üyesi, kendileri cezaevleri konusunda uluslararası ve ulusal düzenlemelerle ilgili cezaevlerimizdeki mevcut durumu irdeleyen bir sunum yapacaklar. Sayın Dr. Hakan Kızıllarslan, Ankara Cumhuriyet Savcısı kendileri, "*Çocuklara ve Özürlülere İlişkin İnfaz Sistemi ve Yapılması Gerekenler*" başlıklı sunumlarını yapacaklar.

Arada arkadaşlarımızla konuşmalarımızda, genellikle cezaevlerinin yükünü omzunda taşıyan cezaevi müdürlerimiz, cezaevlerindeki bizim infaz memurlarımız, sağlık boyutundaki doktor arkadaşlarımız, gerçekten bizim onları, Türkiye'de genelde olduğu gibi, bizim o kurumları ve o bireyleri ve o bireylerin sorunlarını bilmeden, onların da bizi ve bizim sorunlarımızı bilmeden zaman zaman platformlar ortak paylaşılıyor. Ama sanıyorum bu yüz yüze gelişlerde bir nebze de olsa bu sorun çözülmüş oluyor. Hatta bir ara bugün espri olarak,

MEHMET ZEKİ
DÜRMAZ'IN
KONUŞMASI

ben hep öğrenciliğimde “bir hâkim oturuyor, ceza veriyor, ‘ben 30 yıl verdim, 24 yıl hapis cezası verdim’ diyor. Gönül ister ki, o cezayı isteyen ya da hüküm altına alan yargıç ve savcılar, hatta avukatlar, o koşulları bilmeleri bakımından –belki benim düşündüğüm süre o zaman 6 aydı, şimdi çok mudur, az mıdır, bilemiyorum– 6 ay cezaevinde kalmaları koşulunun getirilmesi gerekir” diye belki çok absürt sayılabilecek bir düşüncem de vardı. Çünkü insanlar, o yaşam koşullarını bilmeden karar oluşturuyorlar. Bugün burada Birinci Oturum’da yapılan çalışmalar, gerçekten ufku-muzu açan çalışmalardı. Bunları birlikte paylaşmak, sorunun bir anlamda çözümüne de katkı verilmesi demektir.

Sayıyorum bu çalışmamız, İkinci Oturum’daki çalışmamız, biraz daha pratiğe dönük çalışmalar olacak. Ama asıl temel sorun, o karşılıklı, Sayın Rona Aybay’ın belirttikleri gibi, “açık kürsü” dediniz, değil mi; orada sorunlarımızı daha rahat, daha açık bir biçimde tartışma olanağı bulacağız. Ben sözü fazla uzatmadan Sayın Av. Zeki Ekmen’e sözü vermek istiyorum.

Buyurun Sayın Ekmen.

ZEKİ
EKMEN’İN
TEBLİĞİ

Av. Zeki EKMEN* (Türkiye Barolar Birliği İHAUM Yürütme Kurulu Üyesi):

Sayın katılımcılar, saygıdeğer izleyiciler, sevgili meslektaşlarım; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Cezaevleri geçmişten gelen uygulamalar ve yaşanmış bulunan acı deneyimler nedeni ile ülkemizde her zaman toplumun ilgi odağı olmuştur. Cezaevleri ve cezaevlerindeki uygulamalar, yaşanan acı deneyimler toplum tarafından sürekli izlenmiştir. 27 Mayıs 1960 İhtilali, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi ve özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonunda, cezaevlerinde yaşanan insanlık dışı uygulamalar, vicdanlarda bir yara olarak iz bırakmıştır.

---

* “Cezaevleri Konusunda Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler İle Cezaevlerimizde Mevcut Durum” başlıklı tebliğ.

Demokratik ülkelerde benzerleri yaşanmayan olaylar, bizim cezaevlerimizde yaşanmıştır. İnsan onuru ile bağdaşmayan bu uygulamalar, ülke sınırlarını aşarak Türkiye'yi uluslararası kuruluşların da gündemine taşımıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile toplumun hemen hemen her kesiminden insan, bir yönü ile cezaevleriyle ve cezaevlerinde yaşanan işkencelerle tanışmıştır. Aramızda bulunan bazı kişiler de bu uygulamaların mağduru olmuştur. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemlerinde cezaevleri, akıl almaz işkencelerin uygulandığı merkezler haline gelmiştir. Bunun yanında yasadışı örgütler de, aynı kurumları eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir alan haline getirmiştir. Yönetimler uzun zaman cezaevlerinde yaşanan bu olumsuz olaylar ile baş etmeye çalışmıştır.

Ulucanlar ve Diyarbakır cezaevlerinde yaşanan işkence ve ölüm olayları, F tipi cezaevlerinin açılışı sırasında yaşananlar halen hafızalarda taze bulunmaktadır. Cezaevlerinde yaşam koşulları, insan hakları ihlalleri, ölüm oruçları ve ölümler kamuoyu tarafından endişeyle izlenmiştir.

Yaşanan olumsuzluklar ve aksaklıklar, hak ihlalleri, insan hakları ile bağdaşmayan uygulamalar; Avrupa Birliğine aday ülke konumunda olan Türkiye açısından, yeni bir yapılanma ve yeni bir ceza infaz rejiminin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yeniden yapılanmaya uygun olarak, demokratik ülkeler de benimsenen uluslararası standartlarla eşdeğer yasal düzenlemeler yürürlüğe konulmuş, Yeniden yapılanma çerçevesinde, İnfaz Hakimlikleri kurulmuş, "Cezaevleri İzleme Kurulları" oluşturulmuş, İnfaz rejimi ile ilgili yeni bir "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Kanunu" kabul edilmiştir. Yeni tip cezaevleri kurularak, cezaevlerinin adı da "Ceza İnfaz Kurumları" olarak değiştirilmiş, açılan yeni ceza infaz kurumları ve kabul edilen yeni infaz rejimi ile geçmişte yaşanan olumsuzlukların izleri silinmeye çalışılmıştır.

ZEKİ
EKMEN'İN
TEBLİĞİ

Yapılan yasal düzenlemelerde BM Evrensel Bildirisi, BM Hükümlülerin Islahı İçin Asgari Standartlar, Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Avrupa hapisaneleri ile ilgili tavsiye kararları ve uluslararası kurallar esas alınmış yasal mevzuatımız bu kurallara uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır.

Yeni yapılanmaya rağmen aşağıda belirtilen sorulara cevap bulunması gereklidir.

-Yasal düzenlemelerin uluslararası hukuka uygun hale getirilmesi infaz kurumlarındaki sorunları çözmekte yeterli midir?

- Uygulamada bu yasal düzenlemelere ne kadar uyulmaktadır?

- İnsan unsurunun ön planda olduğu uygulamalarda, infaz kurumları yönetimleri ve yargı teşkilatı yeni yapılanmaya ne kadar hazırdır, bu düzenlemeleri ne kadar özümsemiştir?

- Bu düzenlemeler cezaevinde bulunan kişilerin yaşam koşullarına ne derecede olumlu yansımıştır?

Bu soruların cevaplarının ciddi anlamda düşünülmesi ve uygulamaların sorgulanması gereklidir. İntikal eden şikayetlerden anlaşıldığına göre, kurumlar birçok zaman konulan yasal kural ve düzenlemelere uymamaktadır.

Devlet bir yandan ciddi ve önemli yasal düzenlemeler yapmakta, yasal açıdan demokratik toplumun gerekliliklerine uygun önemli değişimlere gitmekte, öte yandan bu hakların uygulanması noktasında atıl kalmakta, türlü bahanelerle bu hakları uygulamamakta, hak kayıplarına sebep olmaktadır. Bu tür uygulamalar sonucunda, bir çok alanda olduğu gibi sağlanan haklar göstermelik olarak kağıt üzerinde kalmaktadır.

Yasalara karşı gelerek suç işleyen ve kamu düzenini bozan kişinin yargılanarak, işlediği suçun bedelini özgürlüğünden yoksun kalarak ödemesi, bozulan kamu düzeninin bu şekilde

sağlanması, devletin meşru cezalandırma yetkisinin sonucudur. Çağdaş devletin görevi; hukuk kuralları içinde kalarak, suç işleyen kişiyi yakalayıp adil bir şekilde yargılamak ve işlediği suçun cezasını çağdaş infaz kurumlarında insan onuruna yaraşır şekilde infaz etmektir. *Unutulmamalıdır ki, suç işleyen kişi de sonuçta insandır, rahmet ve saygıyla andığımız büyük hukukçu Prof. Dr. Faruk Erem hocamızın özdeyişinde belirttiği gibi, "suçluyu kazısanız altından insan çıkar." Suçlu da doğuştan gelen ve insan olmanın verdiği vazgeçilmez haklara sahiptir.*

Devlet, infaz kurumunda tuttuğu ve cezasını infaz ettiği kişinin yaşam hakkının güvence altında bulundurulmasından sorumlu olup, cezaevine konulan ve suç işlediği iddia edilen kişinin tekrar sağlıklı bir şekilde topluma dönmesini sağlamalıdır. İnfaz kurumları da; cezanın infazı sırasında, suçlunun tekrar suç işlemesini önleyecek, yeniden sosyalleşmesini teşvik edecek, üretken, yasalara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir kişi olmanın koşullarını yaratmalıdır. Ancak üzülerek belirtmek gerekir ki, ceza infaz kurumlarında bu amaca uygun bir yapılanmaya ulaşıldığını söylemek güçtür.

Konunun daha detaylı incelenebilmesi ve değerlendirilmesi açısından, cezaevleri konusunda uluslararası ve ulusal mevzuatı, cezaevleri ile ilgili düzenlemeleri aşağıda bilgimize sunuyoruz.

CEZAEVLERİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

I. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 5. Madde

"Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz." demektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin bu maddesi ile insan hakları alanında insan onuruna ilişkin en temel ilke konulmuştur.

II. BM Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 10

“Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese insanca ve insanın özünde bulunan onuruna saygılı surette davranılacaktır.” Maddeye göre;

1. Özgürlüğünden mahrum bırakılan herkese insanca ve insanın özünde bulunan onura saygılı surette davranılacaktır.

2. a. istisnai haller dışında tutuklular, hükümlülerden ayrı yerde bulundurulacaktır. Hüküm giymemiş kişiler sıfatı ile onlardan farklı muameleye tabi tutulacaktır.

b. Ergin olmayan kişiler yetişkinlerden ayrı yerde bulundurulurlar ve durumları hakkında imkan ölçüsünde çabuk karar verilir.

3. Cezaevi rejiminin temel amacı, hükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma yeniden kazandırılmalarına yönelik bir uygulamayı içerir şekilde düzenlenmesidir. Ergin olmayan suçlular erginlerden ayrı yere konulacak ve kendi yaşları ile hukuki durumlarına uygun bir infaz rejimine tabi tutulacaklardır.

III. BM Hükümlülerin Islahı İçin Temel Standartlar

Birleşmiş Milletler 1. Kongresi'nce kabul edilen ve sonradan geliştirilen tutuklu ve hükümlülere uygulanması gereken asgari davranış standardı kurallarının amacı; çağdaş düşüncenin genel olarak üzerinde uzlaştığı görüşlerle, günümüzün en gelişmiş sistemlerinin başlıca özelliklerine dayanarak, tutuklulara davranış ve ceza kurumlarının yönetimi konusunda, genellikle geçerli ilke ve uygulama sayılabilecek olan standartları öne sürmektedir. Bu kurallar bir bütün olarak Birleşmiş Milletler'ce uygun görülen ve en azından uyulması gereken koşulları belirlemektedir.

Bu kuralların birinci bölümü kurumların genel yönetimini kapsar. Hüküm giymiş ve giymemiş tüm tutuklu guruplarına

uygulanır. Bu kurallara göre tutuklu ve hükümlüler arasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, *siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken*, mülkiyet, doğuş ya da başka bir statü gerekçesi ile hiçbir ayırım gözetilmez. Ayrıca bir tutuklunun, üyesi olduğu topluluğun dinsel inançları ve ahlak kurallarına saygı göstermek gerekir.

Çeşitli tutuklu grupları, cinsiyet, yaş suç kaydı, tutuklamalarının yasal gerekçeleri ve kendilerine davranış gereksinimleri göz önüne alınarak ayrı kurumlarda ya da kurumların ayrı bölümlerinde tutulur.

Böylece;

a. Erkekler ile kadınlar, olabildiğince ayrı kurumlarda tutulur.

b. Yargılanmakta olan tutuklular, hüküm giymiş olanlardan ayrı tutulmalıdır.

c. Ergin olmayan tutuklular yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır.

Geceme yeri tek tek hücreler ya da odalarsa, her tutuklu geceleri kendi başına bir hücre ya da odada kalmalıdır. Koşu kullanıldığında bu koşuhalarda bir biri ile iyi geçinebilecek biçimde özenle seçilmiş tutukluların kalması sağlanmalıdır. Kurumun niteliğine uygun olarak geceleri düzenli gözetim yapılmalıdır.

“Tutukluların kullandıkları tüm yatacak ve özellikle uyudukları yerler, iklim koşulları göz önüne alınarak hava miktarı, yeterli bir taban alanı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırmaya gerekli özen gösterilerek, tüm sağlık gereklerini karşılamalıdır.”

Tutukluların yaşamak veya çalışmak zorunda olduğu her yerde;

A. pencereler tutuklulara gün ışığında okuma ya da çalışma olanağı sağlayacak büyüklükte olmalı ve yapay havalandırmanın olup olmadığına bakılmaksızın temiz havanın girmesine olanak verecek durumda bulunmalıdır.

B. Tutukluların görme güçlerini zorlamaksızın okuma ve çalışmalarına yeterli yapay ışık sağlanmalıdır.

Bir kurumun tutuklular tarafından sürekli kullanılan tüm bölümleri bakımlı olmalı ve her zaman titizlikle temiz tutulmalıdır.

Kendi giysilerini giymesine izin verilmeyen her tutukluya iklime uygun ve sağlığını korumaya yeterli bir giyim olanağı sağlanmalıdır. *Uygulanan giyim hiç bir biçimde onur kırıcı yâda aşağılayıcı olamaz.* Her tutukluya yerel ve ulusal standartlara uygun olarak ayrı bir yatak ve temiz yatak takımı sağlanmalıdır.

Yönetimce her tutukluya yemek saatlerinde, sağlıklı ve güçlü kalması için yeterli besleyici değeri olan ve *sağlığına uygun nitelikte yemek verilmelidir.*

Açık havada çalıştırılmayan her tutuklu hava koşulları elverdiği gibi her gün açıkta en az bir saat beden eğitimi yaptırılmalıdır.

Her tutukluya gerekli tıbbi ve tedavi hizmetleri sağlanmalıdır.

Her kurumda belli bir psikiyatri bilgisi olan en az bir nitelikli tıp görevlisinin hizmeti sağlanır.

Uzman tedavisini gerektiren hasta tutuklular, uzmanlık kurumlarına ya da sivil hastanelere aktarılır.

Disiplin ve Cezalandırma

Disiplin ve düzen sıkı bir şekilde korunur. Her durumda disiplin suçu oluşturan davranış, verilebilecek ceza türü ve süresi, bu cezaları verebilecek yetkili makam, yasalarla ya da yetkili yönetsel makamların düzenlemeleri ile belirlenir.

Bedensel ceza, karanlık bir hücreye kapama ve tüm zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı cezalar, disiplin cezası olarak tümü ile yasaktır.

Sağlık görevlisi tutukluyu muayene edip yazılı olarak katlanabileceğini onaylamadıkça hiçbir koşulda hücreye kapama ve yemek kısma cezası verilemez.

Kelepçe, zincir, pranga ya da deli gömleği gibi kısıtlama araçları hiçbir durumda cezalandırma gerekçesi ile uygulanamaz. Kısıtlama araçlarının kullanılma biçimleri, merkezi cezaevi yönetimi tarafından kararlaştırılır. Böyle araçlar kesinlikle gerekli olduğundan daha uzun süre kullanılamaz.

Tutukluların gerekli gözetim altında, aileleri ve yakınları ile haberleşme ve görüşme yolu ile ilişki kurmalarına izin verilir.

Bir tutuklunun ölümü, ciddi hastalığı yakınlarına bildirilir.

Bir tutukluya yakın akrabasının ölümü ya da ciddi hastalığı hemen bildirilir. Koşullar elverdiğinde yanına bir görevli katılarak ziyaretine izin verilir.

Her tutuklun, tutuklandığı ya da bir başka kuruma aktarıldığında durumunun zaman geçirilmeden ailesine bildirilmesine hakkı vardır.

Çalışma

Cezaevinde çalışma acı verici bir nitelikte olamaz.

Tutuklulardan bedensel ve zihinsel uygunluklarına göre çalışmaları istenir. Sağlanan iş olabildiği ölçüde tutuklunun salıverilmesinden sonra geçimi temin edebilecek nitelikte olmalıdır.

Eğitim ve Eğlence

Yararlanma niteliğinde olan tüm tutukluların dinsel eğitimi de dahil ileri düzeyde eğitimleri hükme bağlanır. *Okur-yazar olmayanların ve genç tutukluların eğitilmeleri zorunlu olup, yönetimde bu konuya özel bir önem verilir.*

IV. Avrupa Konseyi Belgelerinde Cezaevi Kuralları ve Standartları

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa hapis-hane kuralları ile ilgili 12 Şubat 1987 tarihli R (87) 3 tavsiye kararlarında, temel ilkeler belirlenmiş, bu ilkelere göre " İnfaz kurumlarında bulunan kişilere yapılacak tedmanın amaçları, bu kişilerin sıhhatlerini korumaları, öz-saygılarını sürdürmeleri ve ceza süresinin ele verdiği ölçüde, sorumluluk duygularını geliştirmeleri ve topluma salıverilmeleri sonrasında, yasalara uyararak kendi kendilerine yeterli biçimde yaşam sürdürmelerine olanak tanıyan, en iyi donanım ile geri dönmelerine katkıda bulunacak davranışları ve yetileri kazanmalarının teşvik edilmesi gibi hususlardır." denmektedir. Keza bu kurallarda, mahpusların dağıtım ve sınıflandırılmaları, ikamet yerleri, hijyen koşulları, giyim ve yatak, yiyecek, tıbbi hizmetler, disiplin ve ceza işlemleri zor kullanma araçları, mahpuslara durumları ile ilgili bilgi verilmesi ve şikayetçi olmaları halinde hakları, dış dünya ile temasları, alacakları dinsel ve moral destek, eşyalarının muhafazası, ölüm, hastalık ve nakil ile ilgili hususlar, personelin tabi olacağı kurallar, tedmanın amacı ve koşulları, çalışma, eğitim, boş zamanların değerlendirilmesi gibi ortak kurallar belirlenmiştir.

Çağdaş ve demokratik bir hukuk devletinin cezaevlerinde uyulması ve uygulanması gereken uluslararası asgari standartlar yukarıda açıklandığı şekilde düzenlenmiş ve ülkelerin ulusal mevzuatlarını bu kurallara uygun hale getirmeleri istenmiştir.

Uluslararası standartlara uygun olarak ülkemizde de, cezaevleri ile ilgili yeni bir yapılmaya gidildiğini yukarıda belirtmiştik. 1930'lu yıllarda başlayan modern bir cezaevi rejimi yapılmaya gitme amacı, halen yapılan yasal düzenlemeler ile devam etmektedir. Dileğimiz devletin yaptığı yasal düzenlemelere uygun, insan haklarına saygılı, suç işlemiş bulunan kişiyi topluma sağlıklı bir kişilikle geri verecek uygulamaların ceza infaz kurumlarında sağlanmasıdır.

**ULUSAL HUKUKUMUZDA
CEZA İNAFAZ KURUMLARI İLE İLGİLİ
DÜZENLEMELER**

**1. 14.6.1930 tarih ve 1721 Sayılı Hapishane ve
Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun**

Bu kanun ile hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu ve tutuk evlerinde görevli personelin giyimi, hükümlü ve tutukluların yatırılması, temizliğin sağlanması, eğitilmesi meslek veya sanat sahibi yapılması, çalıştırılması, haberleşmelerin yapılması ve şekli, kontrolü, cezaevi görevlilerin görev ve yetkileri, cezaevi görevlilerinin silah kullanma yetkileri, gibi hususlar düzenlenmiş ve bunların koşulların yönetmelikle belirleneceği hükme bağlanmıştır.

**2. 9.7.1934 tarih ve 2548 sayılı Cezaevleri ile
Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak
Harçlar ve Mahkumlara Ödettirilecek Yiyecek
Bedelleri Hakkında Kanun**

Söz konusu kanun ile cezaevleri için icra dairelerince tahsil edilen harç gelirleri düzenlenmiş, ayrıca cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin yiyecek bedellerini ödemeye mecbur oldukları hüküm altına alınmış, yiyecek bedellerinin ödeyemeyecek durumda bulunan kişilerden yiyecek bedelinin tahsil olunamayacağı belirtilmiştir.

**3. 9.8.1997 tarih ve 4301 sayılı Ceza ve infaz Kurumları
ile Tutukevleri İş yurtları Kurumunun Kuruluş ve
İdaresine Dair Kanun**

Yasa ile tutuklu ve hükümlülerin meslek ve sanatlarının korunup geliştirilmesi veya bir meslek ve sanat öğrenmeleri amacıyla yönelik olarak çalışmalarını sağlamak üzere; iş yurtları açmak ve bunların mali ve idari işlerini bir merkezden düzenlemek ve yönetmek amacıyla yönelik Adalet Bakanlığı'na bağlı ceza ve infaz kurumları ile tutukevleri iş yurtları kurumu

kurulmuştur. Aynı yasa ile iş yurtları, hükümlü ve tutuklularının meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bunlara bir meslek ve sanat öğretmek, bu suretle üretilen ekonomik değerleri pazarlamak için ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri üniteler olarak tanımlanmıştır. İş yurtlarında çalıştırılan hükümlü ve tutukluların gündelikleri, yiyecek karşılığı tutar çıkarıldıktan sonra her ayın sonunda verilir.

4. 16 Mayıs 2001 tarih ev 4675 Sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu

Yasa ile ceza ve infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlüler hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlere yönelik şikayetleri incelemek, karara bağlamak ve yasalarla verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere kurulan infaz hakimliklerine ilişkin hükümler düzenlenmiştir.

Yasa ile infaz hakimliklerine verilen görevler şunlardır:

- Hükümlü ve tutukluların ceza ve infaz kurumları ve tutuk evlerine kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları, giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarı ile ilişkileri, çalıştırılmaları gibi işlem ve faaliyetlere ilişkin şikayetleri incelemek ve karara bağlamak.

- Hükümlülerin cezalarının infazı, müşahedeye tabi tutulmaları, açık ceza evlerine ayrılmaları, izin, sevk, nakil ve tahliyeleri gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikayetleri incelemek ve karar bağlamak.

- Hükümlü ve tutuklular hakkında alınan disiplin tedbirleri ve verilen disiplin cezalarının; kanun, tüzük veya yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu iddiası ile yapılan şikayetleri incelemek ve karara bağlamak.

- Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının, kendi yetki alanlarına giren ceza infaz kurumları ve tutukev-

lerindeki tespitleri ile ilgili olarak düzenleyip intikal ettirdikleri raporları inceleyerek varsa şikayet niteliğindeki konular hakkında karar vermek

İnfaz Hakimliği'ne Şikayet Usulü

Ceza ve infaz kurumları ve tutukevlerinde hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlerin kanun, tüzük yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu gerekçesi ile bu işlem ve faaliyetlerin öğrenildiği tarihten itibaren on beş gün, herhalde yapıldığı tarihten itibaren 30 gün içinde şikayet yolu ile infaz hakimliğine başvurulabilir. Şikayet yoluna kendisi ile ilgili olmak kaydıyla hükümlü veya tutuklu ya da eşi, anası, babası ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanuni temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve cezaevi izleme kurulu başvurabilir. Şikayet, dilekçe ile infaz hakimliğine veya Cumhuriyet Savcılığı ile cezaevi yönetimine de yapılabilir. *Şikayet yoluna başvurulması yapılan işlemin uygulamasını durdurmaz. Ancak infaz hakimi, giderilmesi güç ve imkansız sonuçların doğması, işlemin açıkça hukuksa aykırı olması koşullarının birlikte gerçekleşmesi halinde işlem veya faaliyetin ertelenmesine veya durdurulmasına karar verebilir.* İtiraz üzerine infaz hakimi kararını bir hafta içinde verir.

5. 14 Haziran 2001 tarih ve 4681 Sayılı Ceza ve İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu

Yasa ile yürürlükteki mevzuat ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler çerçevesinde, ceza infaz eveleri ve tutukevlerinin yönetim işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitleri rapor haline getirmek, bu değerlendirmeleri yetkili ve ilgili mercilere sunmak amacıyla, bir üyesi baroya kayıtlı avukat olan ve beş kişiden oluşan ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının kurulmasına karar verilmiştir.

- Görev ve Yükümlükleri

- Ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek.

- Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ile ilgili tespitlerini ve aldıkları bilgileri değerlendirmek.

- infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikler konusunda en az dört ayda bir rapor düzenlemek.

- Düzenledikleri raporları, Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanlığı'na, yargı çevresi içindeki Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirmek.

- Düzenledikleri raporları yetkili kurumların izni olmadan kamuoyuna açıklamamak, olarak düzenlenmiştir.

6. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

Bu kanun ile Ceza evlerinde yeni bir yapılanmanın temelleri atılmıştır. Yasa ile BM hükümlerin ıslahı için asgari standartlara uygun düzenlemeler yapılmıştır. Yasa ve buna bağlı olarak yürürlüğe konulan tüzük, yönetmelik ve genelgeler ile cezaevleri konusunda önemli düzenlemelere gidilmiştir.

Yasa ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı konusunda yapılan düzenlemeler aşağıda belirtilen şekilde sıralanabilir:

- Yasaya Göre İnfazda Temel İlke

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar, hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet,

doğum, felsefi inanç, milli veya sosyal köken ve siyasi veya diğer fikir veya düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiç kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanması benimsenmiş, Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağı hüküm altına alınmıştır.

- Yasaya Göre İnfazda Temel Amaç

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamalara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak olarak belirlenmiştir.

- Yasa ile daha önce on beş ayrı tür olan ceza evi sayısı yediye düşürülmüş ve ceza evleri sınıflara ayrılmıştır.

Bu yasal düzenlemeye göre ceza evleri;

- Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları,
- Kadın kapalı ceza infaz kurumları,
- Çocuk kapalı ceza infaz kurumları,
- Gençlik kapalı ceza infaz kurumları,
- Gözlem ve sınıflandırma merkezleri,
- Açık ceza infaz kurumları,
- Çocuk eğitim evleri,

olarak sınıflara ayrılmış ve hangi tür cezanın hangi tür infaz kurumunda çekileceği hüküm altına alınmıştır.

- Hükümlülerin yükümlülükleri, hükümlülerin iş yurtları ve kurum dışında çalıştırılmaları, ücret ve sosyal haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

- Cezaların infaz usulleri belirlenmiştir.
- Ceza ve infaz kurumlarının güvenliği ve esasları hükme bağlanmıştır.
- Disiplin cezaları;
- Kınama,
- Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma,
- Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma,
- Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama,
- Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma,
- Hücreye koyma olarak hükme bağlanmış ve çocuk hükümlüler hakkında farklı disiplin tedbirleri öngörülmüştür.
- Ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin hakları düzenlenmiştir. Bu haklar arasında avukat ve noter ile görüşme, kültür ve sanat etkinliklerine katılma, süreli ve süresiz yayınlardan ve kütüphaneden yararlanma hakları hükme bağlanmıştır.
- Hükümlülerin barındırılması, giydirilmesi, telefon ile haberleşme hakları, televizyon, radyo yayınları ile internet olanaklarından faydalanma, yazışma hakları, din ve vicdan özgürlükleri, hükümlüler ile hasta hükümlülerin beslenmele-ri, iyileştirme ve eğitim ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.
- Hükümlünün muayene ve tedavisi, hastaneye sevk, aç-lık grevleri ve ölüm oruçları ile ilgili düzenlemeler yapılmış-tır.
- Dışarı ile ilişkiler, ziyaret ve görüşlerde uyulacak esas- lar, izinler, mazeret izni ve özel izinler, iş arama izni ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

7. 6.4.2006 tarih ve 2006/10218 Sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük

Tüzük ile ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ve infazdaki temel ilkeler belirlenmiş ve detaylı düzenlemeler yapılmıştır. Daha önce çeşitli yönetmeliklerle düzenlenen bazı konular tüzükte açıklayıcı şekilde hüküm altına alınmıştır. Tüzükte yer alan bazı düzenlemeleri kısa başlıklar halinde bilginize sunuyoruz.

- Tüzük, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında temel ilkeleri düzenlerken 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin infazı Hakkında Kanununun 2. maddesinde yer alan temel ilke burada da tekrarlanmış ve Uluslararası düzenlemelere uygun ilkeler benimsenmiş, cezaların infaz edilme usulleri belirlenmiştir.

- İyileştirme ve eğitim (tretman) çalışmalarında, hapis cezasının zararlı etkisinin mümkün olduğu ölçüde azaltılmasını, hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını koruyacak anlayış doğrultusunda çalışma ve programlar yapılması gerektiğini hükme bağlamıştır.

- Hükümlülere verilecek iznin süreleri ve usul ve yöntemleri belirlenmiştir.

- Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerden, Ceza infaz kurumlarında hükümlülük süresinin en az 1/5'ini iyi hal ile geçirenlere, anasının, babasının, eşinin, kardeşinin, çocuğunun, ölümü halinde, hükümlünün isteği, kurum müdürünün teklifi ve Cumhuriyet savcısının onayıyla, bu kişilerden birinin ciddi ve ağır hastalıkları veya zarara uğradıkları yangın, deprem, su baskını gibi afetler sebebi ile mazeretin resmen belgelendirilmesi halinde de hükümlünün isteği, Cumhuriyet Savcısının teklifi ve Adalet Bakanlığının onayıyla, yol dışında *on güne kadar mazeret izni verilir.*

Ceza infaz kurumları personelinin yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir.

Tüzük ile “*Pisiko-sosyal Yardım Servisi*” kurulmuştur. Psiko-soyal yardım servisi, personel ve hükümlülerin ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğüne ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi sürecine katılarak psikolojik destek ve müdahalede bulunan, ayrıca hükümlülerin bireysel özelliklerini, yaşam koşullarını ve suç işleme nedenlerini belirleyerek bireysel gelişmelerine yardımcı olan, kurum yaşamına uyumlarını ve toplumsal yaşam ile uyumlaşmalarını sağlayan ve bireyin yeniden suç işlemesini engelleyecek önlemleri alan ve bu amaçla gerektiğinde kurum en üst amirinin bilgisi dahilinde, aileler ve sosyal çevre ile görüşme yapan bir servistir. Bu düzenleme ceza infaz kurumları açısından önemli bir düzenlemedir.

Ceza infaz kurumlarında; tutuklu, hükümlü ve kurum personelinin sağlık sorunlarını çözecek sağlık servisi kurulmuştur. Sağlık servisinde doktor, sağlık memuru, diş tabibi ve eczacının bulundurulacağı hükme bağlanmıştır.

Ceza infaz kurumlarında eğitim ve öğretim servisi kurulmuş ve bu serviste bir öğretmen ile bir kütüphane memurunun görev yapması hükme bağlanmıştır. Bu serviste görevli öğretmen, okuma yazma bilmeyen kişilere okuma yazma öğretir.

- İş yurdu servisi ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde, hükümlülerin birer meslek edinmelerini, piyasa koşullarına uygun üretim yapılmasını, meslek ve sanatlarını geliştirmelerinin sağlanacağı belirtilmiştir.

- Arama ve güvenlik tatbikatı, sayım ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Kurum oda ve eklentilerinde her zaman arama yapılabileceği, aramaların en az ayda bir olacağı, aramanın şekil ve usulleri hükme bağlanmıştır. Bir hükümlünün üzerinde kuruma sokulması bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair *makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerek görmesi halinde çıplak olarak beden çukurlarında arama yapılabilir. Böyle bir arama, hükümlünün utanma duygusunu ihlal etmeyecek ve kimsenin görmemesini sağ-*

layacak şekilde yapılır. Arama sırasında önce bedenin üst tarafındaki giysiler çıkartılır, bedenin alt tarafındaki giysiler üst tarafındaki giysiler giyildikten sonra çıkartılır. Bu giysiler de aranır. Aranan kişinin beden çukurlarında bir şeyin bulunduğu dair makul ve ciddi emarenin bulunması halinde, öncelikle madde veya eşyanın kendisi tarafından çıkarılması istenir. Aksi halde zor kullanılacağı bildirilir. Beden çukurlarındaki arama DOKTOR tarafından yapılır. Beden ve üst aramaları aynı cinsiyetten güvenlik ve gözetim görevlileri tarafından yapılır.

- Tüzükte, Ceza ve Güvenlik Tedbirleri Yasası ile belirlenen hapis cezalarının infazı usulleri daha detaylı olarak düzenlenmiştir. Ağırlaştırılmış Müebbet hapis cezasının infazı çok ağır koşullara bağlanmıştır. Düzenlemelere göre Ağırlaştırılmış Müebbet hapis cezasının infazı sırasında;

- Hükümlü tek kişilik odada barındırılır,

- Hükümlüye günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma olanağı tanınır.

- Kendisi ile aynı ünitelerde kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir.

- Hükümlü, kurum idare ve gözlem kurulunun uygun gördüğü hallerde ve on beş günde bir kez olmak üzere eşi, alt soy ve üstsoyu kardeşleri ve vasisi ile belirlenen gün saat ve koşulda bir saati geçmemek üzere ziyaret edilebilir. Hükümlünün cezasının infazına hiçbir surette ara verilmez.

- Hükümlüler kuruma alındıktan sonra yapılacak iyileştirme çalışmaları, disiplin suç ve cezaları, bilgi edinme ve şikayet yolları, hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gereken bilgiler, kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılır ve yazılı olarak tebliğ olunur. İnfaz sonrası koruma ve yardım konusunda ayrıca bilgi verilir.

Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu hükümlülere kendi dilinde mümkün olmadığı takdirde İngilizce, Fransızca veya Almanca olarak bildirilir. Duyma ve konuşma engellilere işa-

ret dili ile anlatılır. Görme engellilere ise kendi dilleri ile yazılmış kitapçık verilir.

- Avukat ile Görüşme Hakkının Kısıtlanması

TCK'nın 220. maddesinde, devlet güvenliğine karşı suçlar m. 302 vd. anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar m. 309 vd.'den mahkum olan hükümlülerin avukatları ile ilişkisinde avukatın savunmaya ilişkin olduğunu beyan ettiği belge ve dosyalar fiziki olarak aranabilir. Konusu suç teşkil eden fiilleri işlediğine, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın istemi ve İnfaz Hakiminin kararı ile bir görevli görüşmede hazır bulundurulabileceği gibi bu kişilerin avukatlarına verdiği veya avukatlarınca bu kişilere verilen belgeler İnfaz Hakimince incelenebilir. İnfaz Hakimi belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar verir. Bu karara karşı ilgililer 4675 sayılı İnfaz Hakimliği kanuna göre itiraz edebilirler. Avukatların hükümlü ile kurumda yapmış olduğu görüşme sırasında konuşmaları yansıtan ve bizzat avukat tarafından elle tutulan kayıtlar hakkında da bu hükümler uygulanır.

- Telefon ile Görüşme Hakkı ve Koşulları

Hükümlüler, idarenin kontrolünde bulunan ve kurumun uygun yerlerine yerleştirilen telefonlardan yararlanabilir. Disiplin cezası olsa bile, anne, baba, eş ve çocuk ve kardeşlerin ölüm veya ağır hastalıkları veya doğal afetlerinde hükümlülerin telefon görüşme hakları hiçbir şekilde engellenemez. Hükümlüler telefon görüşmesi hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilir. Hükümlülerin telefon görüşme gün ve saatleri, kurumda bulunan telefon adedi, başvuru sırası, kurumun asayiş ve güvenliği dikkate alınarak idare tarafından belirlenir. Görüşme süresi haftada bir defa olmak üzere

on dakikayı geçemez. Tehlikeli hükümlüler için bu süre on beş günde bir olmak üzere on dakikadan fazla olamaz. Bu hükümlüler sadece eşi, çocukları, annesi ve babası ile görüşebilir. Suç işlemek amacı ile kurulan silahlı örgüt yöneticiliği yapmaya devam eden hükümlüler, idare ve gözlem kurulu kararı ile hiçbir şekilde telefon görüşmesi yapamazlar. Bunun gibi ağırlaştırılmış Müebbet cezasına hükümlü olanların görüşme şekilleri, telefon görüşme haklarının ne şekilde kullanılacağı tüzükte belirlenmiştir. *Telefon görüşmeleri Türkçe yapılır. Ancak hükümlünün Türkçe bilmemesi veya görüşeceğini bildirdiği yakınının mahallinde yapılacak araştırma ile Türkçe bilmediğinin tespiti halinde, konuşmanın yapılmasına izin verilir ve konuşma kayda alınır.*

Radio ve Televizyon Yayınından Yararlanma Hakkı

Hükümlüler, kurumda merkezi yayın bulunduğu takdirde radyo ve televizyon yayınlarını izleyebilirler. Merkezi yayın sistemi bulunmayan kurumlarda, yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak sureti ile bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verilir. Bu cihazlar bedeli kendisi tarafından ödenmek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınır. Her ne biçimde olursa olsun dışarıdan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarlar kuruma alınmaz. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internetten yararlanılabilir. *Hükümlü odasında bilgisayar bulunduramaz. ANCAK Bakanlığın uygun görmesi halinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın kuruma alınmasına izin verilir.*

- Hükümlülerin mektup alma ve gönderme hakları vardır. Bu mektuplar, mektup okuma komisyonu tarafından okunduktan sonra, sakıncalı görülmez ise hükümlüye verilir. Sakıncalı görülen mektuplar en geç yirmi dört saat içinde disiplin kuruluna verilir. Mektubun disiplin kurulu tarafından kısmen veya tamamen sakıncalı görülmesi halinde, mektup aslı çizilmeden veya yok edilmeden şikayet ve itiraz süresi-

nin sonuna kadar muhafaza edilir. Mektubun kısmen sakıncalı görülmesi halinde, aslı idarece tutularak, fotokopisinde sakıncalı görülen kısımlar okunmayacak şekilde çizilerek disiplin kurulu kararı ile birlikte ilgisine tebliğ edilir. Mektubun tamamının sakıncalı görülmesi halinde, sadece disiplin kurulu kararı tebliğ edilir. Tebliğ tarihinden itibaren infaz hakimliğine başvuru için gereken süre beklenir. Bu süre içinde infaz hakimliğine başvurulmamış ise, disiplin kurulu kararı yerine getirilir. İnfaz hakimliğine başvurulmuş ise, infaz hakimliği kararının tebliğinden itibaren itiraz süresi beklenir. İnfaz hakimliği kararına itiraz edilmemiş ise bu karara göre, itiraz edilmiş ise mahkemenin kararına göre işlem yapılır. Hükümlüye yapılacak tebligatta hangi kuruma hangi sürede itiraz hakkı olduğu gösterilir.

- Hükümlü ve Tutukluları Ziyaret

Hükümlü ve tutuklular belgelendirilmesi koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından haftada bir kez ve ayrıca kuruma kabullerinde, zorunlu haller dışında bir daha değiştirilmemek kaydıyla ad ve adresleri bildirilen en fazla üç kişi tarafından yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere, çalışma saatleri içinde ziyaret edilebilir. Bu kişiler dışındaki ziyaretçilerin ziyaretine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından izin verilebilir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlüyü; eşi, alt soy ve üst soyu, kardeşleri, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilir. •

Ziyaret ve görüşlerde uygulanacak esaslar tüzükte düzenlenmiştir. Buna göre; Kurum görevlileri ve dış güvenlik görevlileri dahil olmak üzere sıfat ve görevi ne olursa olsun, kurumlara girenler duyarlı kapıdan geçmek zorundadır. Bu kişilerin üstleri metal detektör ile aranır. Eşyaları X-Ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilir. Ayrıca şüphe halinde elle aranır. Bu cihazın bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle yapılır. Ancak milletvekilleri, mülki

amirler, hakim, Cumhuriyet savcılar ve bu sıfattan sayılanlar, avukatlar, noterler ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, izleme kurulu başkan ve üyeleri, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri, ceza infaz kurumu ve tutukevi koruma birlik komutanı ile kurum müdürünün üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri dışında elle aranamaz. Duyarlı kap cihazının ikazının sürmesi halinde bu kişiler ancak elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Ziyaret yerleri de ziyaret öncesi ve ziyaret bitiminde aranır. *Kurumlara giren avukatlarca savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar incelemeye tabi tutulmaz.* Hükümlüler, odalarından çıkış ve dönüşlerinde ayrı yerlerde ve farklı memurlarca üst ve eşya aramasına tabi tutulurlar. *Aramalarda insan onuruna saygı esastır.*

Ziyaret ve görüşlerde kurallara uymayan heyet ve kişilerin ziyaret ve görüşmeleri sürdürmelerine derhal son verilir. Suç oluşturan davranışlar, ilgili idari ve adli makamlara bildirilir. Görüşme hakkına sahip kişilerin kurum güvenliğinin korunması amacı ile alınan tedbirlere ve aykırı davranışları ve istekleri nedeni ile görüşme hakları kurumun en üst amirince bir aydan bir yıla kadar kısıtlanabilir. Mevzuatın avukatlar bakımından getirdiği haklar saklıdır.

- Hükümlülerin Nakilleri

-Hükümlü; izin, hastaneye, Cumhuriyet Başsavcılığı'na veya duruşmaya sevk, eğitim, öğretim, iş yurdu, cezanın ertelenmesi, salıverilme, nakil, deprem, sel gibi doğal afet ve yangın halleri dışında ve yetkili makamca verilmiş yazılı bir emir olmadıkça kapalı kurumun dışına çıkarılamaz.

- CMK'nın m. 250. 1. fıkrasında yer alan suçlarla ilgili olarak alınan bilgilerin doğruluğunun araştırılması bakımından zorunlu görülen hallerde, hükümlü veya tutuklular rızaları alınmak koşuluyla ilgili makamın ve Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talebi üzerine hakim kararı ile geçici süreler ile kurumdan alınabilirler. Bu süreler, hükümlü veya tutuklu dinlendikten sonra işin niteliğine göre, her defasında dört günü ve hiçbir surette on beş günü geçmemek üzere

İNFAZ HUKUKU VE ÖZEL DURUMDAKİ HÜKÜMLÜLER SEMPOZYUMU

ZEKİ
EKMEN'İN
TEBLİĞİ

re hakim tarafından tayin olunur ve hükümlülük ve tutuklulukta geçmiş sayılır. Kurumdan ayrılış ve dönüşlerinde hükümlü veya tutuklunun sağlık durumu hekim raporu ile tespit edilir. Yer gösterme sırasında yapılan işlemlere ilişkin belgelerin bir örneği ilgilinin dosyasında muhafaza edilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

- Hükümlü nakilden önce aranır ve caza evi tabibince, yoksa diğer bir resmi hekime muayene ettirilir. Muayene sonucu yola çıkarılamayacağı anlaşılanlar, kurumun en üst amirince derhal resmi bir kuruluşa sevk edilir. Mazeretinin, biri hastalığın uzmanı olmak üzere en az iki uzman hekimin imzaladığı ve hastane başhekiminin onayladığı resmi rapor ile belgelenmesi halinde nakil, mazeret ortadan kalkıncaya kadar geri bırakılır ve durum Bakanlığa bildirilir.

- Hükümlü kendi isteği veya disiplin nedenleri ile de nakil edilebilir. Nakiller sırasında hükümlünün halkla bir araya gelmemesine ve başkaları tarafından görülmelerine engel olacak tedbirler alınır. Hükümlü, havalandırma ve ışık durumu yetersiz araçlarla veya eziyet verici onur kırıcı şekilde nakledilemez. Nakil sırasında alınacak tedbirler, hükümlünün firarını önleyici engelleri gerçekleştirici sınırları aşamaz. Açık kurumlar ile çocuk eğitim evleri arasındaki nakiller veya kapalı kurumlardan açık kurumlara ve çocuk eğitim evlerine nakiller, infaz ve koruma memuru nezaretinde yapılır. *Kapalı kurumlara nakiller dış güvenlik görevlilerince yerine getirilir.*

Yukarıda sıralanan kurallar tutukevlerinde de uygulanır.

Tutuklular hükümlülerden ayrı binalarda barındırılır. Tutuklular bağımsız bir bina ayrılması mümkün olmadığı takdirde kurumlarda, hükümlülerle bağlantısı olmayacak şekilde kendilerine ayrılan bölümlerde kalır. Açık kurumlar ile çocuk eğitim evlerinde tutuklu barındırılmaz.

8. 45/1 Sayılı Adalet Bakanlığı Genelgesi

22.1.2007 tarihinde yürürlüğe giren genelge; 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin infazı

Hakkında Kanun gereğince, ceza infaz kurumlarının türlerine göre tahsisi ile hükümlü ve tutukluların nakil işlemleri, ortak etkinlikler, güvenlik, diğer işlemler ve dışarıdan sağlanan hizmetlerle ilgili usul ve esasları göstermek, mevzuatın uygulanmasını kolaylaştırmak ve uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek amacıyla bu genelgenin hazırlandığı ifade edilmiştir. Genelge ekleri ile beraber 36 sayfadan ibarettir. Genelgedeki düzenlemeler aşağıda belirtilen şekilde sıralanabilir.

- Genelgenin ek listesinde yer alan ceza infaz kurumlarında hangi hükümlülerin barındırılacağı hüküm altına alınmıştır. Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında, hangi tür hükümlü ve tutukluların barındırılacağı belirlenmiştir. Kadın kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik ceza infaz kurumları, açık ceza ve infaz kurumları ve çocuk eğitim evlerinin ne tür tutuklu ve hükümlülere tahsis edileceği belirlenmiştir. Gözlem ve Sınıflandırma merkezleri kuruluncaya kadar, açık ceza ve infaz kurumları ve çocuk eğitim evleri dışında kalan tüm ceza ve infaz kurumlarının bir bölümünün gözlem ve sınıflandırma merkezi olarak tahsis edileceği kabul edilmiştir.

- Genelge ile hükümlü ve tutukluların nakil işlemleri, uygulanacak usul ve esaslar, hükümlülerin kalan ceza süresine göre nakledilebilecekleri infaz kurumlarına nakil koşulları detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Keza 5275 sayılı Kanun'un 9. maddesinde belirtilen ceza infaz kurumlarında tutulacak tutuklu ve hükümlüler ile Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet suçlarından dolayı tutuklu ve hükümlülerin nakilleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş ve nakillerin Bakanlık emri ile olacağı kabul edilmiştir. Çocuk hükümlülerin nakilleri, disiplin nedeni ile nakiller, hükümlünün kendi isteği ile nakil, zorunlu nedenlerle nakil, hastalık nedeni ile nakil, suç ve yargılama yeri nedeni ile nakil, eğitim ve öğretim nedeni ile nakil, ceza infaz kurumlarının iç hizmetlerinde çalıştırılacak hükümlülerin nakilleri; bu nakiller sırasında İnfaz kurumları yönetimi ile Cumhuriyet Savcılarının takip edecekleri usul ve

esaslar, nakillerde alınacak önlemler ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

- Genelge ile ortak etkinlikler düzenlenmiş; hükümlü ve tutuklular işledikleri suçlara, kurumdaki davranışlarına, ilgi ve yeteneklerine göre gruplandırılarak, güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, kendileri için hazırlanmış iyileştirme programları çerçevesinde eğitim, spor meslek kazandırma ve çalışma ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılırlar denmektedir. *Bu faaliyetler yüksek güvenlikli kurumlar ile diğer kurumların yüksek güvenlikli bölümlerinde on kişiyi aşmayacak guruplar halinde yürütülür. Programların süresi ve katılacak hükümlü, tutuklu sayısı her programın özelliği, güvenlik koşulları ve kurumun olanakları dikkate alınarak idare ve gözlem kurulunca belirlenir.*

İyileştirme programlarının amaca aykırı sonuçlar verdiği tespit edilen hükümlü ve tutuklular yönünden bu uygulamaya son verilebilir veya gerekli değişiklikler yapılabilir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 102/1 maddesi ile *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki R (87) 3 sayılı Tavsiye Kararlarına ek 70/1 maddesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere Avrupa Cezaevleri Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 sayılı Tavsiye Kararına ek 7. maddesinde ifade edildiği üzere hükümlü ve tutukluların topluma uyum sağlama çabalarının desteklenmesi için özellikle aileleri, kişiler ve sosyal kuruluşlarla olan ilişkilerinin korunması ve geliştirilmesi ile eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinde kuruma yardımcı olmak üzere mümkün olduğunca toplumsal kuruluşlardan ve sosyal hizmet servislerinden yardım alınır denmektedir.*

- Yüksek güvenlikli infaz kurumlarında bulunan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlülerin sadece kendisiyle aynı ünite de kalan hükümlülerle birlikte, sınırlı olarak bu programlara katılmasına izin verilebilir. *Tehlikeli halde olduğu saptanan hükümlü ve tutuklular, bu programlara on kişiyi aşacak guruplar halinde katılamaz.* Güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen

istekli hükümlü ve tutuklular on kişiyi aşmayacak guruplar halinde ve idarenin gözetiminde açık görüş alanlarında *veya diğer ortak yerlerdeki sosyal faaliyetler çerçevesinde haftada toplam on saati aşmamak üzere sohbet amacı ile bir araya e:etirilebilir. Bu faaliyet hafta içerisinde açık görüş, avukat ve ziyaretçi görüşlerini aksatmayacak şekilde yaptırılır. (Genelge 3. kısım 13. m.)*

- Ceza infaz kurumlarının güvenliği konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Kurum idaresi; isyan, firar, yangın, doğal afet ve benzeri kurum güvenliğini tehlikeye düşürecek olaylara ilişkin, kurumun fiziki yapısı, mevcudu ve kapasitesi gibi unsurları değerlendirerek dış güvenlik ve kolluk kuvvetleri temsilcileri ile birlikte "*olağanüstü hal planları*" hazırlayarak Cumhuriyet Başsavcılığı'na onaylatacağı kabul edilmiştir.

Cezaevleri ile ilgili ulusal belgeler de yukarda açıklanmış gibidir. Yasal düzenlemeler ile ceza infaz kurumlarının yapılanması uluslararası normlara uygun hale getirilmiş görünmektedir. Ceza infaz kurumları fiziki konumları itibarı ile geçmişten daha iyi bir durumdadır. Olumlu sayılabilecek bir fiziki yapılanmaya gidilmiştir. Ceza infaz kurumlarının fiziki yapılanmasındaki değişim ve yasal değişiklikler cezaevi yaşamını nasıl etkilemiştir? Ceza infaz kurumuna giren kişi, uluslararası standartlar ve insan haklarına uygun infaz koşulları altında mı cezasını çekmektedir? Kişi gerçekten topluma sağlıklı bir şekilde geri dönebilecek midir? Bu düzenlemeler uygulanmaya ne kadar yansımaktadır? Uygulamada aksayan yönler nelerdir? Yapılan yasal düzenlemelerin tümü ulusal üstü normlara uygunluk arz etmekte midir? Bu soruların cevapları Ülkemizdeki ceza infaz kurumları uygulamasına da ışık tutacaktır.

Adalet Bakanlığı, ceza infaz sistemi ile ilgili olarak çıkarılan yasalar ve yapılan idari düzenlemelerle, ceza infaz kurumlarında uluslararası normlara uygun düzenlemeler yaptığını, cezaevleri sorununun da böylece çözüldüğünü veya çözüleceğini düşünmektedir. Ancak Avrupa Birliği ile ilgili yasal düzenlemelerde olduğu gibi, ceza infaz sistemi ile ilgili

düzenlemeler de amacına uygun şekilde tam olarak uygulamaya yansımamış görünmektedir.

Yeni infaz rejimine uygun yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, yasaların uygulanması konusunda gerekli alt yapı hazırlanamamıştır. Sağlıklı bir alt yapının oluşturulmamış olması uygulamayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Değişikliklerin sağlıklı bir şekilde hayata geçmesi için, konusunda uzman, eğitimli insan unsuru son derece önemli bulunmaktadır. Zira ülkemizde, yasalarla kişilere sağlanan hakların kullanımında her zaman ciddi engeller olmuştur. Birçok zaman yönetimler, hakların kullanımının sağlanmasında direnç göstermiştir. Sağlanan haklar da kağıt üzerinde kalan, uygulamaya yansımayan göstermelik haklardan ibaret kalmıştır.

Yasal değişikliklerden sonra da cezaevleri ile ilgili yakınmalar devam etmiştir. Özellikle F tipi tabir edilen cezaevleri ile ilgili yakınmalar dikkat çekicidir. Şikayetlerin çoğu infaz kurumları personeli ile dış güvenliği sağlayan güvenlik personellerinin uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Değişik kuruluşlar ile TBB'ye ve bizlere ulaşan şikayetleri aşağıda belirtilen şekilde sıralayabiliriz.

Cezaevi yönetimlerinin yasa ve genelgeler ile tutuklu ve hükümlülere sağlanan haklara saygı göstermedikleri, genelgeleri uygulamadıkları; Örneğin; 45/1 sayılı genelgenin 3. bölümünün 13. maddesinde yer alan "güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen istekli hükümlü ve tutuklular, on kişiyi aşmayacak guruplar halinde ve idarenin gözetiminde, açık görüş alanlarında ve diğer ortak yerlerdeki sosyal faaliyetler çerçevesinde haftada toplam 10 saati aşmamak üzere sohbet amacıyla bir araya gelebilir. Bu faaliyet hafta içinde açık görüş, avukat ve ziyaretçi görüşlerini aksatmayacak şekilde yaptırılır." hükmüne rağmen cezaevi yönetimleri türlü bahanelerle, personel azlığı, imkanların elvermediği gibi gerekçelerle bu hakkı büyük ölçüde kullandırmamaktadırlar. Bu durum sağlanan hakların kağıt üzerinde kaldığını gösteren önemli örneklerden biridir.

- Nakiller ve hastanelere gidiş-gelişler sırasında, tutuklu ve hükümlülere, dış güvenliği sağlayan güvenlik personeli tarafından işkence yapıldığı, ağır küfürler edilerek aşağılandıkları,

- Nakiller sonrasında, cezaevi girişleri sırasında hükümlülerin çıplak soyularak aşağılayıcı şekilde aramalar yapıldığı,

- Fiziki koşulları açısından, gidilen hastanelerin tutuklu ve hükümlü koşullarının sağlıksız ve sağlık koşullarına aykırı bir yapılanmada olduğu,

- Tedavi ve muayeneleri yapan hekimlerin, tutuklu ve hükümlülerin hastalıkları konusunda gerekli ilgiyi göstermedikleri,

- Bayan hükümlü ve tutukluların muayeneleri sırasında, askerlerin dışarı çıkmadıkları ve dışarı çıkmayı reddettikleri, bu nedenle bayanların muayeneden vazgeçtikleri ve muayene olmadan cezaevine döndükleri,

- Tutuklu ve hükümlülere mektuplarının geç verildiği,

- Günlük gazete ve yasak olmayan yayınların verilmesinde sıkıntılar yaşandığı,

- İnfaz hakimliklerinin şikayetler konusunda gerekli duyarlılıkları göstermediği ve şikayetleri yeterli bir şekilde incelemedikleri, ceza infaz kurumu yönetiminden gelen görüşler doğrultusunda kararlar verdikleri, tarafsız davranmadıkları ve bu nedenle hak ihlalleri yaşandığı,

- Temizlik maddelerinin verilmesinde sıkıntılar yaşandığı, koşullara sıcak su verme gün ve saatlerinin yetersiz olduğu,

- Yatma yerleri, yatak ve çarşaf vs. malzemelerin yetersiz olduğu,

- infaz kurumlarında kapasitenin çok üzerinde hükümlü ve tutuklu olduğu, yerlere yataklar yapıldığı,

- Ziyaretlerde Kürtçe konuşma sırasında, Kürtçe konuşanların hakarete uğradığı,

- Terör suçları nedeni ile hüküm giymiş olan birçok kişinin cezalarının, ailelerinden çok uzak cezaevlerinde infaz edildiği, Böylece zaten yakınları ile görüşme haklarında sınırlamalar olan hükümlülerin yakınları ile görüşme olanaklarının ortadan kalktığı,

gibi şikayetler devam etmektedir.

Bunun yanında infaz kurumları izleme kurullarına intikal eden şikayetler de vardır. Bu şikayetler arasında;

- Yemeklerde sıkıntılar yaşandığı, Bakanlık tarafından bir tutuklu veya hükümlü için sabah kahvaltısı, öğlen ve akşam yemeği dahil olmak üzere 3 YTL ödenek verildiği, bu para ile sağlıklı bir beslenmenin mümkün olmadığı, hasta tutuklu ve hükümlüler ile ilgili olarak hastalıklarına uygun yemek verilmediği,

- infaz kurumlarının kapasitelerinin çok üzerinde tutuklu ve hükümlü barındırdıkları,

Yerlere yataklar serildiği, yatakların kullanılmayacak derecede kötü olduğu, çarşaf ihtiyaçlarının tam sağlanmadığı,

- Dış güvenliği sağlayan güvenlik birimleri ile sorunlar yaşandığına, dair şikayetler sayılabilir.

Sorunların Genel Olarak Değerlendirilmesi

Yasal düzenlemelerle ceza infaz kurumları konusunda mevzuatın uluslararası kurallara uygun hale getirilmeye çalışıldığını belirtmiştik.

Yasal düzenlemeler ve gelen şikayetler çerçevesinde Ceza infaz kurumları izleme kurulundan başlayarak sorun değerlendirildiğinde;

Ceza infaz kurumları ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemelerle ulusal hukukumuzla, uluslararası hukuk arasında

paralellik sağlandığı, ceza infaz kurumları ile ilgili olarak yeni bir yapılanmaya gidildiği, infaz kurumları ile ilgili denetim mekanizmalarının oluşturulduğu görülecektir. Ancak yenden yapılanma çalışmalarının tam olarak oturmadığı, ciddi anlamda eksiklikler bulunduğu kabul edilmelidir.

Yapılan yasal değişiklikler ve yeni infaz rejiminin Türk toplumu ile ne derecede uyumlu olduğu, Türk toplum ve gelenekleri ile ne derece bağdaştığı konusunda soru işaretleri vardır. Dileğimiz bu endişelerin olumlu bir şekilde giderilmesidir. 2001 yılında kabul edilen İnfaz Hakimlikleri Kanunu ve ceza infaz kurumları izleme kurullarından başlayarak yaşanan sorunlar değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara varılır.

Ceza İnfaz kurumları izleme kurulların; etkin, verimli ve beklenen düzeyde çalıştığı söylenemez. Biri Baro temsilcisi olmak üzere beş temsilcilerinden oluşan bu kurullar bağımsız değildir. Görüşlerini açık bir şekilde kamuoyu ile paylaşmaları yasaktır. Sundukları görüş ve raporların her hangi bir yaptırım gücü yoktur.

Bu kurulların etkinliğinin sağlanması için asgari koşullarda yönetimlerden bağımsız olarak çalışmaları, infaz kurumları ile ilgili düşünce ve izlenimlerini kamuoyu ile paylaşmaları önemlidir. Bu hali ile kurullar etkisiz, yaptırım gücü olmayan, edindikleri izlenimleri ve bilgileri ilgili kurumlara aktaran aracı kurullar durumundadır.

Tutuklu ve hükümlüler infaz kurumları içinde sorun yaşadıkları gibi, cezaevlerinin dış güvenliğini sağlayan güvenlik kuvvetleri ile de farklı sorunlar yaşamaktadır. Özellikle nakiller sırasında tutuklu ve hükümlülerin jandarma ile olumsuz olaylar yaşadıkları, aşağılandıkları, hakaret ve işkencelere maruz kaldıkları, kamuoyuna da yansıyan şikayetler arasındadır.

İnfaz yasaları ve infaz rejimi büyük ölçüde değiştirilmiş olmasına rağmen, bu yasal değişiklikler tutuklu ve hükümlülerin infaz koşullarının değişiminde şikayetleri tam olarak

ortadan kaldıramamıştır. Uygulamalardaki aksaklık ve eksikliklerin zaman içinde giderileceğini ümit ediyoruz.

Yeni yasal düzenlemelerle beraber bazı suçlar ile ilgili infaz usulleri çok ağır koşullara bağlanmıştır. Özellikle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının yasa ve tüzükte belirlenen infaz koşulları yukarıda açıklanmıştı, bu cezanın infaz koşulları bir insanın kaldıracabileceği ölçülerde değildir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü bulunan kişilerin çoğu, bu cezalarını ailelerinin kolayca gidip gelemeyeceği uzaklıkta bir ceza infaz kurumunda çekmektedir. 15 gün süre ile 1 saati geçmeyecek surette aile bireyleri ile görüşme, cezanın tek kişilik odada infaz edilmesi, günde 1 saati aşmayacak havalandırma, 15 günde bir ailesi ile 10 dakikayı aşmayacak telefon görüşmesi yapılabilmesi; üstelik bu hakların sağlanma koşullarının da disiplin cezası alınmamış olması şartına bağlanması çok ağır koşullardır.

Bu koşullarda cezası infaz edilecek bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlüsünün, ceza infaz kurumundan sağlıklı bir şekilde ve topluma kazandırılmış olarak çıkması hayal olur. Henüz yasalar yeni uygulamaya girdiği için, bu cezalara hükümlü kişilerin cezalarının infazı konusunda toplumda bir tartışma başlamamıştır. Kanımca bu cezayı alan bir kişinin bir daha topluma dönmesi mümkün değildir. Büyük bir ihtimal ile cezasını tamamlama olanağı da bulamayacaktır. Cezaevinden çıkma şansı bulan kişi de, bu ağır tecrit koşulları altında bir daha toplum ile iç içe olamayacaktır. Nitekim 5351 sayılı Kanun ile bu konuda koşullu salıverilme ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır.

Yargı kararlarında hata ihtimali her zaman vardır. Bu cezaya mahkum olan bir kişinin, adli hata sonucu böyle bir cezaya mahkum olduğu düşünüldüğünde, ağır infaz koşullarının sonuçları daha iyi değerlendirilecektir.

İnfaz kurumları personellerinin infaz rejimine uygun bir eğitim düzeyinde olup olmadıkları tartışma götürür. Bazı hakların uygulanmaması, bazı hakların sağlanmasında yeter-

siz kalınması ve bu konuda ciddi sıkıntılar yaşanması, dış güvenlik birimlerinin davranış ve uygulamaları buna örnektir.

Yeni yasal düzenlemeler doğrultusunda infaz kurumları yönetiminde görev alan personelin eğitim düzeylerinin yasal düzenlemelere ve uluslararası standartlara uygun olarak yükseltilmesi zorunludur. Cezaevlerinin alt yapısını oluşturan cezaevi personelinin insan haklarına saygılı, insan hakları alanında eğitilmiş ve donanımlı kişilerden oluşmasının önemi göz ardı edilemez. Bu eksikliğin zaman geçirilmeden giderilmesi gerekir.

Bunun yanında infaz kurumları personelinin ağır çalışma koşullarından kaynaklanan çok ciddi sorunları vardır. İnfaz kurumları personellerinin kişisel güvenlikleri, sosyal yaşam koşulları, sosyal güvenlikleri ve ücret durumlarında zaman geçirilmeden iyileştirmeler yapılmalıdır.

Ülkemizde ceza evleri yönetimi iki başlı bir görüntüm arz etmektedir.

Cezaevlerinin dış yönetimi ve güvenliği İçişleri Bakanlığı'na ve buna bağlı olarak Jandarmaya, iç yönetimi ise Adalet Bakanlığı'na ait bulunmaktadır. Bu uygulama cezaevleri ile ilgili ciddi sorunlar yaratmaktadır. Cezaevlerinde mevcut bu ikili yönetim şekli, bütün çabalara ve Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasındaki görüşmelere rağmen halen sona erdirilememiştir. Bu uygulama sorunların temel kaynaklarından biridir.

Kişinin işlediği suç için aldığı hürriyeti bağlayıcı ceza, suçunun bedelidir. Ceza evinde uygulanan cezaevi rejimi, özgürlükten yoksunluk için ikinci bir ceza olmamalıdır.

Her hangi bir şekilde özgürlüğü kısıtlanan ve bu nedenle cezaevine giren kişinin öncelikle hak ve sorumluluklarını bilmesi gerekmektedir. Ancak mevcut cezaevi yönetimi sisteminde, cezaevine giren kişiye sözlü olarak bir kısım kurallar ve haklar bildirilmekte, tebliğ yerine geçmek üzere bir belge imzalatılmakta ve imzalatılan belge dosyasında saklanmakta-

dır. Ancak yasal düzenlemelere rağmen tutuklu ve hükümlülere hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir kitapçık verilmemektedir. Cezaevine konulan kişiye hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir kitapçık verilmesi sağlanmalıdır.

- Birçok cezaevinde hükümlü olarak bulunan terör suçluları, ailelerinden çok uzak cezaevlerinde barındırılmaktadır. Bu kişilerin aileleri ile iletişimleri maddi olanaksızlar nedeni ile büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. *Uluslararası cezaevi standartları kurallarında, hükümlülerin aileleri ile iletişim kurabilecekleri, imkanlar ölçüsünde ailelerine yakın ceza evlerinde bulunmaları kabul edilmiştir. Ancak bu durum ülkemizde hala bir sorun olarak devam etmektedir.*

- Yakın geçmişte, terör suçlarından dolayı bazı cezaevlerinde tutuklu veya hükümlü olarak bulunan yakınları ile görüşmeye giden ziyaretçilere karşı, cezaevinin dış güvenliğini sağlayan jandarma tarafından farklı uygulamalara gidilmiştir.

Zaman zaman basına da yansıyan bu uygulamalarda, bazı cezaevlerinde görüşmeye giden ziyaretçilerin bileklerine "terör" ibaresi yazılı damgalar basılmıştır. Bir başka cezaevinde görüşmeye giden ziyaretçilerin parmaklarına çıkmayan mürekkep benzeri bir madde sürülmüştür.

Bu uygulamalar ile bir ölçüde ziyaretçi aileler, manevi yönden baskı altına alınarak, sanki bu suçların bir parçasıymuş gibi görülmüştür. Olayın basına yansımaları sonrasında bu uygulamalara son verilmiştir. Cezaevleri dış güvenlik birimlerinin uygulanmasından kaynaklanan bu tür olaylara bir daha meydan verilmemesi için gereken önlemlerin alındığını ümit ediyoruz.

Sürekli sağlık sorunları olan hasta tutuklu ve hükümlülere, sağlıklarına uygun yemek verilmemektedir. Örneğin diyabetik ve tansiyon hastaları için özel yemek verilmediği, kantinlerde ihtiyaca yetecek derecede sebze ve meyvenin bulunmadığı, tutuklu ve hükümlülerin bu nedenle yeterli derecede beslenemedikleri, gerekli besini alamadıkları iddia

edilmektedir. *Tutuklu ve hükümlüler için günlük iaae bedeli, yani sabah, öğlen ve akşam yemeği bedeli olarak 3 YTL gibi bir paranın ödendiği varsayıldığında sorunun kolayca çözümleninin zor olduğu görölmektedir.*

Tutuklu ve hükümlülerin sağlık kontrolü, muayene ve tedavi amacıyla gittikleri sağlık kurumlarında karşılaştıkları uygulama ve koşullar çok olumsuzdur, sağlık kurumlarının tutuklu ve hükümlüler için ayrılan bölümleri, insan sağlığına ve onuruna uygun değildir. Sağlık personeli ve hekimlerinin tutuklu ve hükümlü kişilere karşı tavır ve davranışları ise ayrı bir sorundur. Sağlık kurumlarının tutuklu ve hükümlü kabul eden bölümlerinin insan onuruna ve amacına uygun hale getirilmesi gereklidir.

Tutuklu ve hükümlülere verilen battaniye ve çarşafların hijyen olmadığı, hijyenik koşullara yeterince riayet edilmediği, yatakların çok yıpranmış olduğu, infaz kurumlarında kapasitenin üzerinde tutuklu ve hükümlü bulunması nedeni ile yer yataklarının yapıldığı konusunda yakınmalar vardır. Bu sorunun da kısa sürede çözümlenmesi zor görünmektedir ..

Ücreti hükümlü tarafından karşılanan nakillerde, nakil ücretlerinin yüksekliğinden Şikayet edilmektedir.

Bu uygulamaların yanında cezaevlerinde avukatların muhatap oldukları uygulamaları göz ardı etmemek gerekir. Cezaevlerinde, savunma avukatlarının cezaevine girişte karşılaştıkları uygulamalar maksadı açmaktadır.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesi ağır cezalı suçüstü halleri dışında avukatların üstünün aranamayacağını hükme bağlamıştır. Ancak cezaevlerinin girişlerinde avukatların muhatap olduğu arama koşulları birçoğ zaman avukatları cezaevi kapısından döndürmektedir. Avukatların duyarlı kapıdan ayakkabını bile çıkararak geçme zorunda kalmaları, duyarlı kapıların bu şekilde ayarlanmasını anlamak mümkün değildir. Özellikle cezaevlerinde müvekkillerini ziyaret edip görüşme zorunda kalan bayan avukatlar açısından daha da sıkıntılı anlar yaşanmaktadır. Yakın geçmişte bayan avukatla-

ZEKİ
EKMEN'İN
TEBLÜĞİ

rın iç çamaşırlarına kadar aranmaya varacak derecede çirkin uygulamalarda bulunması, kötü niyetli ve savunma hakkını kısıtlamaya yönelik bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Avukatların müvekkilleri ile görüşmesine cezaevine girişte getirilen önlemler, cezaevlerinin özel statüsü ve özelliklerine göre bir ölçüde hoş karşılanırsa da, aşırı ve abartılı uygulamalar savunma hakkını sınırlayan, savunma hakkına doğrudan bir müdahale olarak nitelenmelidir. Bu uygulamaların meslek onuruna saldırı boyutuna varması kabul edilemez.

Bunun yanında Avukatların İnfaz kurumlarında, bir anda birden ziyade tutuklu ve hükümlü müvekkilleri ile görüşmesi mümkün değildir. Hükümlü bir kişi açısından bu sınırlamayı kabul etmek mümkün olabilir. Ancak birden fazla tutuklusunu bulunan dava dosyalarında, savunmaları arasında bağlantı bulunan aynı konumdaki tutuklu müvekkiller ile birlikte görüşmeye sınırlama getirilmesi, savunma hakkı açısından sorun yaratmakta, uygulamada zaman kaybına sebep olmaktadır. Bu sorunun giderilmesi konusunda yeni düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Yukarıda yaptığımız açıklamalarla, Türkiye' de infaz kurumlarında mevcut yasal düzenlemeler ve uygulamada karşılaşılan olumsuzluklar dikkatinize sunulmuştur.

Gözlemlerimiz sonucunda; Türkiye' de mevcut infaz rejimi infaz kurumlarındaki eksiklik ve şikayetlere rağmen, birçok batı ülkesi infaz kurumundan daha iyi bir durumdadır.

Ülkemizdeki cezaevleri ile Avrupa ülkeleri cezaevleri arasında bir kıyaslamanın yapılabilmesi için, Fransa'nın Strasbourg Cezaevi ile Brüksel İttre Cezaevi'nde mevcut yapılanma ve uygulamaları dikkatinize sunmak istiyoruz.

Strasbourg Cezaevi

1988 yılında açılmış ve otoyol kenarında kurulu bir cezaevi, Fransa'nın iyi cezaevleri arasında anılmaktadır. Cezaevi girişinde kimlik bırakıldıktan sonra içeriye duyarlı bir kapı-

dan geçilerek giriliyor. Duyarlı kapının ötmesi halinde ötmeye neden olan madde çıkarılıyor. Ancak kapı, kemer, gözlük gibi nesnelere ötmüyor. Ayarı ona göre yapılmış. Avukatlar müvekkileri ile mesai saatleri içinde her gün görüşme yapabiliyor. Cezaevi oda sistemi ile yapılmış, odalar yeterli ışık alıyor, her oda bir veya iki kişilik 9 m2 den ibaret, Ancak odalar ve yataklar son derece bakımsız. Odada küçük bir TV Küçük bir masa, kitaplık, ranza, ayrı bir bölümde lavabo ve klozet var. Odaların kapısında dıştan açılan küçük bir gözetleme penceresi bulunuyor.

15-20 kişilik gruplar halinde haftada 3 gün banyo yapılabiliyor.

Spor yapanlar her gün duş yapabiliyor. Sabah 2 saat, öğleden sonra 2 saat olmak üzere her bölüm topluca havalandırmaya çıkabiliyor. Cezaevinde bulunan suçlular arasında bir ayırım yapılmıyor havalandırma sırasında içerden bir görevli herkesi devamlı olarak izliyor. Cezaevinin koridorlarına açılan tüm kapılar otomatik olarak açılıp kapanıyor. Bir kapı kapanmadan öbür kapı açılmıyor. Cezaevinin tümü bilgisayar sistemi ve kameralar ile denetleniyor. Cezaevinde dondurulmuş vaziyette 3 günlük yemek stoku bulunuyor. Diyabetli ve hasta kişilerin hastalıklarına uygun yemekler veriliyor. Cezaevinin web sitesinden cezaevi ile ilgili bilgiler alınabiliyor.

Bürüksel İttre Cezaevi

Avrupa cezaevlerine bir diğer örnek Brüksel İttre cezaevi. Bu cezaevi Belçika'nın belki de Avrupa'nın en modern cezaevi. Kendi ifadeleri ile kendi ülkelerinin de standartlarının üzerinde bir cezaevi. Haziran 2002 tarihinde açılmış ve Brüksel'e elli km. mesafede. Binarın her tarafı elektronik kameralar ile denetleniyor. Kapıların biri kapamadan diğeri açılmıyor. Cezaevine giren herkes duyarlı kapıdan geçerek cezaevine giriyor. Avukatlar kimlik ibrazı ile 06-22.00 saatleri arasında müvekkileri ile görüşebiliyor. Görüşler sırasında avukat ile müvekkili arasında bir engel yok, Hükümlü ve tutuklular ge-

ZEKİ
EKMEN'İN
TEBLİĞİ

nellikle tek kişilik odalarda kalıyor. Sabah ve öğleden sonra ayrı ayrı havalandırmaya çıkılıyor. Sabah üç öğleden sonra iki buçuk saat havalandırma için çıkılıyor. Ayrıca yaz-kış 08-22.00 saatleri arasında cezaevi koridorlarında dolaşmak serbest. Her katta 3 tane tecrit odası var ve en fazla 9 gün süre ile tecritte kalınıyor. Her odada bir yatak, buzdolabı, kiralık TV Dolap, tuvalet avluya açılan bir pencere bulunuyor. Kapıda yemek almak için ayrıca bir küçük pencere mevcut. Cezaevinde mevcut uygulamanın en ilginç yanı, cezaevinde kalan kişilerin ayda 2 saat gözlem dışı buluşma yerinin olması, bu gözlem odalarında, açabilen divan, banyo, havlular var. Bu odalarda hükümlü veya tutuklu kendi eşi veya son 6 ay birlikte olduğunu kanıtladığı arkadaşı ile kalabiliyor. Bu cezaevi ülkenin yüksek güvenlikli cezaevleri arasında yer almaktadır.

Yukarıda kendi ülkemizdeki ceza evlerinin türlerinin ve cezaevlerimizde uygulanmakta olan rejimi dikkatlerinize sundum. Sonuç olarak da Avrupa'nın iki ayrı ülkesinde bulunan iki cezaevinden kendi gözlemlerimizi aktarmaya çalıştım.

Cezaevlerinde yeni bir yapılanmaya gidilmesine ve cezaevlerinin adının ceza infaz kurumları olarak değiştirilmesine rağmen, cezaevleri ile ilgili yakınmalar sona ermemiştir. Hatta intikal eden şikayetlerden Yüksek güvenlikli cezaevlerinde işkence iddiaları vardır. Bu iddiaların bir an önce araştırılarak sonlandırılmasını ve cezaevlerinin çağın gelişimine ayak uydurarak; tutuklu ve hükümlülerin topluma sağlıklı bir şekilde geri dönmesinin sağlandığı kurumlar olmasını, cezaevleri dış güvenlik birimleri ile cezaevi personellerinin de insan hakları bilgileri ile donatılmış, insan ve insan haklarına saygılı eğitim düzeyinde olmalarını diliyor ve hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Ekmen'e teşekkür ediyoruz. Sabrımız zorlanmadı da zamanımız zorlandı. Çok teşekkür ediyorum.

Sayın Kızılarslan'a hemen sözü vermek istiyorum, zamanı iyi kullanmak adına.

Buyrun Sayın Kızılarslan.

Dr. Hakan KIZILARSLAN* (Ankara Cumhuriyet Savcısı):

HAKAN
KIZILARSLAN'IN
TEBLİĞİ

1. GİRİŞ

"Özürhümlerinin infazı" infaz hukukunda neredeyse üzerinde hiç durulmayan ve pek çok boşluklarla dolu bir konudur. Tek başına ele alınıyor olması nedeniyle -bilindiği kadarıyla- bir ilk olacak bu konuya ilişkin çalışmanın başlatılmasını çok olumlu saymak ve bu konuya öncülük eden Türkiye Barolar Birliği'ni, Antalya Barosu'nu ve hocamız Sayın Prof. Dr. Rona Aybay beyefendi ile gayretli yardımcılarını özellikle kutlamak gerekir. Bu çalışmaların başlangıcında yer alıyor olmak bizce -ve diğer katılanlarca da- övünç vesilesi olmalıdır ve olmaktadır.

İnfaz hukuku, hukuki yapısının yanında, özellikle kişisel hürriyetlerin kısıtlanması şeklindeki hükümlerin infazının yapısı gereği, daha çok idari nitelik taşımaktadır. Hapis cezalarının infazının, bir tür "otelcilik hizmeti" özelliği taşıdığını da söylemek gerçeğe aykırılık oluşturmayacaktır. Bu nedenle, devletin yatılı misafirleri durumundaki hükümlüler ve tutuklulara, insan hak ve hürriyetleri güvence altına alınmış, asgari standartta yaşam kalitesini sağlaması gerekmektedir. Vücut ve ruh sağlığı yerinde olan hükümlü ve tutuklular açısından, asgari yaşam standardının sağlanması yeterli görülmesine karşın, bir özürhümlünün infazının söz konusu olduğu hallerde devletin ve yöneticilerin infazı yapılmakta olan özürhümlünün bu özelliği nedeniyle ek sorumluluklar altına girmesi söz konusu olmaktadır. Bu aşamada özürhümlünün "pozitif statü hakları" nitelikli bir takım hakları devreye girmektedir.

* "Özürhümlerinin İnfazı" başlıklı tebliğ.

2. ÖZÜR/ÖZÜRLÜ

“Özürlü” kelimesi dilimizde yeni türetilmiş kelimelerden biridir. Özur; “bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme veya bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret veya sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik”,¹ “özürlü” ise; “özrü olan, engelli, kusuru olan, defolu² (Gebrechen-Gebrechlichkeit)” olarak tanımlanmaktadır.

Sakatlık durumunun tanımlayabilmek amacıyla özürlü, engelli, sakat kelimelerinin her biri farklı şekillerde kullanılmakta, bazı kuruluşlar sakat, bazıları engelli kelimelerini benimsemekte, ancak yasalarımızda “özürlü” kelimesi genel kabul görmüş bulunmaktadır. Kullanılacak tabirin, özellikle bu durumda olan kişileri bir kez daha üzüp mağdur etmeyecek, ancak hali de anlatmaya yetecek şekilde seçilmesi özel önem taşımaktadır.

BM Özürlü Kişilerin Haklarına Dair Bildiri'nin (1975) 1. maddesi; “Özürlü kişi olarak; “fiziksel ve zihinsel yeteneklerinde doğuştan veya sonradan meydana gelen yoksunlukların sonucu olarak, kısmen veya tamamen kendi başına normal bireysel ve/veya sosyal yaşam yaşayamayan kişileri” ifade etmektedir.³

5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun⁴ 3. maddesinin “a” bendinde ise özürlü; “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon (iyileştirme), danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmakta ve bu maddede özürlülük; “görme, konuşma, işitme, ortopedik, sürekli hastalık, zihinsel sürekli klinik bakıma ihtiyaç, duyuşsal, sosyal, ruhsal sorunlular” olarak sınıflandırılmaktadır. Avustralya

¹ TDK Türkçe Sözlük, Ankara, 2005, s. 1559.

² Türkçe Sözlük, s. 1559.

³ BM Özürlü Kişilerin Haklarına Dair Bildiri, 09.12.1975, Giriş m. 1.

⁴ 5278 S. “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, Kabul tarihi; 01.05.2005.

1992 Özürlü Ayrımcılığı Yasası'na göre; *“bedensel ve ruhsal özürlülük yanında vücutta bir hastalığa neden olan organizmaların varlığı da özürlülüğe dâhildir.”*

Günümüzde, özürlü kelimesi bedenlen veya aklen yoksunluğu bulunan kişilerin bu eksikliklerinin dildeki en yumuşak karşılığını kullanabilmek gayretiyle kullanılmaktadır. Oysaki kullanılan kavramı bir başka gözle incelediğimizde *“özürlü olanın kişiler mi yoksa toplum ve toplumun bakış açısı mı olduğu”* üzerinde ayrıca konuşulması gereken sosyal bir olgu ve sorunu oluşturmaktadır.

Bedenen veya aklen standart durumda olmayan/olamayan bir kişinin eksik veya kusurlu sıfatlarıyla tanımlanması, belli bir yoksunluğa mensup olarak gösterilmesinin ne derece doğru olduğu ayrı bir tartışma konusudur.

Aynı şekilde pek çok özürlü bireyin -gelişmiş bir takım yanları nedeniyle- sağlam ve tam denilebilecek bireylerden ne kadar fazla olabildikleri de başka bir tartışmanın ilk kanıtı olacak niteliktedir.

Eksik bir sayımla; dünyada 500 Milyon, ülkemizde 8.431.937 özürlü olduğu,⁵ yani toplumun %12 sinden fazlasını özürlülerin oluşturduğu bilinmektedir.⁶ Özellikle kırsal kesimlerde, ailelerin özürlü mensuplarını saklama gayretleri nedeniyle, gerçekte bu sayıların daha fazla olması olasılığı yüksektir. Bu da meselenin sadece Türkiye ölçeğinde aileleriyle beraber 20 milyon vatandaşımızı ilgilendiren *“milli bir mesele”* olduğunu göstermektedir. Milli meseleler ise ancak herkesçe desteklenen milli bir duruş ve gayretle çözülebilir.

⁵ Devlet Bakanı Gürdal Akşit'in soru önergesi üzerine vermiş olduğu yanıtta. Hakan Ataman; *“Kapalı Kapıları Açmak”*, <http://www.rightsagenda.org/main.php?id=24>, (çevrimiçi), 30.05.2008

⁶ *“Bu sayıya psikiyatrik tedavi görenler veya göremeyenler dahil değildir. Ataman, a.g.e.*

3. ÖZÜRLÜ HAKLARI

Özürlüler meselesi temelinde bir insan hakları meselesidir.⁷ Yerinde bir bakış açısına göre; *“her canlı bir özürlü adaydır”*. Yaşayan herkes gibi şuan sağlıklı olan bireylerin ve keza bizlerin de bugün göz ardı ettiğimiz bu kesimin üyesi olmamız olasılığı her zaman bulunmaktadır.

Konuyu infaz hukuku açısından irdelemeye başlamadan önce, özürlü kimliği ve hakları konusundaki fikri tartışmayı iyi yapmamız gereklidir. Özürlü bir bireyi, özürlü nedeniyle yargılamadan ve sınıflandırmadan önce, özürlü bireye toplumsal ve kişisel bakış ve özürünün bu niteliği nedeniyle sahip olduğu ve artık pozitif statü hakları kapsamında sayılan haklarının neler olduğu ve bu hakların tesisi için toplum ve onu yönetenlerinin yükümlülüklerinin neler olduğunun iyi belirlenmesi gereklidir. Halen yapılan sosyolojik araştırmalar toplumun ve yönetenlerin *“özürülleri ihmal ve göz ardı ettiğini”* göstermektedir. Bizzat özürüllülerin aileleri ve yakınları özürülleri evlerine hapsedme⁸ yolunu seçmektedirler.⁹ Toplum

- Aileleri gardiyan,
- Özürülleri mahkum,
- Evleri hapis hane haline getirmektedir.

Oysa ki; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) *“sakat kişinin itibarı ve güvenlik hakkı normal kişiden farklı değildir”* demektedir.¹⁰ Yapılan istatistikler *“özürüllülerde okuma-yazma oranının %53 olduğunu”* göstermektedir. BM Genel Kurulu'nda kabul edilen BM Özürlü Hakları Beyannamesi'nin 3. maddesinde; *“Özür-*

⁷ Şuayip Üşenmez; http://www.byegm.com.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUN_SESI/170/T^.htm, (çevrimiçi), 30.05.2008

⁸ *“Toplumumuz delileri hala dışlıyor” Michel Foucault, “Büyük Kapatılma-Deliliğin Tarihine Önsöz”, Çev. Işık Ergüden-Ferda Keskin, Ayrıntı yayınları, İstanbul-2000, (Ataman; a.g.e.)*

⁹ [Http://www.merhabagazetesi.com.tr/eski/arsiv/2006/12/14g1.htm](http://www.merhabagazetesi.com.tr/eski/arsiv/2006/12/14g1.htm), (Çevrimiçi), 30.05.2008

¹⁰ <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/03/27/192458.asp> (Çevrimiçi), 30.05.2008

lünün insan haysiyetine saygı gösterilmeli”, 4. maddesi; “Özürlülerde diğer insanların haklarına sahiptir”, 5. maddesi; “Özürlülerin kendine güvenmelerini sağlayacak tedbirler alınmalı”, 10. maddesi ise; “İstismara ve kötü davranışlara karşı korunmalıdır” demektedir.

Aynı bildirin 11. maddesinde; *“Özürlü kişilerin şahsiyetlerinin ve mallarının korunması için, nitelikli hukuki yardıma duydıkları ihtiyaç kaçınılmaz ise, kendilerine bu tür bir hukuki yardım verilir. Özürlü kişiler hakkında bir dava açılmış olması halinde uygulanacak olan usul kendilerinin fiziksel ve zihinsel şartlarını tam olarak dikkate alır”* hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm normatif hukukumuzda Anayasa'nın 61. maddesinde karşılığını bulmakta, Anayasa'nın 61. maddesi; *“Devlet sakatların korunmalarını toplum hayatlarına intibaklarını sağlayan tedbirleri alır”* hükmünü içermektedir.

Görüldüğü gibi özürsüzlükten doğan haklar uluslararası ve ulusal hukuklarda *“Pozitif Statü Hakkı”* kapsamında sayılmaktadır. Bu hakların kapsamına göre devlet ve yönetenler özürsüzlülerin mevcut haklarını varlığını kabul etmenin yanında, bu durumda olanlar için ek görev ve sorumluluklar da yüklenmektedirler. Yani Özürlü için HAK olan devlet için aynı zamanda GÖREV'dir.

BM Özürlü Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokol henüz ülkemiz tarafından imzalanmamış ve dolayısıyla TBMM tarafından onaylanmamış durumdadır. Bu bildirin biran evvel ülkemizde imzalanması gereklidir. Halen, yasal mevzuatımızda yer alan normatif yapı bu bildiri ve ek protokol içeriğiyle temelinde uyumludur. Özürlü haklarını düzenlemekte olan *“Avrupa Sosyal Şartı”* 27.06.2006 tarihinde ülkemizde imzalanmış ve daha önceden özürsüzlülerin haklarıyla ilgili konulmuş olan çekincelerimiz kaldırılmış bulunmaktadır.

Ülkemizde, özürsüzlülerle ilgili temel normatif kaynak 5378 Sayılı *“Özürlüler ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”*dur. Bu yasa içerisinde özürsüzlülerle ilgili temel haklar ve sorumluluklar belirlenmiş, ayrıca farklı konularda-

ki yasalarda özürllülerle ilgili iyileştirici yasal düzenlemeler yapılmıştır. “Özürllü İstihdamı İle İlgili Başbakanlık Genelgesi”,¹¹ “Özürllülerin İstihdamı Yılı Genelgesi”¹² gibi doğrudan düzenlemeler yanında çeşitli yasalarda özürllülere ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

4. ÖZÜRLÜ VE İNFAZ

*“Doğru ve dürüst söz söylüyor akıllı bilginler
Asla günahsız bir çocuk bir anneden doğamaz”*

Sümer Yazıtlarından¹³

Özürllülük ve özürllü hakları ile infaz ve infaz hukuku kural ve normları en hassas ve insan onuru ekserinde birleşen iki konuyu oluşturmaktadırlar. Bir yandan özürllülüğün getirmiş olduğu fiziki veya akli maluliyet ve fiili alanda yaşanan zorluk, diğer yanda ise infazı gerektiren ve toplumun sosyal yapısı ve bireyler üzerinde oluşturulmuş travmanın giderilmesi ve ayrıca infaz hukukuna ilişkin bir takım amaçlara ulaşabilmesi çabası kesişmekte, bu gri multi-disipliner alanda her iki alanda da olmayan yeni değerler ve kavramlar, ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır.

İnfazda olmazsa olmaz temel anlayış; “hümanizma-insancılıktır”. İnfaz hukuku da diğer hukuk dallarında olması gerektiği gibi öncelikle hümanizmadan-insancılıktan hareket etmelidir. Tarihsel süreç içerisinde, ceza ve ceza muhakemesi hukukunda özellikle XIX. yy. da yoğunlaşmaya başlayarak ağırlığını artıran hümaniter anlayış, infaz hukukunda da kendini göstermeye başlamıştır. Erem hocamızın; “Suçluyu kazıyın altından insan çıkar” şeklinde özetlediği bu anlayış, sorun ve çözüm yollarını insan ve insana özgü değerlerden hareketle saptamak ve her değerın önüne hümaniteyi getirmek

¹¹ RG 24.06.2006, 26208

¹² RG 03.12.2004, 25659

¹³ Belkıs Dinçol, *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı*, İstanbul 2008.

anlayışıyla hareket etmektedir. Bu anlayış artık özellikle 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Kanunu'ndaki (CGİK) yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesiyle, infaz hukukumuzdaki temel anlayış haline gelmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde, *Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük*'de¹⁴ benzer anlayış temelinde hükümler içermektedir.

5. ÖZÜRLÜLERİN İNFAZI KONUSUNDA YASAL YAPI

2005 yılında yapılan yasalaştırma çalışmalarına kadar olan dönemde infaz hukukumuz normlarında "özürlülerin infazı" konusunda yasal bir kaynak bulunmamaktadır. Bu tarihte yapılan yasalaştırma çalışmaları sonrasında yürürlüğe giren 5275 S. CGİK ve Tüzük'te az da olsa bir iki düzenleme vardır.

5237 S. TCK madde 32. "Akıl Hastalığını" düzenlemekte ve bu maddede;

(1) Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur.

(2) Birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmibeş yıl, müebbet hapis cezası yerine yirmi yıl hapis cezası verilir. Diğer hâllerde verilecek ceza, altıda birden fazla olmamak üzere indirilebilir. Mahkûm olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir.

hükümleri yer almaktadır.

¹⁴ Bak. Kur. : 20/03/2006 - 2006/10218, RG: 06/04/2006 - 26131

TCK. nın 33. maddesi ise “Sağır ve Dilsizlik” halini düzenlemekte; madde metninde;

“Bu Kanunun, fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümleri, onbeş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, onsekiz yaşını doldurmuş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında da uygulanır.”

denmek suretiyle önceki 765 Sayılı TCK'daki düzenlemeye benzer şekilde sağır ve dilsizler için normal kişilerden farklı şekilde yaş küçüklüğüne benzer indirim yapılması yolu seçilmiştir. Muhakkak ki burada kanun koyucu sağır ve dilsizlerin gelişimlerinin sağlıklı bireylere göre daha geç olacağı düşüncesinden hareketle bu tür bir düzenlemeye gitmiştir. Bu iki madde hükmü de ceza hukuku sistematiğiyle ilgili hükümler olup infaz hukukuyla doğrudan bağlantılı hükümler değildir.

İnfaz hukukunda, özürülerin infazıyla ilgili doğrudan ilgili hükümlere CGİK ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te rastlanılmaktadır. Bu metinlerde de özürülerin infazı ile ilgili ayrı alt başlıklar halinde düzenlemeler bulunmamakta, ancak birkaç madde de özürülere ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

CGİK, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amacı; *“öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizam-lara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak”* olarak belirlemiştir. İnfaz işlemi hükümlünün vücut ve ruh sağlığını bozmayacak şekilde yerine getirilmelidir. Bu genel amaçtır.

CGİK m. 18; *"hapsedilme ve diğer nedenlerden kaynaklanan akıl hastalığı dışında ruhsal bozuklukları bulunup da ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde tutulmaları gerekli görülmemeyerek infaz kurumlarına geri gönderilenlerin, cezalarını belirlenen infaz kurumlarının mahsus bölümlerinde infaz edeceklerini, bu infazlar için gerek duyulan uzman ve diğer görevlilerin Sağlık Bakanlığınca temin edileceğini"* düzenlemektedir.

CGİK m. 22 de ise; *"hükümlülere kuruma alındıktan sonra bilgilendirme yapılacağını, bu bilgilendirmenin duyma ve konuşma engellilere işaret diliyle, görme engellerle ise kendi alfabeleriyle yazılmış kitapçık vermek suretiyle yapılacağını"* düzenlemektedir.

CGİK m 24/b bendinde ise hükümlülerin sınıflandırılması kıstasları arasında *"akıl ve bedensel durumlar"* da sayılmıştır. Tüzük'te ise *"cinsel yönelimi farklı hükümlülerin diğerlerinden farklı yerlerde kalmalarının sağlanacağı"* şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Bu sayılanlar ve akıl hastaları, doğum, hastalıklarla ilgili olanlar dışında doğrudan özürülere ilişkin yasal bir düzenleme CGİK ve Tüzük'te bulunmamaktadır.

İnfazla ilgili olarak, 5378 S. Özürülüler Kanunu'nun 44. maddesinin kullanılabilceği kanısındayız. 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 8. maddesinde değişiklik yapan bu maddeyle Rehabilitasyon ve Eğitim Dairesi Başkanlığı'na, *"f"* bendiyle; *"Özürülülerin günlük hayatlarında karşılaştıkları fiziki ve mimari engellerin kaldırılması ve bu konudaki standartların belirlenmesi için teklifler hazırlamak ve hazırlatmak."* *"g"* bendiyle ise; *"kamuya açık sosyal, kültürel, sportif tesis ve alanlar ile kitle iletişim ve ulaşım araçlarından özürülülerin faydalanmasını sağlayan tedbirleri araştırmak, değerlendirmek ve teklifler hazırlamak"* görevleri verilmiştir. Bu hükümden yaralanılarak kamu binası sayılan infaz kurumlarında da özürülere uygun koşulların oluşturulması için *"İnfaz Kurumu Yöneticileri"* ile *"Rehabilitasyon ve Eğitim Dairesi Başkanlığının"* işbirliği yapabilmeleri mümkün ve keza yasa gereği zorunludur.

6. UYGULAMA-SORUNLAR-ÇÖZÜMLER

Özürlülere bakış her toplumda farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde özürlülük durumu bir tür ceza veya infaza indirim nedeni gibi görülmekteyken, bazı ülkelerde cezanın infazında bu yön fazla önemli sayılmamaktadır. Örneğin ABD'de Ocak/2006 tarihinde, işitme ve görme özürlü olup 76 yaşında olan *Clarence Ray Allen* isimli hükümlü iğneyle idam edilmek suretiyle cezası infaz edilmiştir.¹⁵

Özürlülerin infazı ile ilgili olarak, bu durumdaki hükümlü ve tutukluların sayısının çok az olması nedeniyle istatistiksel veriler bulunmamaktadır. Uygulamada bugüne kadar çok az sayıda olan özürlü hükümlü ve tutukluların sorunları pratik hayatta yerel çözümlerle giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle küçük yerlerde, feodal yapıların güçlü olmasının da etkisiyle, gerek ailelerin dışarıdan gayretleri ve gerekse infaz personelinin fedakârca çalışmalarıyla sorunlar aşılmaktadır. Sayısal azlık nedeniyle sistemli bir çalışma yapılamamış, daha doğru bir değişle, bilim adamları, kanunkoyucular ve uygulayıcıların dikkatleri bu konuda yoğunlaşmamıştır.

Ancak özellikle Av. Eşber Yağmurdereli örneğinde olduğu gibi uzun yılları (bilindiği kadarıyla 13-14 yıl) cezaevlerinde geçmiş ve geçmekte olan özürlüler bulunmaktadır. Doğuştan veya infaz öncesi sonradan oluşan özürlülüklerin yanı sıra çeşitli ceza ve tutuk evlerinde yaşanan ölüm oruçları sonrası birçok hükümlü ve tutukluda oluşan *Wernicke-Korsakof Sendromuna* bağlı özürlülük halleri bulunmaktadır.

Savaş Kör¹⁶ isimli hükümlünün durumu buna en iyi örneklerdendir.

Sayıların azlığına bakılmaksızın özürlülerin infazı ile ilgili daha ayrıntılı yasal düzenlemeler ile infaz kurumlarındaki fiili düzenlemelerin biran evvel yapılması gerekmektedir. Bu

¹⁵ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/01/060117_us_killer, (çevrimiçi, 04.06.2008)

¹⁶ [Http://arsiv.sabah.com.tr/2004/09/13/siy.110.html](http://arsiv.sabah.com.tr/2004/09/13/siy.110.html),(çevrimiçi), 03.06.2008

konuda bu tür hükümlü ve tutukluların ayrı ve bu yapılarına uygun şekilde düzenlenmiş, içinde sağlık görevlileri ve her türlü uzman personeli bulunan daha küçük ölçekli infaz kurumlarında bulundurulmaları bir çözüm önerisi olabilir. Ancak bu tür bir durumda bu infaz kurumuna alınan özür-lülerin kendilerini dışlanmış hissetme, toplumun dışına itilme psikozuna girmeleri sonucu doğabilir. Ortaçağdaki "Cüzzam Kolonileri" benzeri bir yapının oluşması tehlikesi ortaya çıkabilir. Bu konularda en doğru yolu özür-lüler, psikologlar ve infaz kurumu temsilcilerinin bir araya gelerek bulması ve ne tür bir yapı kurulması gerektiğini birlikte tartışarak kararlaş-tırmaları gereklidir.

Özür-lülerin infazı ile ilgili sorunlar infaz hukukunun genel sorunlarından çok da farklı değildir. Halen, ülkemizde artan hükümlü ve tutuklu sayısı nedeniyle, mevcut kapasite bu kişileri barındıramamaktadır. Bilinçsiz şekilde çıkarılan af yasaları nedeniyle, cezanın caydırıcılığını kalmaması ve toplumda oluşan sürekli af beklentisi suç oranlarını artırmaktadır. İnfaz kurumlarının sürekli eksikliklerinin giderilmesi ve kapasitelerinin artırılmasına gayret edilmesine karşın, infaz kurumlarının mevcut alt yapı eksiklikleri ve mali sıkıntıları sorunların diğer ayağını oluşturmaktadır. Aynı şekilde küçük yerlerdeki imkânların darlığı ve sağlık sorunları olan ve özür-lü olanların rehabilitasyonuna yönelik infaz kurumlarının ve bu konularda uzman personelin mevcut olmaması da maddi yetersizlikten kaynaklı sorunlardan bir diğeridir.

Burada alt başlık açılarak üzerinde ayrıntıyla durulması gereken ana sorun; "infaz kurumlarındaki mevcut hükümlü ve tutuklu oranlarıdır". Halen 75.000-85.000 kapasiteli olan infaz kurumlarımızda Haziran-2008 tarihi itibarıyla 93.000 den fazla hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır. Burada asıl önemli sorun; "bu mevcudun 2/3'nün tutuklu, 1/3'nün ise hükümlü olmasından" kaynaklanmaktadır. Tutukluların hükümlü sayısının neredeyse iki katı olmasının nedenleri arasında yargılama ve yasa yollarındaki gecikme, sürekli yasalarda yapılan ve hak kazandırıcı sonuç doğuran işlemler, tutuklama sebepleri olarak CMK m. 100/(2) de 9 bent halinde sayılan suçların

HAKAN
KIZILARSLAN'IN
TEBLİĞİ

hâkimlerce katalog suçlar olup doğrudan tutuklama kararı verilecek suçlar olarak algılanması vb. nedenler sayılabilir.

Bu nedenlerin tutuklu ve dolayısıyla toplam mevcudu artırmasının yanında, daha önemlisi tutuklulara CGİK ve Tüzük'te ayrıntılı olarak belirtilen eğitim çalışmalarının yapılamamasına neden olmaktadır. İnfaz kurumlarında eğitim ve sosyalleştirmeye yönelik çalışmaların başlayabilmesi için hükümlülük statüsünün bulunması gerekmesine karşın, çoğu hükümlünün infaz kurumundaki kalış süresinin neredeyse yarısından fazlası tutuklu olarak geçmekte, bu da yasada belirtilen eğitim çalışmalarının istendiği şekilde yapılamamasına neden olmaktadır. Özürlülerin infazında da sorun aynı şekilde özürlülere yansımaktadır.

Burada bir başka alt başlık; *“özürlükten doğan hakların infazla kesintiye uğrayıp uğramayacağıdır”*. Bu konuyla ilgili olarak pozitif hukukumuzda özürlülük maaşının hükümlülük nedeniyle kesilemeyeceği kabul edilmiştir. Gerçekten de özürlülük nedeniyle oluşan haklar, *“kişiye bağlı pozitif statü hakları”* olup, her hangi bir nedenle kısıtlanması veya kaybı söz konusu olmaması gerekir.

SONUÇ

Özürlülerin infazı gibi -uygulama ve öğretilerde ihmal edilmiş- bir konuda ilk sözleri söyleyebilmek bizde sevinç yaratmakta ise de söze doğru başlayabilmek telaşı sevincimizin önüne geçmektedir. Her yıl, özürlülerin özürlüler haftasında, sadece günlük yaşamlarını sürdürebilmek adına, bir takım -çoğu haklı ve masumane- istemlerini elde edebilmek için gösteri yürüyüşleri yapmak zorunda kaldıkları bir ülkede, bir de tüm hürriyeti kısıtlanmış, eli kolu bağlı hükümlü ve tutuklu özürlüler seslerini ne kadar kuvvetli duyurabilirler.

İnfaz kurumları yöneticileri ve personelinin özürlü hükümlü ve tutuklularla ilgili yeterli ve doğru çalışmaları tam olarak yapabilmeleri konunun uzmanı olmamaları nedeniyle mümkün değildir. Bu konuda özellikle başta *“Rehabilitasyon*

ve Eğitim Dairesi Başkanlığı" olmak üzere diğer konuyla ilgili tüm genel ve mahalli kuruluşların İnfaz kurumları yöneticilerine maddi ve teknik destek vermeleri zorunludur. İnfaz kurumları ile özörlöler konusunda görevli ve uzman kurum ve personelin işbirliğiyle sorunlar aşılabilir.

Daha duyarlı ve yaşanılabilir bir toplum yolunda görev, insan olan ve insanlığa inanan herkese, en başta da entelektüellere düşmektedir. Herhangi bir siyasi düşünceye, varılmak istenen amaca, gösterişe, bir çıkar beklentisine alet etmeksizin, sadece ve sadece özörlölerin hakları kapsamında düşünerek, özünde; *"insana ve insan onuruna saygının ve entelektüel-aydın duyarlılığını artırmak"*, devamında ise infaz kurumlarının mimari yapılarından başlayarak, uzman personel ve yöneticilerin temini ve bunlar için gerekli ayrıntılı ve çağdaş normatif düzenlemeleri yapmak gereklidir. Özörlölerin her türlü istismarının önlenmesi ve iç dünyalarında ki hapsin günlük hayatlarında da sürmesinin önüne geçilmesi, toplumsal ve bireysel zorunluluklarımızdandır. Bir toplum, ancak çocuklarına ve yoksun durumdaki bireyelerine sahip çıktığı oranda varlığını sürdürebilir.

Oturum Başkanı: Sayın Kızılarslan'a bu açıklayıcı, detaylı konuşmaları için teşekkür ediyoruz.

Kahve molasından önce sayın konuşmacı, *"açıklayıcı bir beyanda bulunmam için kısa bir söz istiyorum"* dediler. Tartışma yaratmamak koşuluyla buyurun.

Av. Zeki EKMEN: Arkadaşlar; elimde benim konuşmanın metni de var. Metinde tabii hepsini okuma ve fırsatı yok. Bu kitabın 80., bildirinin ise 28. sayfasında Türkiye'deki mevcut infaz kurumlarının bu haliyle bile Batı ülkelerindeki infaz kurumlarından daha iyi durumda olduğu yazılı. Bu kitap halinde basılacak ve basıldığı zaman tahmin ediyorum arkadaşımız da, Sayın Savcımız da okuyacak.

İkincisi, toplantımız her ne kadar bu özörlölerin özel durumunun tartışılmasıyla ilgiliyse de, infaz hukukunu da içer-

HAKAN
KIZILARSLAN'IN
TEBLİĞİ

mektedir ve bu toplantıyı düzenlerken de bu yasal mevzuatı, mevcut durumu anlatma gereğinin olacağını belirttik.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ediyorum.

15 dakikalık kahve arası veriyoruz.

Oturum Başkanı: Saygıdeğer konuklar, saygıdeğer katılımcılar; bugünün son konuşmacısı Sayın Münip Ermiş. Biz konukseverliğimizi göstererek 15 ve 7 dakikalık eklentiler yapmıştık, ama Münip arkadaş onu kullanmayacak, 30 dakikada konuşmasını bitirecek. Ben teşekkür ediyorum ve sözü kendisine veriyorum.

Buyurun.

MÜNİP
ERMİŞ'İN
TEBLİĞİ

Av. Münip ERMİŞ* (Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı):

Aydınlanma çağı ile birlikte gelen özgürlüğü bağlayıcı cezalar, günümüzde de temel ceza sayılır. Genel anlamda özgürlüğü bağlayıcı ceza denince, mahkumun rızası dışında bir yere kapatılarak, hürriyetinin kısıtlanmasını anlamak gerekir. Hürriyeti bağlayıcı cezanın infazında en dar anlamıyla mahkumun hareket hürriyeti/serbestisi sınırlanmaktadır.¹

Türk hukukunda özgürlüğün kısıtlanması bir yargıç tarafından verilen ya tutuklama kararıyla veya mahkumiyet kararının sonucu olmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5/1 fıkrası ve Anayasa'nın 19. maddesinde belirtildiği gibi kişi özgürlüğü-

* "Ulusüstü Belgeler Işığında Mahpusun Sağlık Hakkı, Özürlülerin İnfaz Sorunları" başlıklı tebliğ.

¹ Dr. Mustafa Avcı, 1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar. (www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/avci6.htm)

nün kısıtlanması ancak yetkili bir mahkemenin kararı ile olabilecektir.

Kişi özgürlüğünün kısıtlanması ile kişinin diğer haklarını kullanmasında da doğal sınırlama gelecektir. Ancak bu sınırlama sınırsız değildir. Bazı haklar açısından ise asla sınırlama kabul edilemez.

Örneğin Sözleşme'nin 2. maddesi ile güvence altına alınan "yaşama hakkı", 3. maddesi ile güvence altına alınan "işkence ve fena muamele yasağı" yine Sözleşme'nin 6. maddesi ile güvence altına alınan "adil yargılanma hakkı" gibi temel haklar, mahpuslar içinde istisna kabul edilmez şekilde geçerli olduğu gibi vücut bütünlüğü devletin gözetiminde ve denetimde olan mahpuslar için bu haklar birinci derece öneme de sahiptir.

Örneğin, "sağlık hakkı" gibi bir temel haktan yararlanması için mahkum açısından, devletin pozitif yükümlülüğü, dışarıdaki yurttaşa göre iki kat daha artar. Çünkü bu hakka ulaşması için mahpusun kendi iradesi yeterli olmamaktadır. Mahpus bir anlamıyla devlete emanet edilmiştir. Onun vücut sağlığı ve beden bütünlüğünden birinci derecede devlet sorumludur. Devlet mahpusun sağlığı konusunda hiçbir bahanenin veya gerekçenin arkasına sığınamaz. Bu hakkı her koşulda sağlamak zorundadır. Bu koşulları sağlayamıyorsa, kişinin özgürlüğünü kısıtlamaya da hakkı bulunmamalıdır.

Uluslararası standartlarda getirilen temel ölçüt, kendi doğasından kaynaklanan sınırlamalar dışında alıkonulma herhangi bir sınırlamaya tabi olmamalı, ulusal merciler mahpusların haklarının korunması ve yerine getirilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmalı ve önlemleri almakla yükümlü olmalıdır.

Uluslararası insan hakları hukukunda mahpusların hakları ile ilgili oldukça gelişmiş standartlar olmasına karşın mahpuslar ilgili hakları ve düzenlemeleri doğrudan kullanmamakta, tutuldukları yerlerde bulunan yetkililer aracılığı ile kullanabilmektedir. Hakların kullanımının bir başka kişinin

inisiyatifinde olması bunların aynı zamanda keyfi biçimde kısıtlanmasını da olası kılmaktadır.

Bu durum, özgürlüğü kısıtlayan otorite ile mahpus (özgürlüğünden yoksun bırakılan kişi) ilişkisinde ciddi bir güç dengesizliği doğurmaktadır.

Bu dengesizlik;

- Kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, insan hakları ihlali riskini barındırması ve Devlet tarafından gerçekleştirilen ciddi bir zorlayıcı fiil olmasından,

- Özgürlüğün kısıtlanması veya kaybedilmesiyle, alıkonulan kişinin korunması, hakları ve varoluşunun tamamıyla yetkililere veya kamu görevlilerine bağlı hale gelmesinden,

- Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin kendi kaderlerini belirleme olanaklarının kısıtlanmasından,

- Alıkonulma yerlerinin, tanımı gereği *kapalı yerler olması* ve özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin toplumun görüş alanının dışında tutulmasından kaynaklanmaktadır.

Uluslararası hukuk, mahpuslar da dâhil olmak üzere özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunması, haklarının kullanımının sağlanması ve tutulma yerlerinin koşullarının iyileştirilmesi için yeni formüller geliştirme çabası içindedir. Bu çaba son olarak 2006 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'ye Ek Protokol'de üç yansımasını bulmuştur. Protokol, tutukevleri ve cezaevleri de dâhil olmak üzere her türlü alıkonulma yerinin bağımsız izleme kurulları tarafından sistemli ziyaretini ve denetimini öngörmektedir.

Türkiye Protokol'ü 16 Eylül 2005 tarihinde imzalamış ise de henüz onaylamamıştır.

Hükümetin Protokol'ün onaylanması ve Protokol'de öngörülen bağımsız bir ziyaret ve denetim mekanizmasının oluşturulmasına yönelik herhangi bir çabası bulunmamaktadır.²

Ancak Türkiye Avrupa Konseyi'nin üyesidir. Bu üyeliğin doğal sonucu olarak hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hem de Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin tarafıdır. Bu sözleşme uyarınca kurulan komitenin (CPT) temel görevi de hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin cezaevlerinde uygun koşullarda tutulup tutulmadığını izlemektir.³ Türkiye'nin bu anlamıyla ulu süstü hukuk açısından temel yükümlülükleri her iki sözleşmeden doğmaktadır.

Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilere sunulan sağlık bakım hizmetleri doğrudan CPT'nin görev alanı ile ilgilidir.⁴ Yetersiz sağlık hizmetleri, "insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele" teriminin kapsamına giren koşulların hızla ortaya çıkmasına neden olabilir. Ayrıca belli bir cezaevinde sunulan sağlık hizmetleri, hem o cezaevinde hem de diğer yerlerde (özellikle emniyet birimlerinde) kötü muamelenin önlenmesinde önemli rol oynayabilir. Bunun da ötesinde, söz konusu hizmetler, sunuldukları tesisteki genel yaşama koşulları üzerinde olumlu etkiye bulunabilir.

CPT cezaevlerinde sağlık hizmetlerini incelerken, temel aldığı ilke, tutukluların toplumda yaşayan insanlarla aynı düzeyde tıbbi bakım hakkına sahip olup olmadığıdır. Bu ilke bireyin temel hakları arasında yer aldığına işaret eder.

² İzmir ceza ve tutukevleri bağımsız izleme kurulu Ekim 2006 Kasım 2007 raporu.

³ **Madde 1** - İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesi için bir Avrupa komitesi teşkil olunacaktır. (Bundan sonra Komite olarak anılacaktır). Komite ziyaretler yapmak suretiyle, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, gerekli ise bu gibi kişilerin işkence ve gayriinsani ya da küçültücü ceza veya muameleden korunmalarının kuvvetlendirilmesi amacıyla inceleyecektir.

⁴ Aynı zamanda bkz. 8 Nisan 1998'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen cezaevinde sağlık hizmetlerinin etik ve organizasyonel yönlerine ilişkin R (98) 7 No.lu Tavsiye.

Cezaevi sağlık bakım hizmetlerine yaptığı ziyaretlerde CPT'yi yönlendiren konuları, aşağıdaki başlıklarla ele alınmaktadır.

- a. Doktora erişim
- b. Bakımda eşitlik
- c. Hastanın onayı ve gizlilik
- d. Önleyici sağlık hizmetleri
- e. İnsani yardım
- f. Mesleki bağımsızlık
- g. Mesleki yetkinlik

Doktora Erişim

Cezaevine girerken, cezaevine ilk girişte mahkumun gecikmesizin bir doktor tarafından fiziksel muayenesini yapılmalı ve ⁵ cezaevine gelişlerinde hükümlülere, sağlık bakım hizmetinin varlığı ve işleyişi hakkında bilgi veren ve hijyenle ilgili temel önlemleri hatırlatan bir kitapçık veya broşür verilmelidir. Tutuklu buldukları süre boyunca da, her zaman bir doktora erişimlerinin bulunması gereklidir (özellikle tek başına hücre hapsinde tutulan tutuklular için doktora erişim konusunda bkz. CPT 2. Genel Raporu CPT/Inf (92) 3'ün 56. paragrafı). Sağlık hizmetleri, doktora danışma talepleri gereksiz gecikme olmadan karşılanacak şekilde düzenlenmelidir. Tutuklular sağlık bakım hizmetine gizlilik ilkesi dahilinde, örneğin kapalı bir zarfta bir not yoluyla ulaşabilmelidir. Ayrıca cezaevi yetkilileri doktorla görüşme taleplerini kendine göre eleme yoluna gitmemelidir.

Bir cezaevinin sağlık hizmetleri en azından düzenli ayakta konsültasyon ve acil durumlarda tedavi sunabilmelidir (tabii ki, bunların dışında genellikle yataklı hastane tipi bir birim

⁵ Bu gereklilik daha sonra şu şekilde yeniden yazılmıştır: her yeni gelen hükümlü girişinden sonra mümkün olan en kısa zamanda bir tıp doktoru tarafından görüşmeye alınacak ve fiziki muayenesi yapılacaktır; özellikle tutukevleri söz konusu olduğunda istisnai durumlar dışında, bu görüşme/muayene giriş gününde yapılmalıdır. Girişteki bu tıbbi tarama bir doktora bağlı tam yetkin bir hemşire tarafından da yapılabilir.

de olabilir). Her tutukluya yetkin bir diş hekimi de hizmet sunmalıdır. Bunun dışında, cezaevi doktorları uzmanların hizmetlerinden yararlanabilmeli, acil durum tedavisi içinde, her zaman bir doktor nöbette olmalıdır. Ayrıca ilk yardım sunabilecek yetkinliğine, tercihan da hemşirelik niteliklerine sahip bir kişinin her zaman cezaevi sınırları içinde bulunması gereklidir.

Ayakta tedavi, uygun olan hallerde sağlık bakım personeli gözetiminde yapılmalıdır. Birçok durumda, devam eden bakımın tutuklunun inisiyatifine bırakılması yeterli değildir.

Sivil hastane ya da cezaevi hastanesinde, tam teçhizatlı bir hastane hizmetinin de doğrudan desteği sağlanmalıdır.

Sivil hastanenin kullanılması halinde, güvenlik düzenlemeleri konusu ortaya çıkacaktır. *CPT bu bağlamda, tedavi almak üzere hastaneye gönderilen tutukluların gözetim nedenleriyle hastane yataklarına ya da diğer eşyalara fiziksel olarak bağlanmamaları gerektiğini vurgular...* Güvenlik ihtiyaçlarını yeterli bir şekilde karşılayacak başka yollar bulunabilir ve bulunmalıdır; bu tür hastanelerde bir gözetim biriminin oluşturulması bu çözümlerden bir tanesi olabilir.

Tutukluların hastaneye yatırılması ya da bir uzman tarafından hastanede muayene edilmesi gerektiğinde, hasta sağlık durumunun gerektirdiği aciliyette sevk edilmelidir

b. Bakımda Eşitlik

i. Genel Tıp

Bir cezaevi sağlık bakım hizmetinin, tıbbi tedavi ve hemşirelik hizmetlerinin yanı sıra uygun perhiz, fizyoterapi, rehabilitasyon ve diğer gerekli özel imkanları toplumdaki hastalara sunulan koşullarda sunabilmesi gerekmektedir. Doktor, hemşire ve teknik personelin yanı sıra, mekanların, donanımların ve ekipmanın da buna göre ayarlanmış olmaları gereklidir.

Eczane ve ilaç dağıtımının uygun bir şekilde gözetim altında tutulması gereklidir. Ayrıca ilaçların hazırlanması da her zaman yetkin personele (eczacı/hemşire, vs.) bırakılmalıdır.

Her hasta için, içinde tanıya ilişkin bilgilerin, hastanın gelişimi kaydının ve geçirdiği özel muayenelerin bulunduğu tıbbi bir dosya hazırlanmalıdır. Herhangi bir nakil durumunda, bu dosya da tutuklunun gönderildiği merkezin doktorlarına iletilmelidir.

Ayrıca sağlık ekipleri tarafından özellikle de söz konusu hastalara ilişkin olaylarla ilgili günlük kayıtlar tutulmalıdır. Bu kayıtlar, cezaevindeki sağlık hizmetlerinin genel durumu hakkında fikir verdiği gibi, ortaya çıkabilecek bazı sorunları belirlemekte de faydalıdır.

Sağlık hizmetlerinin sorunsuz yürütülebilmesi, doktor ve hemşirelerin düzenli olarak toplanması ve bu hizmetin başındaki kıdemli hekime bağlı bir çalışma ekibi oluşturulması halinde mümkün olabilir.

ii. Psikiyatrik Bakım

Genel nüfusla kıyaslandığında, tutuklular arasında psikiyatrik semptomların görülme sıklığı daha fazladır. Bu sebeple, psikiyatride uzman bir hekimin her cezaevinin sağlık hizmetinde yer alması gereklidir. Burada görev yapan hemşirelerin bazılarının da bu alanda eğitim almış olması gereklidir.

Tıbbi personel ve hemşirelerle birlikte cezaevlerinin yapısı da düzenli farmakolojik, psikoterapötik ve mesleki tedavi programlarının yürütülmesine izin verecek şekilde düzenlenmelidir.

CPT, psikiyatrik hastalığı (ör. depresyon, reaktif durum, vs.) olan tutukluların erken aşamada tespit edilmesinde ve bunların ortamında gerekli düzenlemelerin yapılmasında cezaevi müdürlüğünün rolünün önemini vurgulamak ister. Bu

faaliyet, gözetim personelinin belli üyelerine uygun sağlık eğitiminin verilmesiyle teşvik edilebilir.

Ruhsal hastalığı olan tutuklular, yeterli donanım ve uygun eğitilmiş personele sahip bir cezaevinde tutulmalı ve burada bakılmalıdır. Bu tesis, sivil bir akıl hastanesi veya cezaevi sistemi içerisindeki özel donanımlı bir psikiyatrik birim olabilir.

Bir taraftan etik açıdan, akıl hastası olan tutukluların cezaevi sistemi dışında, kamu sağlık hizmetinin sorumluluğu altındaki merkezlere yatırılması uygundur. Diğer taraftan, cezaevi sistemi içinde psikiyatrik hizmetlerin sunulması bakımın azami güvenlik şartları altında sağlanmasına olanak verir ve tıbbi ve sosyal hizmetler bu sistem içinde güçlendirilebilir.

Hangi yol seçilirse seçilsin, söz konusu psikiyatrik birimin kalış kapasitesi yeterli olmalıdır. Çoğu yerde, gerekli bir nakil yapılabilmemesi için uzun bir bekleme süresi gerekmektedir. Söz konusu kişinin, bir psikiyatrik birime nakli en üst düzeyde öncelik olarak kabul edilmelidir.

Ruhsal rahatsızlığı olan ve saldırgan bir hasta yakın gözetim ve hemşirelik desteği ile, uygun görülürse, sedatifler verilerek tedavi edilmelidir. Kişinin fiziksel olarak zapt edilmesi için nadiren gerekçe bulunur ve her zaman ya tıp doktoru tarafından açık bir şekilde bu yönde talimat verilmiş olmalıdır veya onayını almak üzere hemen böyle bir doktora danışılmalıdır. Fiziksel olarak kısıtlayıcı gereçler ilk uygun fırsatta çıkarılmalıdır.

Bunlar hiç bir zaman ceza olarak uygulanmamalı veya uygulanmaları bu amaçla uzatılmamalıdır.

Fiziksel olarak kısıtlayıcı gereçlere ihtiyaç duyulduysa, bu önlemin ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine, konu ile ilgili unsurlara ve bu tür yollara başvurulmasının nedenlerine ait bilginin hem hasta dosyasına, hem de uygun bir kayıt defterine kaydedilmesi gereklidir.

c. Hastanın Onayı ve Gizlilik

Onay özgürlüğü ve gizliliğe saygı bireyin temel haklarıdır. Bunlar aynı zamanda, özellikle tutuklunun kendi doktorunu özgürce seçemediği cezaevlerinde doktor/hasta ilişkisinin gerekli bir parçası olan güven atmosferi açısından çok önemlidir.

i. Hastanın Onayı

Hastalara durumları, tedavileri ve kendilerine reçete edilen ilaçlarla ilgili bütün gerekli bilgiler (gerekirse bir tıp raporu halinde) verilmelidir. Tercihan, tedavi açısından herhangi bir sorun teşkil etmediği takdirde, hastalar cezaevi tıp dosyalarının içeriğini görebilme hakkına sahip olmalıdır.

Hastalar, bu bilginin ailelerine ve avukatlarına veya dışarıdaki bir doktora iletilmesini isteyebilmelidir.

Muhakeme sahibi her hasta tedaviyi veya herhangi bir tıbbi müdahaleyi reddetme özgürlüğüne sahiptir. Bu temel ilkedden herhangi bir sapma hukuka dayalı olmalıdır ve genel toplum için geçerli, kesin olarak ortaya konmuş istisnai durumlarla ilgili olmalıdır.

Hastanın kararı doktorun bakım sorumluluğu ile çeliştiğinde her zaman zor bir durum ortaya çıkar. Bu durum, hasta kişisel inançlarının etkisinde olduğunda (ör. kan naklini reddetmesi) veya taleplerini kabul ettirmek, bir otoriteye karşı protesto yapmak ya da belli bir amaca destek verdiğini ortaya koymak için bedenini kullanmaya, hatta kendine zarar vermeye kararlı olduğunda ortaya çıkabilir.

Açlık grevi durumunda, bazı ülkelerdeki kamu yetkilileri veya profesyonel kurumlar, hastanın şuuru ciddi bir biçimde bozulduğunda ölümü engellemek için doktorun müdahale etmesini zorunlu kılar. Diğer ülkelerde ise kural, klinik kararların gerekli yerlere danışan ve bütün verileri değerlendiren sorumlu doktora bırakılması yönündedir.

Tutuklular üzerinde tıbbi araştırma yapma konusunda, tutukluların araştırmaya katılmayı cezaevinde olmalarından dolayı kabul edecekleri riski düşünülürse, son derece dikkatli bir yaklaşımın izlenmesi gerektiği açıktır. Her tutuklunun özgür ve bilgilendirilmiş onayını vermesi için gerekli önlemlerin alınması gereklidir.

Uygulanan kurallar toplumda da geçerli olmalıdır, gerekli hallerde bir etik kurul devreye girmelidir. CPT, gözetim altında patoloji ve epidemiyoloji veya tutukluların durumlarıyla ilgili diğer konuların araştırılmasını tercih ettiğini vurgulamaktadır.

Tutukluların, öğrencilerin eğitim programlarına katılması için de tutukluların onayı alınmalıdır.

ii. Gizlilik

Cezaevinde de toplumda kabul gören tıbbi gizlilik gözetilmelidir. Hastaların dosyalarının tutulması doktorun sorumluluğu altında olmalıdır.

Tutukluların tıbbi muayeneleri (gelişte veya daha sonra) cezaevi yetkililerinin duyamayacağı ve söz konusu doktor aksini talep etmedikçe, göremeyeceği şekilde yapılmalıdır. Ayrıca tutuklular gruplar halinde değil, ayrı ayrı muayene edilmelidir.

d. Önleyici sağlık hizmetleri

Cezaevi sağlık hizmetleri personelinin görevi, hastaların tedavileriyle sınırlı olmamalıdır. Aynı zamanda sosyal ve önleyici tip uygulamalarından da sorumlu olmalıdırlar.

i. Hijyen

Yiyecek düzenlemeleri (yiyeceğin miktarı, kalitesi, hazırlanması ve dağıtımı) ve hijyen koşulları (giysi ve çarşafın temizliği; akan suya erişim; tuvalet ve lavabolar) ile hücre-

lerin ısıtılması, aydınlatılması ve havalandırılması, gerekli hallerde diğer yetkililerle birlikte olmak üzere, cezaevi sağlık hizmetlerinin sorumluluğu altındadır. Çalışma ve açık havada egzersiz düzenlemeleri de dikkate alınmalıdır.

Sağlığa zararlı bir ortam, aşırı kalabalık, uzun süreli izolasyon ve aktivite eksikliği söz konusu olduğunda, bireysel olarak tutukluya tıbbi yardım verilmesi veya sorumlu yetkili tarafından genel bir tıbbi düzenleme yapılması gerekli olabilir.

ii. Bulaşıcı Hastalıklar⁶

Cezaevi sağlık hizmeti tarafından, bulaşıcı hastalıklar (özellikle hepatit, AIDS, verem, dermatolojik enfeksiyonlar) ile ilgili bilgilerin düzenli olarak hem tutuklulara, hem de cezaevi personeline cezaevi sağlık hizmetleri tarafından iletilmesi ve gerekli hallerde, belirli bir tutuklu ile sürekli temas halinde olan kişilerin (diğer tutuklular, cezaevi personeli, düzenli ziyaretçiler) tıbbi kontrolünün yapılması gereklidir.

Özellikle AIDS konusunda, herhangi bir tarama testinin hem öncesinde hem de sonrasında uygun danışmanlık verilmelidir. Cezaevi personeli önleyici önlemler ve HIV pozitif olma durumunda benimsenecek tutum konusunda düzenli eğitim almalı ve ayrımcılık yapmama ve gizlilik konusunda gerekli talimatlar kendilerine verilmelidir.

CPT, iyi durumda olan bir HIV pozitif tutuklunun diğerlerinden ayrılması için tıbbi bir gerekçe olmadığını vurgulamak ister.⁷

⁶ Aynı zamanda bkz. "Tutukluluk", "bulaşıcı hastalıklar" bölümü.

⁷ Daha sonra şu şekilde değiştirilmiştir: Tutukluların sadece HIV pozitif olmaları nedeniyle diğerlerinden ayrılmaları gerektiğine dair tıbbi bir gerekçe bulunmamaktadır.

iii. İntiharın Önlenmesi

İntiharın önlenmesi cezaevi sağlık hizmetinin sorumluluğu kapsamına giren bir başka konudur. Bu konuda sağlık hizmetleri tarafından cezaevi genelinde yeterli bilinç yaratılması ve uygun prosedürlerin yerleştirilmesi gereklidir.

Bu bağlamda girişte yapılan tıbbi taramanın ve genel olarak kabul sürecinin önemli bir yeri vardır. Bu doğru yapıldığı takdirde, en azından risk altında bulunan bir kısım hükümlü belirlenebilir ve bütün yeni gelen tutukluların hissettiği huzursuzluk bir ölçüde azaltılabilir.

Ayrıca cezaevi personeli de, görevleri ne olursa olsun, intihar riskinin göstergeleri hakkında bilinçlendirilmeli ve bunları tanımak üzere eğitilmelidir. Bu bağlamda duruşmadan hemen önceki ve sonraki dönemler, bazı hallerde de tahliye öncesindeki dönem artan intihar riski taşır.

İntihar riski bulunduğu düşünülen kişi gereken süreyle özel gözetim altında tutulmalıdır. Ayrıca bu kişiler kendilerini öldürme yollarına (hücre penceresindeki demirler, kırık cam, kuşak veya ipler, vs.) kolayca erişmemelidir.

Bunun yanı sıra, belli bir cezaevi içinde ve gerekli hallerde cezaevleri arasında (özellikle de sağlık hizmetleri bölümleri arasında) potansiyel intihar riski taşıdığı düşünülen kişiler hakkında doğru bilgi akışının sağlanması için gerekli adımlar atılmalıdır.

iv. Şiddetin Önlenmesi

Cezaevi sağlık hizmetleri, yaralanmalarla ilgili kayıtları sistematik olarak tutarak ve gerekli hallerde ilgili birimlere genel bilgi vererek tutuklu bulunan kişilere yönelik şiddetin önlenmesine katkıda bulunabilirler. Belirli vakalar hakkında da bilgi verilebilir, ancak bu sadece söz konusu tutuklunun onayı alınarak yapılmalıdır.

Bir tutuklu cezaevine girerken yapılan tıbbi taramada herhangi bir şiddet izine rastlanırsa bu konuda tutuklunun ilgili ifadesi ve doktorun yorumlarını da içeren bilgiler kaydedilmelidir. Bu bilgiler tutukluya da iletilmelidir.

Bir tutuklunun cezaevinde şiddet olayıyla karşılaşmasından sonra (bkz. CPT'nin 2. Genel Raporu: CPT/Inf (92)3) veya bir soruşturma nedeniyle geçici olarak polis nezaretine girdikten sonra cezaevine dönüşünde yapılan tıbbi muayenede de aynı yöntem izlenmelidir.

Sağlık hizmeti bölümü, gözlemlenen yararlanmalarla ilgili periyodik istatistikleri cezaevi yönetimi, Adalet Bakanlığı vs. dikkatine sunulmak üzere derlemelidir.

v. Sosyal ilişkiler ve aile bağları

Sağlık hizmetleri genellikle tutukluluğa paralel olarak ortaya çıkan sosyal ilişkilerde ve aile bağlarındaki bozulmaları azaltmakta da faydalı olabilir. Sağlık hizmetleri, ilgili sosyal hizmetlerle birlikte, tutukluların dış dünya ile temaslarını koruyacak, iyi düzenlenmiş ziyaret alanları, uygun koşullar altında aile veya eş ziyaretleri ve aile, meslek, eğitim ve sosyo-kültürel bağlamlardaki izinler gibi önlemleri desteklemelidir.

Cezaevi doktoru, koşullara bağlı olarak, tutuklulara ve ailelerine yapılan sosyal sigorta ödemelerinin devam etmesi için harekete geçebilir.

e. İnsani yardım

Bazı özel hassasiyet taşıyan tutuklu grupları belirlenebilir. Cezaevi sağlık hizmetleri bunların ihtiyaçlarına özel önem vermelidir.

i. Anne ve Çocuk

Çocukların cezaevinde doğmaması gerektiği genel kabul gören bir ilkedir, CPT'nin deneyimlerine göre bu ilkeye saygı gösterilmektedir.

Anne ve çocuğun en azından belli bir süre birlikte olmalarına izin verilmelidir. Eğer anne ve çocuk cezaevinde birlikteyse, kreş eşdeğeri koşullar, doğum sonrası bakım ve emzirme konusunda uzman personelin desteği sağlanmalıdır.

Uzun dönemli düzenlemelerle özellikle de çocuğun anesinden ayrılarak topluma nakledilmesi ile ilgili kararlar, pedo-psikiyatrik ve medikososyal unsurlar ışığında her bir olgu için ayrı ayrı değerlendirilerek alınmalıdır.

ii. Ergenlik Çağındaki Gençler

Ergenlik, kişiliğin bir anlamda yeniden düzenlendiği ve uzun dönemli sosyal uyumsuzluk risklerinin azaltılması için özel çaba harcanması gereken bir dönemdir.

Gençlerin tutuklulukları süresince sabit bir yerde, kişisel eşyaları ve sosyal olarak uygun gruplar arasında bulundurulmaları gerekmektedir. Onlara uygulanan program yoğun aktiviteye, sosyo-eğitsel toplantılara, spora, eğitime, mesleki eğitime, dışarıya yapılacak eşlikli gezilere ve uygun faaliyet seçeneklerinin sunulmasına dayalı olmalıdır.

iii. Kişilik Bozukluğu Olan Tutuklular

Cezaevi sağlık hizmeti hastaları arasında her zaman belli bir oranda aile travması, uzun süreli uyuşturucu bağımlılığı, otorite ile sorunları ve diğer sosyal şanssızlık öyküleri olan dengesiz, marjinal bireyler olur. Bunlar saldırgan, intihara eğilimli veya kabul edilemeyecek cinsel davranışlar içinde olabilirler, çoğunlukla kendilerini kontrol edemez ve kendilerine bakamazlar.

Bu tutukluların ihtiyaçları tam olarak tıbbi değildir, ancak cezaevi doktoru, ortak yaşam esaslarına göre düzenlenmiş ve dikkatli gözetim altındaki cezaevi ünitelerinde sosyoterapötik programların geliştirilmesini sağlayabilir.

Bu üniteler, tutukluların utancını, kendilerini hor görmelerini ve nefretini azaltabilir, onlara sorumluluk duygusu kazandırabilir ve onları yeniden topluma katılmaya hazırlayabilir. Bu tür programların bir başka doğrudan avantajı da cezaevi personelinin aktif katılımını ve katkısını sağlamasıdır.

iv. Sürekli Tutukluluğa Uygun Olmayan Hükümlüler

Bu tür tutuklulara örnek olarak, kısa süreli ölümcül prognozu olanlar, cezaevi koşullarında iyi bir şekilde tedavi edilemeyecek ciddi bir hastalığı bulunanlar, ağır bir sakatlığı olanlar veya ileri yaşta bulunanlar verilebilir. Böyle kişilerin cezaevi ortamında tutulmaya devam etmesi dayanılamayacak bir durum yaratabilir. Bu durumlarda, uygun alternatif düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili yetkililere rapor yazılması cezaevi doktorunun sorumluluğu altındadır.

f. Mesleki Bağımsızlık

Herhangi bir cezaevindeki sağlık personeli muhtemel risk altındadır. Hastalarına (hasta tutuklulara) bakma sorumlulukları çoğu kez cezaevi yönetimi ve güvenlik mülahazalarıyla çelişebilir. Bu da zorlu etik sorunların ve seçeneklerin doğmasına yol açabilir. CPT bu tür personelin sağlık konularında bağımsızlıklarını teminat altına almak için, toplumda sunulan sağlık hizmetlerine mümkün olduğu kadar uyumlaştırılmasına önem vermektedir.

Cezaevi doktoru görevini ne kadar resmi bir konumda gerçekleştiriyor olursa olsun, klinik kararlarını sadece tıbbi kıstaslara göre vermelidir.

Tıbbi çalışmaların kalitesi ve etkisi nitelikli bir tıbbi yetkili tarafından değerlendirilmelidir. Aynı şekilde, mevcut kaynaklar da güvenlik ve idareden sorumlu kişiler tarafından değil, böyle bir yetkili tarafından yönetilmelidir.

Cezaevi doktoru bir hastanın kişisel doktoru olarak görev yapar. Bu nedenle, doktor/hasta ilişkisinin zedelenmemesi için tutuklunun cezayı kaldırıp kaldırmayacağı doktora sorulmamalıdır. Ayrıca başka bir doktorun çağrılmayacağı kadar acil bir durum olmadıkça, herhangi bir yetkili tarafından söz konusu doktordan vücut araması veya muayenesi yapması istenmemelidir.

Cezaevi doktorunun mesleki özgürlüğünün cezaevi koşulları ile sınırlı olduğunu vurgulamak önemlidir: hastalarını özgürce seçemez çünkü tutukluların başka bir tıbbi seçeneği yoktur. Hasta tıbbi kuralları çiğnese ve tehdit ve şiddete başvursa dahi doktorun profesyonel sorumluluğu devam eder.

g. Mesleki Yetkinlik

Cezaevi doktorları ve hemşireleri, cezaevi patolojisinin özel türleri ile başa çıkabilecek ve tedavi yöntemlerini tutukluluk koşullarına uydurabilecek uzman bilgiye sahip olmalıdır.

Özellikle de şiddetin önlenmesi ve gerektiğinde kontrol edilmesine yönelik mesleki tutumların geliştirilmesi gereklidir.

Her zaman yeterli sayıda personel bulundurulması için, genellikle hemşirelere, kimisi cezaevi yetkilileri arasından seçilen tıbbi hizmetliler yardımcı olur. Nitelikli personel tarafından farklı seviyelere gerekli deneyimler aktarılmalı ve periyodik olarak güncellenmelidir.

Bazen tutukluların da tıbbi hizmetli olarak görev yapmasına izin verilir. Hiç kuşkusuz, bu yaklaşım belli tutuklulara faydalı iş bir sağlama açısından yararlı olabilir. Ancak yine

de bu durum son çare olarak görülmelidir. Ayrıca tutuklular hiçbir zaman ilaç dağıtımı işinde yer almamalıdır.

Son olarak CPT, cezaevi ortamında sağlık hizmetlerinin sunulmasındaki özel hususlar dikkate alınarak, lisansüstü eğitim ve düzenli hizmet içi eğitim kapsamında bir mesleki uzmanlık programının başlatılmasını önermektedir

CEZA İNFAZ KANUNU VE UYGULAMADAKİ SORUNLAR

Ülkemizde ceza evlerinde mahpusların sağlık sorunları ile ilgili olarak bu güne kadar istatistiksel bir veri yayınlanmamıştır. Bilindiği gibi ceza infaz sistemimiz ve cezaevi iç yaşamına içi yaşamına ilişkin kurallar 2005 yılına kadar tüzük, genelge gibi idari tasarruflara dayanmıştır. 2005 yılında ise infaz rejimi bir yasa metnine kavuşmuştur. Ancak 5275 sayılı Kanun üzerinde kamuoyunda ciddi bir tartışma açılmadan, sadece Meclis Adalet Komisyonu'nda görüşülmüş ve bu görüşmelerin dışarıya yansımaması için özel bir çaba sarf edilmiştir. Oysa Ceza infaz kanunu gibi 125 maddelik kapsamlı bir yasanın üzerinde ciddi bir tartışma açılmadan yasallaşması, günümüze yansıyan birçok sıkıntının da kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'de her geçen gün artan bir "suçluluk" olgusu ile karşılaşılmaktadır. Bu gün cezaevleri mevcudunun doksan bini aştığı söylenmektedir. F tipi cezaevlerinin ardından L tipi cezaevleri açılmış, şimdide kampus cezaevleri açılmaya başlanmıştır.

Yinede cezaevleri kapasite açısından ciddi sorunlar yaşamaktadır. Örneğin Antalya E Tipi Kapalı Cezaevi 2000 yılından sonra mekanda herhangi bir genişleme olmadığı halde oda düzenine geçilmiş, 500 mahkumluk mevcut kapasite 2007 yılı içerisinde zaman zaman 2000'li sayılara dahi ulaşmıştır.

20 kişilik odaların mevcudu ranza artırmak suretiyle 40-50 kişiye artırılmış, ancak buda yetmemiş bu koşullara 70-80

mahpus konulmuştur. Mahkumlar bu koşullarda bırakılmı ranzayı, mahkumları yerde yatabilecekleri bir boşluk dahi kalmamış, gece havalandırmalar açık tutulmuş mahkumlar orada tutulmuştur. Açıkça vardiyalı uyku düzenine geçilmiştir. L tipi cezaevinin açılması ne yazık ki kapasite sorununu çözmemiştir. Hem L tipi hem de E tipi cezaevi bu gün kapasitesinin çok üzerinde mahpus barındırmaya devam etmektedir.

Bu durum mahpuslara karşı başlı başına fena muamele ve onur kırıcı davranış teşkil eden uygulama olarak görülmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi ile düzenlenen işkence ve fena muamele yasağının her hangi bir istisnai durumu yoktur. Yani işkence ve fena muamele mutlak surette yasaktır ve bu konuda taraf devletlerin herhangi bir mazeret ileri sürmesi mümkün değildir. Cezaevlerinde kapasitesinin üzerinde mahpus bulundurmaya başlı başına fena muamele kapsamında değerlendirilebilecek bir uygulamadır.

Tabi ki mahpus sağlığı açısından bu durumun ayrı bir yönü vardır. Böyle bir ceza infaz kurumunda temizlik ve hijyenin sağlanması mümkün değildir. Üstelik 2007 yılında uzun bir süre bu cezaevinde su sistemindeki arıza nedeniyle sıcak su verilmesinde bile ciddi sorunlar yaşanmıştır.

Sonuç olarak Antalya cezaevleri kapasite açısından ciddi sorunlar yaşamaktadır. Diğer cezaevlerinin de durumları bundan farklı değildir. Hem E tipi hem de F tipi cezaevlerinde hem kapasiteden kaynaklanan hem de uygulamadan kaynaklanan ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Örneğin; Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi'nin son cezaevleri raporundan yansıyanlar, mahpusun sağlık hakkıyla ilgili F tipi cezaevlerinde yaşanan sorunları yansıtması açısından somut bir örnek olarak önümüzde durmaktadır.

a. Yakınmalar

Görüştüğümüz kişilerin büyük bir çoğunluğu, cezaevine girdikten kısa bir süre sonra görmede sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Revire dilekçeyle çıktıkları, doktorun haftada bir geldiği, muayenenin infaz koruma memurunun önünde yapıldığı, hastane sevkinin çok zor olduğu yönünde ortaklaşan yakınmalar olmuştur. Görüşülen kişilerden biri, ameliyat gerektiren hastalığının tedavisinin ancak 3 yıl sonra yapıldığından yakınmıştır.

Yakınmaların çoğu, doktorların davranışlarına ilişkindir. Görüştüğümüz kişiler, doktor ve hasta arasında olması gereken asgari iletişimin kurulamadığı ve doktorların da tıpkı idare ve personel gibi kendilerine suçlu gözüyle baktıklarından yakınmışlardır. Bu yaklaşım nedeni ile de doktorların ilgisiz, uzaktan soru sorarak, kimi zaman yüzüne dahi bakmayarak, infaz koruma memuru eşliğinde muayene ettiklerini belirtmişlerdir.

Bunun yanında; Ülkedeki politik atmosferden etkilenecek, intikamcı bir şekilde mesleğinin gereklerini yerine getirmeyen doktorlar bulunduğundan yakınmışlardır.

Bir kişi, göz rahatsızlığı nedeni ile revire çıktığında doktorun kendisine, "gözün çıksın öyle gel" diye muayene etmediğini ifade etmiştir. Görüşme yapılan tüm cezaevlerinde dış hekiminin, tedavi etmek yerine dış çektiğini ve kimi zaman da sağlam dişlerin çekildiğinden yakınmalar olmuştur. Hemen hemen görüştüğümüz kişilerin tümü, doktorların tavırları ve revire gidış gelişlerde infaz koruma memurlarının davranışları nedeni ile hasta olsalar dahi doktora gitmek istemediklerini beyan etmişlerdir. Acil durumlarda revire çıkmak isteyen kişiler, kapıyı döverek sesini duyurmaya çalıştıklarından disiplin cezalarına maruz kalmışlardır.

b. Sağlık Hizmetleri Açısından Değerlendirme

Gerek kanun ve gerekse tüzükte cezaevlerinde düzenli sağlık görevlisi, tabip ve diş tabibi olacağı yönünde düzenleme mevcut ise de görüşme yapılan cezaevlerinin çoğunda doktorun düzenli olarak cezaevinde olmadığı tespit edilmiştir. Bırakalım düzenli cezaevinde olmayı, acil durumlarda dahi ulaşılamayacağı önünde ciddi veriler mevcuttur.

Yapılan şikâyetler dikkate alındığında, cezaevinde bulunan doktorların görevlerinin gerektirdiği özen ve dikkati göstermediği ortaya çıkmıştır. Sadece haftada bir gün doktorun cezaevinde bulunması çok açık ki ihtiyacı karşılamadığı gibi hasta bu süre içinde ya kendi imkânları ile düzelmekte ya da daha kötü bir duruma gelmektedirler. Bu uygulama, kişilerin sağlık problemlerini gidermeye yetmediği gibi tedavi olma ve sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkının önünde de engel oluşturmaktadır.

**CİDDİ SAĞLIK SORUNLARI OLAN
MAHKUMLAR AÇISINDAN İNFAZ REJİMİ**

Ciddi sağlık sorunları olan mahpuslarla ilgili hukuk sistemimizde iki temel düzenleme bulunmaktadır.

Birincisi Cumhurbaşkanına özel af yetkisi veren Anayasa'nın 104. maddesidir. Bu düzenlemede *sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak üzere* Cumhurbaşkanına özel af yetkisi tanınmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan af bir Cumhurbaşkanlığı kararıdır. Bu karar yalnızca kendisi tarafından imzalanır ve yayınlanır. Tek başına yapacağı işlemlerden olduğu için yargı denetiminin de dışındadır. (Ay. m. 125/a)⁸

⁸ Anayasa hukuku açısından af yetkisinin değerlendirilmesi, Prof. Dr. Servet Armağan (anayasa@gov.tr.sitesinden alınmıştır).

Bu düzenlemenin eksikliği sadece hükümlüler açısından geçerli olmasıdır. Makul süre içerisinde yargılanma, adil yargılanma hakkının temel bir unsuru olduğu halde, ülkemizde ceza yargılamaları yıllarca sürmektedir. Türkiye'nin aleyhine verilmiş onlarca mahkumiyet kararına rağmen bu sorun halen sürmektedir. Özellikle tutukluluk koşullarında yargılamanın yıllarca sürmesi ciddi bir insan hakları ihlalidir. Yeni CMK Bu sorunu çözememiştir. Özellikle ağır cezanın görev alanına giren suçlarda 102/2 maddede tutuklu aleyhine getirilen bir yorumla tutukluluk süresi 5 yıla kadar uzatılabilmektedir. Hele suç 250.md kapsamında ise bu süreler 2 katına kadar uygulanmakta, yani 10 yıla kadar çıkabilmektedir.

Ayrıca bu hükmün uygulanması bildiğiniz gibi 2009 yılına ertelenmiştir. Birakalım 10 yılı, bu gün Türkiye'de 13 yıldır tutuklu bulunan mahpus vardır.

Tutukluların bu haktan yararlanmamasının, hiçbir mantığı ve hukuki nedeni yoktur. Bu hüküm mutlaka tutukluları da kapsayacak şekilde değiştirilmelidir.

Çünkü özürlü ve sürekli sakatlık hali olan tutuklular, sadece bu hükümden hemen yararlanabilmek için yargılamayı hızlandırmak adına suçlamaları kabul etmek dahil her türlü hukuki yolu denemekte, hatta aleyhlerindeki mahkumiyet kararlarını temyiz dahi etmemektedir.

Ciddi hastalıkla ilgili İkinci hukuki düzenleme 5275 sayılı Kanun'un 16. maddesidir.

Bu düzenlemeye göre ciddi sağlık sorunları hayati tehlike doğuracak nitelikte ise hükümlü veya tutuklu iyileşinceye kadar salıverilmektedir. Yasada infazın ertelenmesinde son söz Adli Tıp Kurumuna bırakılmıştır. Ancak hastalıklar konusunda ortak bir standart oluşturabildiğini söylemek zordur. Örneğin; Antalya'daki Gazi Dağ vakasından Adli Tıp Kurumu Genel Kurulu ortak bir görüşe varamamıştır.

Adli Tıp Kurumu raporlarındaki asıl sorun ise raporlarda "Anayasa m. 104 uygulanması uygundur veya uygun değildir" şeklinde görüş oluşturmalarıdır.

Anayasa m. 104 Cumhurbaşkanına özel bir yetki vermektedir. Bu özel yetki aynı zamanda bir takdir hakkını içermektedir. Sürekli sakatlık veya kocama halinde Cumhurbaşkanlığı takdir hakkını kullanarak mahkumun cezasını düşürmekte ya da salıverilmesine karar vermektedir.

Takdir hakkının söz konusu bir durumda, Adli Tıp Kurumu'nun m. 104 uygulanır, ya da uygulanmaz şeklinde görüş bildirmesinin hiçbir hukuki dayanağı yoktur. Aslında Anayasa m. 104'de Cumhurbaşkanı bu takdir hakkını kullanırken, her hangi bir koşul getirilmemiştir. Her hangi bir raporla, hatta rapor olmasa bile Cumhurbaşkanının bu yetkisini kullanması mümkün kılınmıştır. Durum bu kadar açıkken, adeta Cumhurbaşkanına talimat verir şeklinde, kurumun m. 104'ün uygulanıp uygulanamayacağı konusunda görüş bildirmesi, bilimsel olmadığı gibi kurumun görev ve sorumluluğunu aşar bir durum olarak da değerlendirilmelidir.

VAKALAR

Mahpusun sağlığı ve özürünün infaz sorunları ile ilgili olarak üç vaka örneği aşağıda sunulmuştur.

Birinci vaka özürlü Gazi Dağ'ın Antalya Cezaevi'ndeki infaz süreci ile ilgilidir. Bu hükümlü belden aşağı felçlidir. Ve değişik sağlık sorunları bulunmaktadır. İkinci basına da yansıyan kanser hastası hükümlü Erol Zavar'ın hastalığı ile ilgili tedavi sürecidir. Son vaka ise Antalya Cezaevi'nde Mart ayında ölen hükümlü İsmail Hakkı Kaya ile ilgilidir.

1. Vaka Gazi Dağ

Başvurucu, 2004 yılı içerisinde girdiği bir silahlı olay sonrasında adam öldürmek suçundan yargılanmış ve 10 yıl hapis cezası almış ve hakkındaki mahkumiyet kararı kesinleşmiştir.

Halen Antalya Cezaevi'nde yatmaktadır. Başvurucunun belden aşağısı felçlidir ve tekerlekli sandalyeye mahkum durumdadır. Cezaevinde çok kötü şartlarda yaşamaktadır.

Çünkü doğal ihtiyaçlarını dahi karşılamakta büyük güçlerle karşılaşmaktadır.

Her altı saatte bir ailesinden birisi cezaevine gelip ihtiyaçlarını (altının temizlenmesi gibi) karşılamaktadır.

Aile ve kendisi bu süreçte büyük güçlükler yaşamaktadır. Cezaevi reviri bu konuda tümünden yetersizdir. Hükümlünün bakımını sağlayacak personel yoktur. Bu konuda, hem Cumhurbaşkanlığı affından, hem de infaz ertelemesinde yararlanmak için çeşitli başvurularda bulunmuştur. Ancak Adli Tıp Kurumu'ndan ilk 9 Kasım 2007 tarihli raporda *"hayati tehlikesinin olmadığı"* gerekçesi ile *"reviri ve doktoru bulunan bir cezaevinde; revir şartlarında kişinin tüm günlük ihtiyaçlarının, tıbbi bakımının, diyetinin, ilaç ve inüsilin tedavisinin, poliklinik takiplerinin sağlanarak ceza infazının devam edebileceği ve TC. Anayasa m. 104 kapsamında olmadığı"* bildirilmiştir. Bu rapora itiraz üzerine en son Adli Tıp Genel Kurulu 10 üyenin muhalif görüşü ile ilk rapordaki görüşleri tekrarlamıştır.

Başvurucu açısından bu iki raporla durumu tıkanmış gözükmektedir. 104 madde uygulanması açısından, Cumhurbaşkanının bu rapora rağmen, özel af yetkisini kullanması tabi ki mümkündür. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Genel Kurulunda 104'ün uygulanmaması yönünde görüş bildirmesi, Genel Kurulun görev ve sorumluluğunu aşan bir değerlendirme olduğu açıktır.

Başvurucunun İnfaz Kanunu Dışındaki Hukuksal Durumu

5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un, Tanımlar başlıklı 3. maddesinde özürlünün tanımı, doğuştan veya *sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, re-*

habilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi, şeklinde yapılmıştır.

Başvurucunun fiziksel durumu gereği söz konusu özür-
lü tanımına girdiği açıktır. Dolayısıyla başvuru, 5378 sayılı
Kanun'un koruma altına aldığı kişilerdendir.

5378 sayılı Kanun'un 4. maddesinin a bendine göre, dev-
let, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde,
özürlülerin ve özürlülüğün her tür istismarına karşı sosyal
politikalar geliştirir. Özürlüler aleyhine ayrımcılık yapıla-
maz; ayrımcılıkla mücadele özürlülere yönelik politikaların
temel esasıdır. Buradaki ayrımcılık yasağı hem Anayasa'nın
eşitliği düzenleyen 10. maddesi hem de Türkiye'nin taraf ol-
duğu uluslar arası sözleşmelerin gereğidir. Başvurucunun
cezaevindeki mevcut durumu ayrımcılık yasağına aykırılık
teşkil etmektedir. Söz konusu ayrımcılık doğrudan olmasa
da dolaylı bir ayrımcılıktır ve bu da bir ayrımcılık çeşididir.
Buna göre dolaylı ayrımcılık; görünüşte ayrımcı bir nitelik-
te olmayan hüküm, ölçüt veya uygulamaların belli bir enge-
le (özre) sahip kişileri benzer bir ortamda diğer kişilere göre
daha olumsuz bir duruma maruz bırakmasıdır.

Cezaevi ölçüt ve uygulamaları cezaevinde bulunan her
hükümlüye aynı şekilde uygulandığında ayrımcılık yasağına
uyulduğu söylenemez. Başvurucu özürdür. Bu özür duru-
mundan dolayı cezaevi hüküm, ölçüt ve uygulamalarının, di-
ğer mahkumlarla aynı şekilde kendisine uygulanması dolaylı
ayrımcılığa neden olmaktadır. Öte yandan Birleşmiş Milletler
Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları
Sözleşmesi gibi birçok uluslar arası sözleşme gereği de ayrım-
cılık yasaktır ve taraf devletler, gerek doğrudan gerekse do-
laylı ayrımcılığa karşı gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.
Türkiye de söz konusu sözleşmelere taraftır ve ayrımcılığa
karşı gerekli tedbirleri almak konusunda yükümlülük sahi-
bidir.

Anayasa'nın 61. maddesine göre, devlet sakatların korun-
malarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler

MÜNİP
ERMIŞ'İN
TEBLİĞİ

alır. Ayrıca 5378 sayılı Kanun'un "Bakım" başlıklı 6. maddesine göre, *özürlü kişilerin yaşamlarını öncelikle buldukları ortamda sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi*, toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hale gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, *bunlardan ihtiyacı olanların geçici veya sürekli bakım altına alınması* veya bunlara evde bakım hizmeti sunulması esastır. Aynı yasanın 8. maddesinde, bakım hizmetlerinin sunumunda kişinin biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da dikkate alınacağı da belirtilmiştir. Burada devlete esas olarak özür-lüler bakımından makul uyumlaştırmanın gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri alması yükümlülüğü yüklenmiştir.

Başvurucunun cezaevindeki koşullarının iyileştirilmesi yani başvuru bakımından makul uyumlaştırmanın yapılması devletin ve dolayısıyla ilgili kurum ve kuruluşların yükümlülüğüdür.

Yukarıda belirtilen nedenlerle başvuru Gazi Dağ'ın durumunun ve koşullarının araştırılarak makul uyumlaştırma çalışmalarının yapılması ve gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması gerekir.

Gerek 5275 sayılı İnfaz Kanunu'nun hükümleri gerek, 5378 sayılı Kanun hükümleri, gerekse Türkiye'nin taraf olduğu ulus üstü sözleşmeler göz önüne alındığında, "*hükümlünün bakımı için ailesinden yardım istenmesi*" hukuka uygun değildir.

İnsan haklarına uygun olarak, infaz koşulları düzeltilemiyorsa Merkezimiz 16/2 maddesi gereği infazın ertelenmesi gerektiği görüşünü taşımaktadır.

Bu konuyla ilgili merkezimizin yukarıdaki görüşleri Adalet Bakanlığı'na da iletilmiş, ancak bu güne kadar bir sonuç alınmamıştır.

Diğer taraftan özür-lülerin ceza infaz rejimi ile ilgili yeterli hukuki düzenlemenin olmadığını somut olay ortaya çıkarmıştır. 16.Madde de getirilen hayati tehlike ölçütünün özür-lüleri kapsamadığı açıktır. Bu nedenle ciddi bakıma muhtaç özür-

lüler açısından infazın ara verilmesinin hukuki yolu öncelikle açılmalı, infazın ara verilmediği durumlarda ise ya özel infaz kurumları kurulmalı, ya da infaz kurumlarının belli bölümleri özürülüler için ayrılmalı, fiziki olarak özürülüye göre düzenlenmeli ve bakımlarını sağlayacak sağlık personeli mutlaka istihdam edilmelidir.

2. Vaka Erol Zavar

1967 Yılı'nda Zonguldak doğan *Erol Zavar* evli ve 2 çocuk babasıdır.

Erol Zavar; Ankara 2 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce, TCK 146/1 maddesine muhalefetten verilen müebbet hapis cezasına hükümlüdür. Hükümlü 2001 yılından beri F Tipi cezaevinde yatmaktadır. Zavar ilk kez 1999 Yılı'nda Ankara Etlik SSK Hastanesi'nde *Mesane Kanseri* tanısı ile TUR-T ameliyatı geçirmiş, bu tedavi sonrası, stresli ortamlardan kaçınması ve üç aylık periyotlar halinde sistoskopi yapmasının önemi vurgulanmıştır.

Gerek gözaltı süreci gerekse de izleyen tutukluluk sürecinde karşısına çıkan tüm yetkililere durumu ve alınması gereken önlemleri anlatmaya çalışan Erol Zavar ve ayrıca ailesi ile avukatları bu konuda yıllarca sonuç alamamışlardır.

Ancak hükümlü, 3 yıl boyunca ya sistoskopi cihazı olmadığı ya da zaten kendisi için bu tetkike gerek bulunmadığı ileri sürülerek ciddi bir tedavi görmemiş, baştan savma fiziki muayenelerle adeta hastalığının geri dönüşsüz bir noktaya doğru evrilmesi beklenmiştir. *F tipi cezaevi koşullarında* Erol Zavar'ın bu hastalığı dışında, migren krizleri, astım nöbetleri, ileri mide ve safra kesesi yakınmaları menisküs ağrıları gibi ciddi sağlık sorunlarını da ayrıca yaşamıştır. Nihayet 2004 Yılı Şubat Ayı'nda kendisi, eş, arkadaş ve avukatlarının gayretleri ile Erol Zavar'ın sistoskopi tetkikinin yaptırılabilceği bir üniversite hastanesine sevki sağlanabilmiştir. 09.02.04 - 25.02.04 tarihleri arasında yatırıldığı Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde mesanesinde çok sayıda kötü huylu tümör

saptanması üzerine, 17 Şubat 2004 tarihinde ameliyat edilmiştir. Alınan biyopsi materyalinin patolojik incelemesi sonucu konan tanı ise “*Submukozal invazyonun da izlendiği Transisyonel Hücreli Karsinom, Who Grade II, mesane, TUR-T*” olmuştur.

O tarihten bu yana geçen dört yıllık süre içerisinde gerçekleştirilen hemen tüm sistoskopi tetkikleri ameliyat ile sonuçlanmış ve *Erol Zavar, 14’ünde çok sayıda kanserli tümörün çıkarıldığı toplam 16 ameliyat geçirmek durumunda kalmıştır.* Tüm bu ameliyatların yanı sıra, Mart 2007’de de safra kesesi alınmıştır.

Vücut direnci ve bağışıklık sistemi açısından en uygun bakım koşullarında bulunması ve asla strese maruz kalmaması gereken Erol Zavar, bu 46 ay süresince yaşadığı birçok sevk sürecinde fena muameleye maruz kalmış, yeni ameliyatlı haliyle yatağına zincirlenmiş ve en doğal gereksinimlerine dahi sınırlamalar getirilebilmiş, hatta bazen bizzat imza vererek taburculuğunu çekip izolasyon koşullarına, yani hücrelerine dönmeyi tercih eder durumda kalabilmiştir.

Esi Elif Zavar’ın başvurusu üzerine *Ankara Tabip Odası* tarafından (Ek 4) bilirkişi görüşü alınarak 31/05/05 tarihinde hazırlanan raporda “(...) *mevcut tümör ileri evre tümör haline gelmiş olduğundan hastanın ya Sağlık Bakanlığı Eğitim Araştırma Hastanelerinden birine sevkini yapılarak orada yeniden değerlendirilmesi ya da, üniversite tıp fakültelerinden birine sevkini (...)*” denilmek sureti ile hastalığın giderek ilerlemekte olduğuna vurgu yapılmıştır.

O günden beri geçen dört yıl zarfında hastalığın ilerlemesi sürmüş ve mesane duvarlarında ameliyatlar nedeni ile oluşan yıpranma sonucu tümörün bir kez daha yinelemesi halinde artık *mesanenin tümüyle alınması gerekeceği* doktoru tarafından bizzat Erol Zavar’a iletilmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV) ve Uluslararası İnsan Hakları Dernekleri Federasyonu’nun (FIDH) Erol Zavar’ın konumu ile ilgili Haziran 2006 tarihli değerlendirme ve görüşleri şöyledir: “*TIHV olarak cezaevi koşullarında iyileşemeye-*

ceği açığa çıkmış olan Erol Zavar'ın sağlık durumunun; acil önlem alınmasını gerektiren son derece riskli bir evrede olduğunu düşünmekteyiz.

Kurum olarak görüşümüz: hastalığın, terminal (geri dönüşsüz) Evre'ye ulaşmasını beklemeksizin Erol Zavar'ın ilgili yasa hükümlerinden yararlandırılarak daha uygun koşullarda tedavisinin gerçekleştirilebilmesi için tahliye edilmesinin uygun olacağı yönündedir"

Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Durum

Hükümlünün durumu eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 399. maddesi yeni Ceza İnfaz Kanunu'nun 16/2. maddesine tam olarak uygunluk gösterdiği halde, bu güne kadar yapılan tüm başvurular sonuçsuz kalmıştır.

Aslında yukarıda da belirtildiği gibi devletin sorumluluğu sadece kendi ulusal yasalarından da kaynaklanmamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi: "*Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır.*" Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6/1. maddesi "*Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılmaz*" demektedir.

Erol Zavar'ın cezaevinde kalması yaşamını büyük oranda riske atmakta, uluslararası belgelerce de koruma altına alınan yaşam hakkının bu süreçte ciddi tehdit altındadır. On altı büyük ameliyat geçiren ve kanser hastası olan birinin yeri cezaevi olamayacağı gibi, bu kişi hakkında sürdürülecek bir cezanın infazı hapis cezasından fayda uman kişi, doktrin ve anlayışlarca da savunulamayacak bir durumdur. Cezanın infazından bir yarar umuluyorsa Erol Zavar örneğinde böyle bir yarar yoktur. Zira hapis cezası onun için gerçekten hapis cezası değil bir nevi ölüm cezası anlamına gelmektedir.⁹

⁹ Erol Zavar avukatlarının 24 Mart 2007 tarihli başvurusu.

Son dönemdeki en önemli gelişmelerden biri de Türk Tabipleri Birliği'nin Erol Zavar'la ilgili Alternatif Adli Rapor düzenlemeyi kararlaştırmış olmasıdır. Daha önceki resmi raporlarda ısrarla "ameliyat olmuş bir kanser hastası sağlığına kavuşmuş sayılır ve kimse hastalığın yineleyeceğini iddia edemez!" görüşü savunulmakta idi. Bu yaklaşımla kanserin son dört yıl içinde 1. aşamadan 2.'ye ilerlemiş ve belirgin biçimde daha 'saldırgan' bir doğa kazanmış olduğu gerçeği görmezden geliniyordu. Belli ki yetkililer, daha önceki birçok örnekte yaptıkları gibi, hastalığın terminal dönemine ulaşılmaksızın gerçekleşebilecek bir salıvermeden yine kaçınmaya çalışıyordu.

Genel uygulama, bürokratik işlemleri yetişen hasta tutukluların son günlerini aileleri ile birlikte geçirmesine izin vermektir. Bu güne dek 'Şartlı Tahliye'nin bu türüne konu olan insanlardan hiçbiri cezaevi duvarları dışında bir aydan uzun yaşayamamıştır.

Erol Zavar vakası 16. madde uygulamasının kötü bir örneği olarak önümüzde durmakta ve Anlaşıldığı kadarıyla klinik tablolarının iyice kötüleşmesi beklenmeden, salıverilmeyeceği görülmektedir.

3. Vaka İsmail Hakkı Kaya

Ölen İsmail Hakkı Kaya 1980 doğumludur. Geceleyin silahlı gasp suçunda dolayı 8 yıl dört ay hapis cezası ile hükümlüdür. Antalya L tipi Cezaevi'nde yatmaktadır. Sorunlu bir mahkum olduğu söylenmiştir.

Ölen kendi isteği ile 20.3.2008 tarihinde Manisa Ruh Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne sevk edilir. İsmail Hakkı Kaya aynı gün Manisa'ya varır. Orada ayakta bir iğne yapılarak Antalya'ya geri gönderilir. Manisa'da bir veya iki saat ancak kalırlar. 10 saatlik yolu tekrar geri gelir. (Rink arabasıyla) Cezaevinde girdiğinde hükümlü kendini fena hissettiğini söyler, daha sonra kusarak yatar. Ancak durumu ertesi gün daha kötüleşir ve revire götürülür. (21.3.2008) Revirde doktor muayene eder. İlaç verir. Ancak koğuşa tekrar geri gönderir. Hükümlü zaten kalkacak halde değildir. Hemen yatar, yemekte

yemez. Aynı gün saat 24.00.'de durumu daha da kötüleşmesi üzerine koğuşa bulunan diğer hükümlüler gardiyanı çağırırlar. Gardiyan gelir. "Ertesi gün revire çıkartırız" der. Ertesi gün, saat 10'da hükümlü revire çıkartılır. Revirde ilaç verilir ve koğuşa geri gelir. Koğuş arkadaşları hastane için ısrar edince hastayı yeniden revire götürürler. Hasta 18.30-19.00 sıralarında geri gelir. Bu sefer hastanın durumu iyice kötüleşmiştir. Gece yarısında daha da kötüleşir. Koğuştakiler yeniden gardiyan çağırırlar. Hasta yeniden revire kaldırılır. Ve bir serum takılarak koğuşa geri gönderilir. Hasta hep yataktadır. Bu şekilde ertesi güne gelinir. Yani hastalanmasından itibaren üç gün geçmiştir. Saat 9,30'da koğuşa doktor ve revir görevlisi gelir. Tansiyonu ölçerler ancak tansiyonu düşük bulurlar. Yeniden hastaneye sevk etmeye karar verirler.

Bu gidiş gelişlerden sonra hasta 27.3.2008 tarihinde yatağında ölü bulunur.

Otopside apandisit patlak olduğu söylenir. Ancak, yakınları defin sırasında darp izlerinin olduğunu da tespit ederler. Ve suç duyurusunda bulunurlar. Otopsi sonrasında bir kısım organlar Adli Tıp Kurumu'nda gönderilir. Halen bu raporun Ankara'dan gelişi beklenmektedir.

Olay tam anlamıyla şüphe ile doludur.

Fena muamele açısından şu an kesin bir şey söylenmese bile (çünkü sonuçta giden parçaların tahlil sonuçları beklenecektir) *bu ölümün mahpus sağlığı açısından akıl almaz bir ihlaller zincirinin sonucu olduğunu da tespit etmek gerekir.*

Hasta bir hükümlü rahatsız olduğunu söylemekte ve bunun sonucu olarak, 20 Martta Manisa'ya gönderilmektedir. Manisa'da ayakta ilaç verilerek aynı gün geri gönderilmiştir. Mahkum 6 gün boyunca durumu sürekli kötüleşmiş, ancak ciddi bir tedavi ve teşhis yapılmamıştır... Ve 27 Martta ölmüştür.

Artık burada, ölüme neden olabilecek şekilde ağır bir ihmal gördükten sonra, bu hükümlünün işkence veya fena muameleye uğrayıp uğramadığının da önemi kalmamıştır.

MÜNİP
ERMİŞ'İN
TEBLİĞİ

Ciddi bir hastalık geçirmesine ve klinik tabloları her geçen gün kötüleşmesine rağmen, mahkuma tanı ve teşhis yapılmamış ve baştan savma bir tedaviyle koğuş ortamına geri gönderilmiştir. Sonucunda hastanın yaşamını yitirmesine neden olunmuştur.

Devletin mahkumun sağlık hakkı konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesinin kötü bir örneği olarak İsmail Hakkı Kaya vakası önümüzde durmaktadır.

SONUÇ

Ülkemizde İnfaz rejiminde cezaevi iç yaşamındaki hukuki sistem yıllarca idarenin tasarruf alanına terk edilmiş ve koruyucu denetim araçları yaratılmamıştır. Bu durumda, insan haklarına aykırı uygulamaların yaygınlaşmasının temel nedenlerinden biri olmuştur.

"F" tipi cezaevlerine sevk amacıyla yapılan Aralık/2000 operasyonunda sonra, infaz rejiminin denetimi amacıyla getirilen "*infaz hakimliği*" ve "*Cezaevleri İzleme Kurulları*" gibi kurumlar ise uygulamada bir iyileştirme getirmemiştir.

Özellikle cezaevleri izleme kurullarının bu süreçte işlevi son derece sınırlı kalmış, kurulların işlevi Adalet Bakanlığı'na görüş sunmaktan öteye taşınmamıştır. Üstelik bu görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaları yasa ile de yasaklanmıştır.

Cezaevlerinde yaşanan sorunların aşamasında bu tür kurullar gereklidir.

- Ancak bu kurullar bağımsız olmalı, Baro, Tabip Odası gibi konunun tarafları bu kurullarda mutlaka yer almalıdır. Bu kurullar uzman desteği de almalıdır...

- Tüm çalışmaları şeffaflık içerisinde gerçekleşmelidir.
- Hak ihlalleri ile ilgili bağımsız olarak başvuruları alabilmeli ve kendisi inceleme yapabilmelidir. Yaptığı incele-

meler sonucu düzenlendiği raporları kamuoyu ile serbestçe paylaşabilmelidir.

Cezaevleri sorunu yalnızca "bina yapma" sorunu olarak görülmemeli, içerisinde insanların yaşadığı asla unutulmamalıdır.

Oturum Başkanı: Sayın katılımcılara teşekkür ediyorum, bizi aydınlattılar gerçekten. İyi bir çalışma olduğu kanısındayım.

Buyurun.

Dr. Hakan KIZILARSLAN: Ben az önce çözüm önerileri olarak bir şey söylemiştim, özel özörlüklere ilişkin bir bina yapılabilir diye. Daha sonra beyefendi hakikaten doğru bir şekilde dedi ki, "bu özörlüklülerin toplum dışına çıkmasına neden olmaz mı?" Doğru, onu düzeltiyorum. Ancak yine şu şekilde düzeltiyorum: Çok istisnai özörlüklüler için yine bu tür bir birim olmasında fayda var, az önceki bu Gazi Dağ olayındaki gibi, belki çok istisnai şeyler için. Ancak kendi başına olabilecek, kendini idare edebilecek özörlüklüler için bu dışlanma oluşturur diye ben düzeltiyorum. Sağ olsun, uyardığı için de teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz.

Yarın saat 10.00'da toplanıyoruz, 10-12 arasında bir çalışma yapacağız.

Tekrar teşekkür ediyorum.

İkinci Gün

7 Haziran 2008

Birinci Oturum

*“Yabancı Ülkelerdeki Uygulamalar
ve Türkiye Gerçekleri”*

Oturum Başkanı

Av. Mehmet Zeki Durmaz

Antalya Barosu Başkanı

Prof. Dr. Rona AYBAY (Türkiye Barolar Birliği İHAUM Başkanı): Değerli konuklar, sayın meslektaşlar; *“İnfaz Hukuku ve Özel Durumdaki Hükümlüler”* sempozyumumuzun ikinci gününde son oturumunun açılışındayız.

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

Bugün önce ben bir sunuş yapacağım. Bu sunuşta dünkü konuşmalardan öne çıkan bazı hususlarla ilgili kısa özet bilgiler sunup bir tartışma zemini hazırlamaya gayret edeceğim. Onun arkasından, çözüm önerileri konusunda saptadığım bazı noktaları sizlerle paylaşacağım. Bildiğiniz gibi, bir amacımız, zaten bu toplantının -deyim yerindeyse- lafta kalması, birtakım somut önerilerle sonuçlanmasını sağlamaktır. Bunu umarım yerine getirmiş olacağız. Benim size bugün yapacağım, şu anda başlayacağım sunuşun sadece bir taslak niteliğinde olduğunu, sizlerin katkılarınızla son halini alacağını en baştan bir kere daha belirtmeyi yerinde görüyorum.

Bu sunuşun hazırlanmasında, dünkü notların alınmasında, toparlanmasında bana çok yardımı olan, yanımda oturan genç değerli meslektaşım, Araştırma Görevlisi Esra Alan'a da teşekkür ediyorum.

Bu toplantımızın ana konusu malum, infaz hukuku ve özel durumdaki özürsüzlükler. Bu toplantıyı yapılması fikri, daha önce de belirttiğimiz gibi, Antalya Cezaevinde özel durumda bulunan bir hükümlüyle ilgili sorunlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Dün açış konuşmasında belirttiğimiz gibi, bu konuyu Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı Sayın Av.

Münip Ermiş bizim dikkatimize getirmiştir. Konu, bilenleriniz var, göğsünden aşağısı felçli durumda olan bir hükümlünün Antalya Cezaevinde kapalı tutulmasının yarattığı çeşitli sorunlardan kaynaklanmıştır. Bu hükümlünün bakımı için aile bireylerinden biri belli aralıklarla cezaevine alınmakta ve hükümlünün kendi başına yapamayacağı temizlik, vücut bakımı vesaire işlerini yapmaktadır. Antalya Barosu Başkanımız Sayın Av. Mehmet Zeki Durmaz, dün bu konuyla baro olarak nasıl ilgilendiklerini, kişiyi ziyarete gittiklerini ve gördükleri manzarayı ayrıntılarıyla tasvir etti. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak hukuki bakımdan yapılan başvuruların ne sonuç verdiğini, daha doğrusu sonuç vermediğini de ayrıntılarıyla anlatmış oldu. Sayın Durmaz, bu gibi konularda hepimizin duyarlılık göstermemiz gerektiğini haklı olarak vurguladı ve toplantımızın sonunda da somut çözüm önerileri geliştirmemizin uygun olacağını söyledi. Ben de tamamıyla aynı fikirdeyim.

Bu olaydan yola çıkarak, engelli hükümlülerle ilgili olarak cezaevinde yaşanan sorunların hem akademik boyutuyla, hem de uygulamaya yönelik boyutuyla incelenip tartışılmasını sağlamak için bu toplantıyı düzenledik. Ancak konu başlıklarının saptanmasında şöyle bir metodolojik sorun ortaya çıktı: Özürlülerin sorunlarıyla ilgili konularla cezaevlerinin genel sorunları kaçınılmaz şekilde zaman zaman iç içe girdi. Örneğin Av. Zeki Ekmen'in sunuşunda belirttiği bir sorun, günde 3 lira yiyecek bedeliyle hükümlülerin beslenmesi. Bu genel bir sorun, ama tabii ki özel olarak engelli durumdaki hükümlüleri de ilgilendiriyor. Yani bazı öyle noktalar var ki, bunlar iç içe girmiş olduğu için ayırmak kolay değil. Neyse, bu iç içe girmeden kaynaklanan yanlış anlaşılmalara, sonradan tartışmanın taraflarının karşılıklı anlayışıyla açıklığa kavuşturu, durum aydınlandı. Gerçekten bir yönüyle spesifik olarak engellilerin sorunları, ama bir yönüyle de kaçınılmaz olarak genel cezaevi sorunları iç içe girmiş oluyor.

Benim dün dikkatinizi çekmeye çalıştığım bir deyim sorunu vardı, hatırlayacaksınız, bu engelli mi, sakat mı, özür-lü mü demek gerektiği konusunda. Bu konu hâlâ bir sorun

olarak karşımızda. Örneğin Anayasa'nın 104. maddesi Cumhurbaşkanı'nun af yetkisinden bahsederken "sakat" deyimini kullanıyor. Bu konuyla doğrudan doğruya ilgili 5378 sayılı Kanun'un adı Özürlüler Kanunu. Bizim anladığıma göre sizlerin de tercih ettiğiniz deyim ise genellikle engelli. Ama bu sorun, zannetmeyin ki yalnız Türkçede var, yabancı dillerde de ve bu konuyla ilgili olarak yapılmış uluslararası metinlerde de aynı sorunlar yaşanıyor. Tabii konunun bu kişileri incitmeyecek bir şekilde çözüme bağlanmasında fayda var.

Arkadaşlar; uluslararası insan hakları belgelerinde ve ulusal yasalarda engellilerle ilgili çeşitli yükümler ve düzenlemeler var. Bunlar bildiri şeklinde, sözleşme şeklinde veya ulusal düzeyde kanun, tüzük vesaire şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu düzenlemelerde genel yaklaşım, engelli yahut özürlü denilen kişilerin korunmasına yöneliktir. Yani bunlara karşı ayrımcılık yapılmaması, bunların sosyal yaşama katılmaları, iş ve meslek sahibi olmaları, zihinsel ve bedensel gelişmelerinin sağlanması, örneğin spor yapabilmeleri. Biliyorsunuz, spor alanında engelli takımları, yarışmaları var. Ancak bütün bu düzenlemelerde engelli hükümlülerle ve özellikle de hapis cezasına mahkûm olmuş engellilerle ilgili özel bir düzenlemeye ben rastlayamıyorum. Dolayısıyla bu konuda uluslararası hukukta bir boşluk olduğunu söyleyebiliriz. Bizim Türk hukukunda da engellilerle ilgili hükümler yok değil, işte sakatlığın sürekli af nedeni olması gibi yahut özel cezanın ertelenmesine neden olması gibi, ama bunlar da dikkat ederseniz doğrudan doğruya engellilerle yönelik olmaktan ziyade genel nitelikte hükümler. Bunlar biraz daha bugün umarım aydınlığa kavuşacak.

Az önce belirttiğim gibi, değerli konuşmacılarımız dünkü oturumda doğrudan doğruya engelli hükümlülerin sorunlarının yanı sıra, cezanın amacı, yani ceza verilmesindeki amaç, genel olarak cezanın uygulanmasında göz önünde tutulması gereken esaslar ve genel olarak da cezaevi koşulları üzerinde gözlemlerde bulundular, açıklamalar yaptılar. Sayın Prof. Timur Demirbaş'ın hatırlattığı gibi, cezaeviyle ilgili konular görüşülürken hiçbirimiz "beni ilgilendirmez" diyemeyiz. Herke-

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

sin cezaevine düşebileceği gerçeğini kabul etmek, dolayısıyla bunu hepimizin ortak bir konusu olarak kabul etmek zorundayız. Dolayısıyla kimin başına ne geleceği belli olmaz.

Prof. Durmuş Tezcan, hapis cezalarının infazında pozitif ayrımcılık konusuyla ilgili bildirisinde bizleri aydınlatan bilgiler verdi. Gerçekten de pozitif ayrımcılık malum, özel olarak korunma ihtiyacı gösteren belli kişilere, gruplara ayrımcılık yapılması, ama pozitif, onları destekleyecek yönde ayrımcılık yapılmasını ifade ediyor.

Değerli meslektaşım Av. Talay Şenol, açış konuşmasında *“hukuk devletinin amacı, temel hakların korunması ve gerçekleştirilmesidir”* dedi. Sayın Şenol, bu vesileyle Türkiye Barolar Birliği'nin girişimiyle hazırlanan ve yayımlanan anayasa önerisine de atıfta bulundu. O çalışmaya katılmış bir kişi olarak bizim çalışmamızı değerlendirmesinden ötürü kendisine teşekkür ediyorum. Bu metni hani benim de çorbada tuzum olduğu için fazla övmek istemiyorum, ama tavsiye ederim, okuyun. Türkiye'nin anayasa sorunları hakkında çözümler ve aydınlatıcı bilgiler bulacağınızı ümit ediyorum. Buna Türkiye Barolar Birliği'nin web sitesinden de ulaşılabilir; kitap olarak da yayınlandı, bütün barolara gönderildi.

Değerli arkadaşlar; bir kimsenin hükümlü olması, onun insan olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Türkiye Barolar Birliği'nin kurucu başkanı, değerli hocamız rahmetli Faruk Erem'in önlü sözünü, *“suçluyu kazırsanız, altından insan çıkar”* özdeyişini bu vesileyle gerek Sayın Talay, gerek Sayın Ekmen hatırlattılar. Gerçekten bu eski deyimle vecize değerinde bir saptamadır.

Cezaların ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a göre, ceza artık bir zindancılık anlayışıyla uygulanması gereken bir yaptırım değil, tersine, hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, ama hükümlüyü yeniden sosyalleştirmek, yani topluma kazandırmak, topluma dönüşünü sağlamak amacına yöneliktir. Bu konu tabii ceza hukuku uygulaması

bakımından Faruk Erem hocanın deyimiyle hümanist bir anlayışı yansıtmaktadır, çağdaş anlayış da budur.

Engellilere kanunlarla ve uluslararası insan hakları belgeleriyle tanınmış birtakım haklar ve ayrıcalıklar olduğu biliniyor. Konuşmacılardan Ankara Savcısı Sayın Dr. Hakan Kızılarşlan da belirtti, engellilere tanınmış olan birtakım özel haklar, hükümlü ya da tutuklu olmasıyla ortadan kalkmaz. Yani bir kimsenin engelli olarak sahip olduğu birtakım haklar varsa, ki vardır, hükümlü olmakla bu hakların bir kalemde silinmesi elbette kabul edilemez. Sayın Kızılarşlan bu noktaya dikkatimizi çekti.

Şimdi geliyoruz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları açısından engellilerin durumuna, daha doğrusu tutuklulardan ve hükümlülerden engelli olanların durumuyla ilgili konuya: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin tutukluların hakları, hükümlülerin hakları, cezaevi koşulları, sağlık, yaşlılık gibi konulara ilişkin çok sayıda kararı var. Örneğin hapishanedeki kötü koşullar nedeniyle hastalanmak veya mevcut hastalığı hapishanedeki koşullar nedeniyle daha ağır hale gelmek gibi durumlarla ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çeşitli kararları var. Bunların pek çoğunda da ihlal olduğu sonucuna varıyor mahkeme. Ancak benim yaptığım araştırmalar sonucunda, doğrudan doğruya engelli hükümlülerle ilgili binlerce karar arasından sadece bir tane karar bulabildim, yani münhasıran engelli hükümlüyle ilgili. Diğerlerinin hepsi dolaylı ilgili sayılabilir, ama şimdi söyleyeceğim karar, 2001 yılında verilmiş olan Birleşik Krallık'a karşı Price kararı. Birleşik Krallık, bizim İngiltere dediğimiz ülkenin resmi adı.

Bu kararın verilmesine yol açan olay şöyle gelişmiştir: Adele Price isimli bir başvuru bayan, İngiliz uyrukluğunda bir kişi. Kendisi bir zamanlar çok sözü edilen annesinin aldığı Talidomit ilacı nedeniyle kolsuz ve bacaksız olarak dünyaya gelmiş. Bu Talidomit ilacı, bir zamanlar gebeliği önleyici bir ilaç olarak kullanılıyordu ve bunun sonucu olarak pek çok çocuk sakat, böyle eksik organlarla doğmuştu. Bu Bayan Price

da böyle birisiymiş, kolsuz bacaksız olarak dünyaya gelmiş. Ayrıca böbrek hastalığı nedeniyle de ciddi soruları varmış. Bu Bayan Price, bizim İcra İflas Kanunu'ndaki mal beyanında bulunma hükmüne benzer bir İngiliz hukuku kuralı uyarınca yapması gereken beyanı yapmadığı için mahkemeye saygısızlık etmek, mahkeme emrine uymamak sebebiyle 7 gün süreyle hapis yaptırımına tabi tutulmuş. Bu kararı veren yargıç, kendisinin gönderileceği yerdeki hapis koşulları konusunda herhangi bir araştırma yapmış değil, yani karardan bu anlaşılıyor. Herhangi bir sağlam kişi gibi, özrü, sakatlığı olmayan kişi gibi davranarak yargıç bu kararı vermiş ve akşamüzeri vermiş kararı. Bu kadının cezaevine götürülmesi için vakit geciktiği için, kadın geceyi polis karakolunda geçirmek durumunda kalmış, polis karakolunun içindeki bir hücreye konulmuş. Hücrede tahta bir yatak varmış, ama engellilere asla uygun olmayacak bir yatakmış. Yatak yüksekmiş, ayrıca da çok sertmiş. Acil durumlarda kullanılacak düğmeler ve ışıklar, açıp kapayacak düğmeler yetişemeyeceği kadar da uzakta bir yerdeymiş. Sonunda kadıncağız tekerlekli iskemlede geceyi geçirmek zorunda kalmış. Tuvalet de tekerli iskemleye oranla çok daha yüksekmiş, tuvalet bakımından da büyük sıkıntılar yaşamış.

Polis karakolundaki hücrede geçirdiği geceyle ilgili kayıtlar, kendisinin sık sık çok soğuktan şikâyet ettiğini, üşüdüğünü gösteriyor. Bu ciddi böbrek sorunları da olan bir hasta için tabii ki daha önemli bir problem. Ayrıca hareket olanağından yoksun olduğu için, soğuktan da aşırı etkilenmiş, daha korumasız, daha duyarlı bir durumda soğuğa karşı. Şikâyetleri üzerine nihayet gece vakti bir doktor karakola geliyor ve hastanın yatağı kullanamayacağını, o nedenle elektrikli iskemlede uyumak zorunda olduğunu, karakoldaki koşulların engelli kişilerle ilgili olarak hiçbir şekilde elverişli olmadığını saptıyor. Yalnız, karakoldaki polis memurları, kendisini başka bir yere nakletmek veya serbest bırakmak gibi herhangi bir eylemde bulunmuyorlar ve sonuç olarak kişi, bütün geceyi hücrede geçirmek zorunda kalıyor. Bu arada gelen doktor,

ağrı giderici bir iki ilaç veriyor, bir battaniye bulup kadıncağızı battaniyeyle sarıyor; yapabildiği ondan ibaret.

Ertesi gün götürüldüğü bayanlar cezaevinde de sorunlar devam ediyor. Orada da her ne kadar konulduğu hücrede hidrolik bir hastane yatağı bulunmakta ise de, yatak çok yüksek olduğu için, uyku sorunları ve hijyen problemleri devam ediyor. Cezaevinde geçirdiği ilk gecede görevli hemşire, başvurucuyu tek başına kaldırmasının, yani tuvalet vesaire için kaldırmasının olanaksızlığı nedeniyle erkeklerin yardımını istiyor. Yani erkek yardımcıları da kadına en mahrem işlerinde yardımcı oluyorlar. Bayan Price, bütün bu durumlar sonucunda aşırı aşağılayıcı bir muameleye maruz kaldığını ileri sürerek, uzun hikaye sonunda davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne kadar getiriyor.

Tabii davalı Birleşik Krallık, başvurucunun iddialarını reddediyor, ama kendisinin tuvalete götürülüp getirilmesi için kaldırıldığı sırada erkek görevlilerin yardımına ihtiyaç duyulduğunu da reddedemiyor. Başvurucu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı başvuruyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 3. maddesine dayandırıyor. 3. madde malum, insanlık dışı muamele, eziyet, işkenceyi yasaklayan madde. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, gerek polis karakolundaki, gerek cezaevindeki yetkililerin başvurucunun özel ihtiyaçlarını karşılayacak olanaklardan yoksun olduklarını saptamıştır. Mahkemenin saptamalarına göre kendisinin cezaevine konulması aşamasında bir doktor ve yetkili hemşire tarafından kendisinin özel durumu nedeniyle bazı kaygıları belirttikleri de sabittir, kayda geçmiştir. Yatağa ulaşma, tuvalete ulaşma, hijyen sorunları vesaire...

Özellikle de mahkeme şunu saptıyor arkadaşlar: Cezaevi görevlileri, kişiyi cezaevi dışında bir hastaneye nakletmeye yetkileri varken bu yetkiyi kullanmamışlar. Çünkü spesifik bir tıbbi şikâyeti yok, bir hastalıktan şikâyet etmiyor ve bir tıbbi şikâyeti olmadığı için bu yetkiyi kullanarak kendisini bir hastaneye de sevk etme yoluna gitmemişler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vardığı sonuç şu: Olayda doğrudan doğruya kişiye yönelik aşağılayıcı muamele söz konusu olmamakla beraber, yani sübjektif olarak kişiye yönelik bir aşağılayıcı muamele mevcut olmamakla birlikte, sonuç olarak 3. maddeye bir aykırılık vardır. Çünkü aşırı derecede engelli bir kişinin tehlikeli ölçüde soğuk bir hücrede tutulması, kendisine verilen yatağın erişilmez veya vücudunda yaralar açacak kadar sert olması, tuvalete gidememesi veya büyük zorluklarla gidebilmesi gibi nedenlerle 3. maddeye aykırılık tespit etmiştir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Dediğim gibi, benim tespit edebildiğim, doğrudan doğruya engellilerle ilgili tek karar bu. Dolaylı ilgili başka kararlar tabii ki bulunabilir.

Değerli arkadaşlar; dünkü konuşmaların sonucunda saptadığım bazı somut noktaları özetlemeye çalışacağım ve ondan sonraki aşamada katkınızla, bütün konuşmacıların da ve bütün dün panelde görev almış bütün arkadaşların katılımıyla ortak birtakım noktalara ulaşmaya çalışacağız.

Hapis cezası, tabii bu hapis cezaya çarptırılan insanlar üzerinde genellikle ağır psikolojik sıkıntılara yol açmaktadır. Bu işi meslek haline getirmiş olanları görevliler bilirler, onlar için fazla bir sıkıntı değildir belki hapse düşmek. Ama genellikle normal bir insan için hapse düşmek, bizatihi bir psikolojik travmadır. Her hükümlüde az çok görülebilen bir kırılma, bir aşırı duyarlılık, korumasızlık, çaresizlik duygusu doğal olarak mevcuttur.

Türkiye koşullarında bu konuyla ilgili özel sorunlar olarak şunları saptıyoruz: Bir kere cezaevlerinin aşırı doluluğu. Sayın Demirbaş ve Kızılarıslan'ın sunuşlarında belirttikleri rakamlara Türkiye ceza ve tutukevlerinin kapasitesinin 75.000 kişi civarında olduğunu saptadım, yanılıyorsam düzeltin. Ancak buralarda bulunan insan sayısının da yine dün verilen rakamlara göre 95 bin civarında olduğu, yani aşırı bir doluluk olduğu anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda bir ranzada 2 kişinin yatması yahut vardiyalı, münavebeli uyuma, yerlerde yatma filan gibi durumlar, cezaevi koşullarına benden çok

daha aşına olan meslektaşlarımızca yakından bilinmektedir. Bu birinci nokta, demek ki aşırı doluluk var.

İkinci nokta, cezaevi personelinin sorunları. Sayın Zeki Ekmen belirtti, cezaevi personeline tabii eğitim eksikliği, ücret yetersizliği gibi sorunların olduğu bir gerçek. Ama bunun yanı sıra, özellikle Zeki bey bir noktaya daha dikkatimizi çekti; bazı nüfuzlu kişilerin yattığı cezaevlerinde görevliler, kişisel güvenlikleri açısından da sorunlarla karşılaşabiliyorlar. Terör örgütü mensupları veya mafya mensuplarının "hizmetinde" kusur edenler, dışarıda o örgüt mensupları veya mafya mensupları tarafından kendi açılarından "cezalandırılması" durumu söz konusu olabiliyor anladığıma göre. Tabii bütün bu zor koşullarda bile özveriyle çalışan görevlileri elbette takdir ediyoruz, takdir edilmesi de gerekir. Ancak bu sorunlar, kişisel çabalarla ve kişisel özverilerle aşılamayacak bir boyuta varmış mıdır diye de sormak yerinde olur.

Üçüncü bir nokta, konumuzla doğrudan doğruya ilgili olmamakla birlikte, cezaevlerindeki çift başlı yönetim sorunudur. Biliyorsunuz, Adalet Bakanlığı'yla jandarma, İçişleri Bakanlığının ortak sorumluluğu var, iç ve dış olarak ayrılmak suretiyle. Sayın Kızıllarlan, bu konuyla ilgili kısa bir bilgi verdi, bu çift başlılığın ortadan kaldırılması yolunda bazı girişimler olduğunu söyledi. Umarım bugün bizleri bu konuda daha da fazla aydınlatacaktır.

Dördüncü bir nokta, engelli hükümlülerle ilgili çözümler açısından varolan 5275 sayılı Kanun'un 16. maddesindeki hükümlerin yeterli olmadığı yahut uygulamadan beklenen sonuçları vermediği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Anayasa'nın 104. maddesindeki sakatlık halinde Cumhurbaşkanı'na özel af yetkisi veren hüküm de pratikte pek kolay işlemediği anlaşılmaktadır. Bu olayı da en yakından Antalyalı meslektaşlarımız, Gazi'nin durumuyla ilgili girişimlerde bulunan meslektaşlarımız biliyor.

Engelli hükümlülerle ilgili olarak düşünülebilecek çözümleri şimdi birkaç nokta halinde bilginize sunmak istiyorum.

rum, daha doğrusu takdirinize ve tartışmanıza sunmak istiyorum.

Birincisi, her şeyden önce nitelikli personel yetiştirilmesi ve uygun, tatmin edici ücretler verilerek ve güvenliklerinin de sağlanarak çalıştırılması gerekir.

İkinci nokta, cezaevi hekimliği bir sürgün yeri olmaktan, sürgün yeri gibi algılanır bir görev olmaktan çıkarılmalı, önemli bir uzmanlık yeri olarak kabul edilmelidir. Cezaevi hastanesi kavramı uygulamaya konulmalı. Sayın Demirbaş, halen biri Sincan'da faaliyette olmak üzere, biri de Silivri'de çok yakında faaliyete geçmek üzere 2 özel cezaevi hastanesinin kurulduğunu belirtti yanlış anlamadımsa. Öte yandan, yine Demirbaş, Adana, Bakırköy, Elazığ, Manisa ve Samsun'da ruhsal sorunlu hükümlüler için özel hastaneler bulunduğunu belirtti. Bunlar tabii çok olumlu gelişmeler, takdir edilmesi, desteklenmesi gereken gelişmeler. Bu konuda belki Sayın Demirbaş, biraz daha bizi aydınlatır.

Yalnız, *"burada bir ayrımcılık sorunu ortaya çıkabilir mi?"* diye bir soru ortaya atıldı, hatırlayın. *"Acaba engelli hükümlüleri böyle belli bir yere kapatmak, yani diğer hükümlülerden ayrı bir yere kapatmak, ayrımcılık anlamına gelebilir mi?"* diye bir soru ortaya atıldı. Bunun da tartışılması yararlı olur zannediyorum.

Üçüncü bir nokta, teknik anlamda engelli sayılmasa da, engelliler gibi mütalaa edilebilecek bazı kategoriler var. Bunlardan bir tanesi, örneğin cinsel tercihleri itibariyle çoğunluktan farklı konumda olan insanlar, yani kısaca homoseksüel dediğimiz insanlar. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te bir madde var bunlarla ilgili olarak, 69/1. Sayın Kızılarıslan dün dikkatimizi çekti bu maddeye. *"Cinsel yönelimi farklı hükümlülerin diğerlerinden ayrı odalarda kalması sağlanır"* diyor. Uygulamada tabii bu doluluk oranı karşısında bu hüküm ne kadar uygulanabiliyor, cezaevi yöneticileri ne kadar bu hükmün gereğini yerine getirebiliyor, bilmem, ama belki özürllüler için de kıyasen bir uygulama, bir işaret olabilir.

Dördüncü bir nokta, yine teknik anlamıyla özürlü kategorisine girmemekle birlikte, özellikle Türkiye koşulları bakımından çok önemli bir grup da cezaevindeki kadın hükümlüler ve onların çocukları. Dün bahsettik, “Uçurtmayı Vurmasınlar” filmi ve benzeri edebiyat ve film konusu da olmuş durumlara yol açıyor. Türkiye cezaevlerinde hükümlü anneleriyle birlikte yaşayan oldukça çok sayıda çocuk olduğu, bilinen bir gerçek. Cezaların ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’a göre, 65. maddeye göre 0-6 yaş grubundaki çocuklar analarının yanında cezaevinde kalabiliyorlar. Bu çocuklar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde de barındırılıyorlar. Ayrıca 3 yaşını doldurmuş çocuklar, hâkim kararıyla çocuk yuvalarına korunma kararıyla yetiştirme yurtlarına yerleştirilebiliyorlar.

Tabii bu çocukların durumu çeşitli boyutlardan sorunlar yaratıyor arkadaşlar. Bir kere kaç yaşına kadar çocuk, annesiyle birlikte cezaevinde kalmalıdır? Bu konuda biz 6 yıl kabul etmişiz. Meksika hariç, benim tespit edebildiğim, ki orada 12 yıl, nedense, bunu araştırmak gerekir. En yüksek rakam 6. Birçok ülkede bu 12-18 ay, 9 ay, 1 yıl gibi veya meme emme süresince gibi sürelerle bağlanmış. Bunu dikkatinize sunuyorum. Yani en doğrusu hangisidir, 3 yaş mı, 5 yaş mı, bilemem, ama bu yaş konusunu incelemekte yarar var. Tabii bu konuda çözüm aranırken, birkaç kaygı, birkaç düşünce iç içe giriyor. Bir tanesi, anneye çocuğun bir arada bulunması hakkı. Hem anne açısından çocuğuyla birlikte bulunma bir hak, hem de çocuk için anneye birlikte olmak bir hak ve bir ihtiyaç. Ama öte yandan, çocuğun cezaevi koşullarında bulunmasından doğan birtakım risklerin olduğu, maddi-manevi risklerin olduğu da bir gerçek. İşte bunu dengeleyecek bir çözüm olarak bizim kanunun da benimsediği cezaevlerinin yanı sıra, kreşlerin bulunması. Yani çocuğun hem anneye birlikte, hem de kreşte bölünmüş bir şekilde yaşatılması öngörülüyor. Bu konularda da bizim uygulamaların ne olduğunun açıklığa kavuşmasında zannederim yarar var.

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

Ben saptayabildiğim noktaları sizlerle paylaştım. Şimdi bir kısa kahve arasından sonra dünkü konuşmacıların katılımıyla genel bir tartışma periyodu başlatacağız. O aşamada lütfen katılın. Sorunuz, yorumunuz, eleştiriniz ne varsa ortaya koyalım ve bir ortak çözüme varmaya çalışalım.

Dikkatiniz için çok teşekkür ederim.

İkinci Gün
7 Haziran 2008

İkinci Oturum
"Tartışma ve Değerlendirme"

Oturum Başkanı
Av. Rona Aybay
TBB İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Başkanı

Prof. Dr. Rona AYBAY (Oturum Başkanı): Şimdi genel tartışmaya geçeceğiz. Yalnız, bu konuda ilk sözü, eminim siz de bu kararında beni destekleyeceksiniz, Sayın Aysel Çelikel'e vermek istiyorum. Prof. Aysel Çelikel, Adalet Bakanı ve belki belirtilmesi gereken bir başka özelliği, bir anne olarak kendi Bakanlık döneminde bu ölüm oruçlarıyla ilgili konularda çok gayret sarf etmiş bir insan, mutlaka çok önemli şeyler söyleyecek bize. Hem hoca olarak, hem anne olarak, hem de Bakan olarak deneyimlerini bizimle paylaşmayı kabul ettiği için kendisine teşekkür ediyoruz.

RONA
AYBAY'IN
KONUŞMASI

Buyurun Sayın Çelikel.

Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Çok değerli meslektaşlarım; sevgi ve saygıyla selamlıyorum sizleri ve bana söz verdiğiniz için, bu konudaki duygu ve düşüncelerimi anlatmama fırsat verdiğiniz için teşekkür ediyorum.

AYSEL
ÇELİKEL'İN
KONUŞMASI

Bildiğim kadarıyla engelli hükümlülerin infazı sorunları, ilk defa Antalya'da tartışılıyor. Bundan evvel böyle bir sorun yok muydu; tabii ki vardı, ama dile getirilmemişti. Belki Münip Ermiş arkadaşımız kadar heyecanlı değildi, o kişilerin avukatları ve gerek Türkiye Barolar Birliği'ni, ve bir baroyu bu şekilde harekete geçirmemişti. Bu bakımdan, bu toplantıyı çok önemsiyorum. Şu küçücük grubun katkılarıyla oluşacak bir düşünce, belki de hukuk sistemimize, insan hakları sistemimize, insan onuruna verdiğimiz öneme karşılık çok önemli bir sonuç ortaya çıkaracaktır. O nedenle, ben olaya heyecanla baktığımı söyleyeyim.

AYSEL
ÇELİKELİN
KONUŞMASI

2002 yılının sonunda 3,5 ay kadar yaptığım Adalet Bakanlığı görevi sırasında gördüğüm en önemli konulardan bir tanesi cezaevi konusuydu, çünkü o sırada günceldi konu. Niye günceldi? Cezaevi operasyonu yapılmıştı, F tiplerine geçilmişti, ölüm oruçları vardı, ölenler vardı, acılar vardı, yananlar vardı, fevkalade kötü bir ortamdı. Görevimdi bununla ilgilenmek, ama iyi bir şey yapabilir miyim diye düşündüm.

İki mesele önemliydi. Bir tanesi, “*F tipleri kaldırılсын*” sloganı vardı, gerçekten çok kötü müydüler? İkincisi, diğer cezaevleri acaba ne durumdaydı, onlar F tiplerinden daha da mı iyiydi? Çünkü hep F tipleri için konuşuluyordu, hep belirli merkezler “*F tipleri kapatılсын*” diyordu.

Olaya şöyle baktım: Açlık grevi sebebiyle Korsakof hastalığına tutulmuş, hiçbir yeri tutmayan tutuklu ve hükümlüler vardı. Bunu özellikle basın mensupları ve mektuplardan öğreniyorduk. Bunların tahliyesi veya cezalarının ertelenmesi söz konusuydu. Daha sonra Ceza Kanunu, İnfaz Kanunu, Yargılama Kanunu değişti. Ama o dönemki mevzuata göre yine hükümlülerin affedilmesinde Cumhurbaşkanının bir yetkisi vardı, ama tutuklular için, henüz hakkında karar verilmemiş, yargılanmakta olanlar için mahkemelerin yetkisi olacaktı. Sanıyorum yine aynı şey söz konusu, savcıların girişimiyle. Böyle büyük bir grup vardı. Davalar daha ziyade İstanbul’da görülüyordu. İstanbul DGM savcıları ile konuştum. Dedim ki, “*Biz bu kişileri tahliye edip yargılanmalarını erteleyebilir miyiz? Çok kötü durumdadılar*”, “*katiyen yapamayız*” dediler. “*Çünkü daha evvel yaptık, geçici olarak tahliye ettiğimiz kişiler tekrar suç işlediler. O sebeple bunu bizden lütfen istemeyin.*” Mutfakta onlar vardı, olayları onlar biliyordu. Benim de “*illa ki bunları bırakın*” demek diye bir yetkim de zaten olmamalıydı.

F tiplerini gezdik, gördük. O dönem yeni yapılmış oldukları için gerçekten iyi cezaevleriydi. “*Çok kötü*” deniliyordu, ama ben iyi bulmuştum. 2 katta 3 kişi kalıyordu. Kendisine mahsus bir bahçesi vardı, havalandırma yeri, mutfağı, banyosu vardı. Ben herhangi bir kötülük görmedim. Ancak içeridekiler nakilleri sırasında çok acı çektikleri için, dram yaşadık-

ları için, orada yaşamak istemiyorlardı. Bir kısmı da hastaydı zaten, kesinlikle hücrelerinden dışarıya çıkmıyorlardı. Hattırlarsanız, tecrit iddiaları vardı. Şu anda konuşulmuyor bu, çünkü artık konuşacak ortam bulamadılar. Yani aynı sorunun kısmen devam ettiğini düşünüyorum. İnsanlar açısından, cezaevleri açısından değil, oradaki insanlar açısından belki aynı sorunlar var, fakat dinleyen olmadığı için artık konuşmuyor kimse. Odalarından dışarı çıkmıyorlardı, yani âdeta çıkmamakta direniyorlardı. Neden çıkmıyorlardı? Şöyle bir şart koşmuştu daha önceki Sayın Bakan Hikmet Sami Türk ve Cezaevleri Genel Müdürü. *“Treatment”* denilen birtakım kültürel faaliyetler konulmuştu. Kültürel faaliyetler, mesleki faaliyetler, onların birini almak zorundasınız deniliyordu. Ancak o zaman size beraber konuşma fırsatı verilir, yoksa odanızda bulunacaksınız. Neydi onlar; kütüphanede gazete okumak, kitap okumak, spor yapmak, resim yapmak, tahta oymacılığı vesaire... Fakat bunların hiçbirini yapmıyorlardı. Ben de dedim ki, *“Her gün dört tane gazete alalım, bu cezaevlerine koyalım, belki kütüphaneye gazete okumak için gelirler ve bu şekilde de bu şartı yerine getirmiş olurlar. Yani bir ön şart durumundaydı ve bundan sonra da sohbet imkânını tanıyabiliriz.”* Gazeteleri aldık, bir ay falan geçti, okumuyorlardı yine, hiç dışarı çıkılmıyor, spor da yapmıyorlardı.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi çok ilgiliydi. Bizim cezaevi olayımız, büyük bir olay oldu bildiğiniz gibi, ölümlerle başlayan, açlık grevleriyle, hastalıklarla, ölümlerle biten bir durumdaydı. Onun için de Başkan Silvia Casale her ay geliyordu, *“bir şey yapalım bu cezaevlerine”* diye. Onun bir önerisi vardı, fakat Bakanlığın genel müdürü yararlı olmayacağını düşünüyordu. Öneri şuydu: Bugün kararnameyle getirilmiş olan haftada 10 saatlik sohbet toplantısı imkanı, o sırada 5 saat olarak hiçbir ön şarta tabi olmadan uygulanacaktı. Ben bunu öneriyi iyi buldum. Niye insanları spor yap diye zorlayalım, adam istemiyor spor yapmak, ama sohbet edecek. *“Bunlar buluşunca şunu konuşur, bunu konuşur.” “Konuşsun, ama bir hareket yapalım.”* Güçlkle bu kararı çıkarttık. Silvia Casele bu karar için bana teşekkür mektubu gönderdi, fakat

AYSEL
ÇELİKELİN
KONUŞMASI

karara uymadılar, karar uygulanamadı. Uygulanan bir tek yer vardı, şimdi Sevgili Demirtaş hatırlayacak, o da İzmir'di. Çünkü uygulanıp uygulanamayacağını izlenmediğini izleme kurullarına soruyordum, Kurullar son derece katıydı. Duyarlı kişilerden oluşmamıştı. Ama İzmir'dekin başında bir profesör arkadaşımız olduğu için, onlara nasıl yaklaşılacağını biliyordu herhalde. Nasıl bir politika izlediyse, yalnız İzmir'de uygulandı; istisnalar hariç, ama büyük ölçüde uygulandı. Diğerlerinde uygulanmadı.

Ben cezaevleri için hakikaten emek verdim, Aradan zaman geçti, geçen sene, 2007'de toplu sohbet toplantılarını 10 saate çıkardılar. Şimdi uygulanıyor mu bilmiyorum. Dün burada cezaevlerinin, Antalya Cezaevi'nin yetkilileri vardı, E tipinin müdürleri vardı, onlarla konuştum. Onlar dediler ki, *"bizim 16 tane seçmeli ve kültürel çalışmamız var, hangisini istiyorlarsa seçebilirler."* Kültürel çalışmalardan 2 tane, 3 tane seçseler, bir de sohbet olayını yapsalar, neticede odalarında hiç kalmalarına gerek kalmayacak, yani her gün 2-3 saat dışarıda, spor yaparak, bir meslek edindirme kursuna giderek, sohbet ederek dışarıda geçirme imkanı bulacaklar ve tecrit de ortadan kalkacaktı. Ama galiba kaldırmak istemiyordu birileri, tecrit kelimesiyle hep devam ettiler.

Tabii benim amacım, hem Türkiyede insan haklarına saygılı bir düzenin olmasını getirmeye çalışmak, hem de tutuklulara yardımcı olmaktır. Onun için duyarlıydım, Gencecik çocuklara gerçekten üzölmek gerekiyordu. Çünkü onların bir kısmı terör eylemlerine dahi karışmış değillerdi, adam öldürmüş falan değillerdi. Afiş asmıştır, eylem sırasında yakalanmıştır, yargılanacak, bekliyor, tutuklu bir kısmı, bir kısmı da hükümlüydü. Ama açlık grevlerinin içinde kırılıp gittiler. Çok yazık oldu.

Ben konuyu fazla uzatmak istemiyorum. Engelli tutuklu, hükümlü olayına gelince; bizim konumuz, aslında doğrudan doğruya engelliler için ne yapılabilir? Arkadaşımızın anlattığı olay düşündürdü beni. Herkes düşünüyor tabii. Bu arada, ben şöyle bir çözüm düşündüm: Acaba bu yeni İnfaz Kanu-

nun, yani Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 16. maddesinde bize uyabilecek 2. fıkradaki hüküm biraz geniş yorumlayabilir miyiz ya da bu yorumu elde edemiyorsak, bir yasa değişikliği yapılabilir mi? Başkasının yardımı olmadan yaşayamayan tutuklu ve hükümlüler için uluslararası alanda da bir açıklık var, bir boşluk var; bu boşluğu bir yasa değişikliği teklifiyle, yasa ek teklifiyle doldurabiliriz diye düşünüyorum?

Maddemizi bilenler için okumayabilirim, ama yine de bir hatırlayalım: *"Akıl hastalığının dışındaki hastalıklarda cezanın infazına resmi sağlık kuruluşlarının mahkûmlara ayrılan bölümlerinde devam olunur."* Diğer hastalıklarda, engelli demiyor, ama o da bunun içine giriyor. "Ancak bu durumda bile hapis cezasının infazı, mahkûmun hayatı için kesin bir tehlike teşkil ediyorsa, mahkûmun cezasının infazı iyileşinceye kadar geri bırakılır." Demek ki cezanın infazı iyileşinceye kadar. Bizim vakamızda iyileşme var mı, yok mu, belli değil. Bu cümlenin içine engelliler de giriyor mu, girmiyor mu, o da belli değil, çünkü "hastalık" diyor. İşte benim düşüncem şöyle: Ya buna bir 5. fıkra ekleyerek engelliler için bir madde koymak yahut da hayati tehlike kavramı üzerinde, hayatı için kesin tehlike teşkil ediyorsa.

Elimizdeki örneğe bakarsak, kardeşi gidiyor, özel temizlik işlerini yapıyor. Ama kız kardeşi olmayabilir, hiç kimse olmayabilir. O zaman normal olarak devletin görevi zaten bu kişiye bakmaktır orada. Ama bakamıyor, çünkü personeli yok, yeterli kimsesi yok. Bunu yapamayınca, orada ne olacak; pislik, yeni hastalıklar, mikrop, sarılık, her şey orada. Çeşitli personeller, o işi ne kadar yapacak; yapamayacak. Kendi kendine temizlik işlerini kesinlikle yapamayan birisi. Böyle olunca, bu insana bir başka yol düşünmek gerekiyor. Engelli kişi, orada bulunduğu sürece, kısa sürede kendi hayatı için bir tehlike yaratmaktadır. O şekilde birkaç ay, 6 ay dursa, ölümcül bir hastalığa tutulur ve içinde bulunduğu yere de mikrop saçmaya devam eder. O halde, hayati tehlike kavramını biraz geniş görürsek, -illa ki cüzam hastalığı olacak, etrafa bulaştıracak veya hemen ölmek üzere olan birisi olacak diye anla-

AYSEL
ÇELİKEL'İN
KONUŞMASI

mamak- bu da bir hayati tehlikedir. Bakılmadığı takdirde, bu bir hayati tehlikedir. Bunu böyle geniş yorumlamak ve bu da bugün hayati tehlike değil, ama yarın hayati tehlike olacak ve geriye dönüş olmayacak. Böyle bir yorum getirmek... Bunu getiririz, ama bağlayıcı olmaz. Sağlık kurumlarının hayati tehlike kavramının geniş yorumlamaları gerekiyor.

Dün arkadaşımızla da konuşuyorduk. Dediler ki, *“Belirli bir yaşta olan kişiler, cezalarını evlerinde çekiyorlar, benzer bir hüküm getirilebili mi?”* Ceza hukukçuları bunu daha iyi bilecek. Engelli olması, kolaylıklardan yararlanmasına bir neden olmalıdır diye düşünüyorum, çünkü içinden çıkılmayacak bir tablo ortada. Ceza indirimi, ya da engellilerin cezalarını evlerinde çekebilmeleri -eğer istiyorlarsa- gibi bir olanak tanıyacak bir esnek bir madde hazırlamak mümkün olur mu? Ne diyor bizim arkadaşımız, Sayın Savcı Hakan Kızılarşan, bilmiyorum. Böyle bir şey düşünüp bir taslak bir şey hazırlansa, 5. fıkra olarak bu 16. maddeye, bunun yasalaşması için çaba sarfetsek...

Oturum Başkanı: Tartışacağız efendim.

Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL: Tartışacağız, tamam.

Benim düşüncem buydu. Vaktinizi daha fazla almak istemiyorum. Aslında şunu söyleyeyim: Adalet bakanlarının en zor görevlerinden bir tanesi -ki belki de en zoru- bu cezaevleri sorunudur. Kamuoyunu çok fazla heyecanlandırmıyordu bu konu? 2000’li yıllara kadar. Her konu kendisini ilgilendiren kişiler bakımından önemlidir. Eğer sizin mahkûm kimseniz varsa veya engelli bir yakınınız varsa, o zaman o konu sizin için çok önemlidir. Ama genel kamuoyuna baktığımız zaman, cezaevleri çok da önem taşıyan bir konu değil. Bu bakanlar için de önem taşımamıştır, çünkü oy getirmez. Son yıllara kadar cezaevlerine hiç önem verilmemişti. Bakanlıkça cezaevi projeleri çizdirmiştik, hazırlamıştık, onlar hayata geçti ve zannediyorum şu anda modern cezaevleri bir ölçüde var. AB standartlarında çalışan yeni cezaevleri inşaa etmemiz gerekiyor.

Hepinize teşekkür ediyorum. Hoşça kalın diyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Çelikel hocamıza çok teşekkür ediyoruz, gerçekten Adalet Bakanı olarak konularla ilgili olarak çektiği sıkıntıları bizimle paylaştı.

AYSEL
ÇELİKEL'İN
KONUŞMASI

Değerli konuklar, sevgili meslektaşlar; açık tartışmaya başlıyoruz. Yalnız, öncelikle bizim konuşmacılarımız ve başkanlarımız arasında dünkü açıklamalarına ek açıklamalar yapmak isteyen veya demin benim ortaya attığım sorularla ilgili yeni bilgiler belirtmek isteyen arkadaşlarımız var, izninizle önce onlara kısa birer söz verelim, sonra sizlere söz verme sırası gelecek.

Buyurun.

Dr. Hakan KIZILARSLAN: Efendim, öncelikle dün konuşmamızda bahsi geçen jandarma korumasının tekleştirilmesi, yani cezaevi iç ve dış korumasının tek merkezli olarak Adalet Bakanlığı bünyesinde yapılmasıyla ilgili ben bir net bilgi arz etmek istiyorum. Şu an uzunca süredir konuşulan ve Avrupa Birliği kriterlerine uyum anlamında da üzerinde durulan bu çalışmayla ilgili olarak Bakanlık tarafından hazırlanan taslak TBMM'ye arz edilmiş durumda; şu anda alt komisyonunda bu taslakla ilgili görüşmeler yapılıyor.

HAKAN
KIZILARSLAN'IN
KONUŞMASI

İsterseniz taslak hakkında genel bir bilgi arz edeyim: Daha önceden Adalet Bakanlığı'yla Jandarma Genel Komutanlığı arasında yapılan anlaşma sonrasında, jandarma tamamen bu yasayla cezaevi dış korumasından çekiliyor. Onun yerine, şu anki istenen rakamlarla 7.000 kişilik, Adalet Bakanlığı bünyesinde infaz koruma memurlarından oluşacak bir koruma grubu oluşturuluyor ve bu koruma grubu, tek başlı olarak cezaevi idaresiyle birlikte dış korumayı sağlamak üzere görevlendirilecek. Meclis tatil girmeden önce bu yasanın çıkması öngörülüyor ve 5 yıllık bir uyum süreci şu an belirlenmiş durumda. Zannediyorum 5 yıl içerisinde hem personel takviyesi ve personelin yetiştirilmesi, hem jandarmanın cezaevinin dış yönetiminden alınması konularında tam bir geçiş sağlanmış olacak.

Arz ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Zeki Ekmen, siz bir şey eklemek istiyorsunuz.

Buyurun.

ZEKİ
EKMEN'İN
KONUŞMASI

Av. Zeki EKMEN: Saygıdeğer katılımcılar; toplantımızın dünkü oturumunda infaz hukuku ile ilgili uluslararası ve ulusal düzenlemeleri bilginize sunmuştum. Biliyorsunuz infaz hukuku, ceza infaz kurumlarında bulunan kişileri kapsadığı gibi, cezaevi dışında bulunan herkesi de ilgilendirmektedir.

Ülkemizde tartışma dışı kalan, koşulları tartışılmayan bir alan daha var. Askeri cezaevleri; tartışmalarda hep sivil alan tartışma konusu yapılmaktadır. Ancak askeri ceza ve tutukevlerinde yaşam koşulları, yasal düzenlemelere uyum tartışma dışı kalmaktadır. Konu askeri alan olunca herkes bu alanda yaşananları geçiştirmeye, sorunları tartışma dışı bırakmaya çalışmaktadır. İntikal eden şikayetlerden, askeri ceza ve tutukevlerinde yönetim ve infaz koruma memuru görevi yapan askerlerden ciddi yakınmalar mevcuttur. Bu ceza ve tutukevlerinde tutuklu ve hükümlülere sağlanan haklar tam olarak uygulanmamaktadır. Kısa süreli disiplin cezalarının infazı sırasında bile ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır.

Mevcut yasal düzenlemeler itibarı ile askeri ceza ve tutukevleri, tutukevi statüsünde görünmektedir. Ancak bu ceza ve tutukevlerinde hem kesinleşen disiplin cezaları, hem de kesinleşen kısa süreli hapis cezaları infaz edilmektedir. *Her şeyden önce askeri cezaevlerinin statüsü ceza ve tutukevlerinin yönetim şekillerinin belirlenmesi gereklidir. Şayet bu ceza ve tutukevleri, sivil cezaevleri statüsünde iseler; sivil infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülere sağlanan tüm haklar, bu ceza ve tutukevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülere de sağlanmalıdır. Aynı bir infaz rejimi uygulanacaksa, insan hakları ve uluslararası kurallar çerçevesinde bu ceza ve tutukevleri yeniden yapılandırılmalıdır.*

Cezaevi izleme kurullarının bugüne kadar askeri ceza ve tutukevlerinde bir araştırma ve inceleme yaparak, ilgili birimlere raporlar sunduklarını duymadık. Askeri cezaevlerinde

yaşanan sıkıntıların ve yaşanan olumsuzlukların önemli bir şekilde araştırılması ve bu sorunların da giderilmesini diliyorum.

ZEKİ
EKMEN'İN
KONUŞMASI

Cezaevlerinde hükümlü veya tutuklu olarak bulunanların tutuklu ve hükümlü buldukları süre içinde ciddi sağlık sorunları ile karşılaştıkları bilinmektedir. Zaman zaman basından da bunlar izlenmektedir. Sağlık sorunları nedeni ile gidilen sağlık kurumlarında; tutuklu ve hükümlüler birçok zaman çok kötü fiziki koşullar altında tutulmaktadır. Hastanelerdeki bu olumsuz fiziki koşulların zaman geçirilmeden giderilmesi gereklidir.

Sonuç olarak infaz kurumlarındaki infaz koşullarının iyileştirilmesi ve tüm yönleri ile insan onuruna uygun yaşam koşullarının sağlanması toplumu da rahatlatacak, infaz kurumlarını ülkenin bir sorunu olmaktan çıkaracaktır.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Timur Demirbaş, buyurun efendim.

Prof. Dr. Timur DEMİRBAŞ: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

Önce Zeki beyin askeri cezaeviyle ilgili açıklamasından başlamak istiyorum. Askeri cezaevleri, tutukevi niteliğinde hizmet görüyor. Ben İzmir Şirinyer Askeri Tutukevi'ni ziyaret ettim. Dolayısıyla askeri mahkemelerde yargılama sonucunda mahkûmiyet kararı verilen kişiler, cezalarını genel cezaevlerinde çekiyorlar. Ama o eleştiriye katılıyorum, yani buranın da belirli bir şekilde izlenebilmesi, izleme kurullarının denetim alanına sokulması haklı bir nokta. Özel başvurum üzerine bir askeri yargıç, cezaevlerine merakım dolayısıyla bana bu izni sağladı ve gezdirdi. Tabii orada görev yapanlar, cezaevi personeli olarak adlandırılan kişiler askerler, bir sıkı disiplin var. Bu yönüyle sadece tutukevi olarak kullanıldığını belirtmek istiyorum.

Asıl konumuza gelecek olursak, Sayın Bakan haklı olarak ifade etti; gerçekten kendi Bakanlığı döneminde ölüm oruçlarının, F tipi cezaevlerinin yarattığı sıkıntı, Türkiye'nin ciddi problemlerinden birisiydi. Dün gerçi Münip bey, Zeki bey de

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

bu kanunları eleştirdi, ama gerek İnfaz Hâkimliği Kanunu, gerek İzleme Kurulları Kurulması Hakkında Kanun, gerekse Eğitim Merkezleri Kurulması Hakkında Kanun olumlu adımlardır. Sayın Bakan'ın eleştirisine katılıyorum, izleme kurullarının oluşturulmasında ciddi problemler yaşandı. Tabii adalet komisyonları, belirli vasıfları taşıyan kişileri bu kurullara seçiyorlardı. Bazı yerlerde titiz davranılmadı. Bizim kurulun başkanı da çok değerli bir Yargıtay üyesiydi, Hulusi Ögütçü bey, ben yardımcısıydım, onu da düzelteyim ve çok titiz bir insandı. Hiçbir ziyareti aksatmak, günü gününe, emekli bir yargıç da olduğu için, titizlikle bu ziyaretleri yapardık. Tabii birtakım problemler oluyordu, bu meslekten gelenlerle akademisyen bir kişi arasında belirli çatışmalar oluyordu. Mesela ilçe cezaevlerinde tutuklularla hükümlüler aynı koğuştaydı. Ben *"bu kanuna aykırıdır"* diyordum, *"hocam, yer yok, hasmı vardır, öldürürler, onun için buraya konulmuş"* gibi. Ben dedim, *"kesinlikle kabul etmiyorum, bu Bakanlığın sorunu, kanuna aykırı."* Çünkü sanık sıfatını taşıyan bir kişinin hükümlülerle bir araya konulması ciddi problem taşır. Bunları düzelttik. Yani izleme kurullarının gerçekten olumlu etkisi olmuştur.

Yine Sayın Bakanın ifade ettiği gibi, tecrit olayı F tiplerinde genellikle belirli örgütler tarafından kendi kendine yaratıldı. Çünkü Sayın Bakan ifade etti, olumlu adımlar atılmasına rağmen, mesela örgüt mensupları ortak faaliyet alanına çıkıyordu, ortak görüşmeye çıkıyordu, PKK'lılar çıkıyordu ve sadece bir örgüt, DHKP-C, bunlar merkezden kesinlikle katı bir şekilde çıkmıyorlardı ve bazı insanlar maalesef ölüm orucunda kurban olarak seçilmişlerdi.

Yine olumlu bir adım, o süreçte ölüm orucuna başlayan kişilerin ölüm orucuna son verme bakımından o dönemki kanun, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 399. maddesi yaygın bir şekilde uygulandı. 381 kişi bundan yararlandı ve yine Cumhurbaşkanı, 104. maddesindeki o yetkiyi, Bakanlıktan, adli tıptan gelen rapora göre 192 kişiyi bu şekilde affetti. Hatta bir toplantıda, İzmir Barosu tarafından düzenlenen, yine infaz hukukuyla ilgili bir toplantıda ben oturum başkanlığı yapıyordum. Bu ölüm orucuna başvurup 399 gereğince

cezası geriye bırakılan bir gençle birlikte yan yana oturduk, yemekte sohbet ettim. Dedim ki, *“sen burada konuşuyorsun, uzatmazlar, dikkat.”* Televizyonlar falan da ağzından birtakım haberler alıyor ve üzüldüm, o kişi, sizin de ifade ettiğiniz gibi, hiçbir eyleme katılmamış, sırf örgüt mensubu oldu diye ağır bir cezaya mahkûm edilmiş, daha sonra da bu süreç kapsamında ölüm orucuna başlamış. Bu bakımdan, o acılı süreçler yaşandı, ama cezaevleri halen sorunlu yerler. Mesela Silivri Cezaevi'ne *“İstanbul Bayrampaşa taşınacak bugünlerde”* deniliyor. Geçenlerde gazetelerde haber vardı, üçlü ranzalar, yerde yatanlar ve yemekhaneyi bile yatakhane haline getirmişler. Yani az önce Hakan bey dedi, 75.000 kapasite, 95.000. Bu 75.000 kapasite, şişirilmiş bir kapasite. Düşünün, tek koğuştta 40 kişi, 50 kişi Bakanlık kapasite diye gösteriyor. 3'lü ranza. Öyle kapasite olur mu? Avrupa standartlarına göre, uluslararası belgelere göre bir kişi için 8 ya da 10 metrekarelik yer gerekiyor, bunun çok çok üstünde yerler.

Dolayısıyla Türkiye, bugün tabii nüfusu artan, suç işleme oranı da son yıllarda artan bir ülke olduğuna göre, yeni cezaevleri inşa etmek durumunda. Ben hep onu söylüyorum; hayırsever vatandaşlar okul yaptırmak yanında cezaevleri de yaptırınsınlar. Çünkü bu ihtiyaç, bu sosyal problem, yani oradaki insanları o ağır koşullar altında tuttuğunuz zaman, Türkiye'nin 3. madde gereğince mahkûm edilmesi kaçınılmaz bir son. Çünkü arada bir cezaevi görevlisi söyledi, *“yan yana yatıyorlar, tecavüz olayları oluyor”* dedi. Bu bir gerçek. Bu bakımdan, mutlaka bu konu üzerine eğilinmeli. Birtakım yerlere giden paralar ortada, dolayısıyla yeni, modern cezaevleri yapmak ve belki o cezaevine girip çıkan kişilerin adını da vermek mümkün olabilir. Dolayısıyla *“bir okul açarsan bir cezaevi kapanır”*, bu artık geride kalmış bir şey. Tüm dünyada bu problem, pahalı bir iş. Amerika'da, İngiltere'de, bazı ülkelerde cezaevlerinin özelleştirilmesi söz konusu, özel firmalara veriliyor, devlete maliyetine daha kârlı. Ama tabii Türkiye açısından bu söz konusu olamaz, çünkü para devreye girdiği zaman çok büyük suiistimaller olabilir. Adam cezaevinde diye otelde mankenlerle gün geçirebilir. Dolayısıyla bizim

TİMUR
DEMİRBAŞ'IN
KONUŞMASI

için bugün bu sıcak değil, ama birtakım şeylere de çözüm bulmak lazım. Yani cezaevine girişi önlemek lazım. Ben kitabımda yaptırımlar sistemi içerisinde hapis cezalarının oranı Batıyla karşılaştırmalı, nedir diye bir araştırma yaptım. Bizde bununla ilgili bir araştırma yoktu. Bakanlıkta bir yetkiliye rica ettim, İstatistik Daire Başkanlığı'nda. Bizimle ilgili bir kıyaslama yok. Almanya'da hapis cezalarının yaptırımlar sistemi içerisindeki payı yüzde 10'lar civarında, yüzde 80 para cezası, yüzde 10 da diğer yaptırım şekilleri. Bizdeki araştırmaya göre, 2000'li yıllarda halen hapis cezası yüzde 50'lerin üzerinde. Tutuklamanın payı ortada, tutuklama sebeplerinin sınırlandırılmasına rağmen tutuklama halen etkin bir koruma tedbiri olarak uygulanıyor. Dolayısıyla cezaevine giren nüfusu azaltmak gerekiyor.

Konumuza dönecek olursak, tabii Sayın Bakan'ın çözümü gerçekten yerinde, ama bana göre 16. maddenin 2. fıkrasına *“diğer hastalıklar bakımından mahkûmun hayatı için kesin bir tehlike teşkil ediyorsa, mahkûmun cezası iyileşinceye kadar geri bırakılır.”* Buraya değil de, 81. maddeye, çünkü 81. maddede *“infazı engelleyecek hastalık hali”* diyor. Belki bu madde başlığıyla birlikte *“infazı engelleyecek hastalık hali veya engellilik hali”* dedikten sonra, *“kurum hekimi veya görevli hekim tarafından yapılan muayene ve incelemeler sonunda, hükümlünün cezasını yerine getirmesini engelleyecek hastalığı veya bakıma muhtaç engelliliği saptanırsa, durum infaz kurumu yönetimine bildirilir”* denildikten sonra, ya Anayasa'nın 104. maddesindeki durum işletilir -ki bu da dün tartışıldı- Adli Tıp Kurumu bakımından verilecek rapor önem taşıyor, ağır engellilik halinde gerçekten bu kişinin cezaevinde tutulmasının anlamı yok, evinde ailesi baksın, bu olabilir. Yani Engellilik Kanunu'nda, az önce Sayın Başkan ifade etti, açıkça buna ilişkin bir düzenleme getirilebilir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Durmuş Tezcan; buyurun.

Prof. Dr. Durmuş TEZCAN: Değerli arkadaşlar; benim değerli dostum Zeki bey, uzun uzun konuşma fırsatı buldu.

DURMUŞ
TEZCAN'IN
KONUŞMASI

Üstelik sabahleyin konuşamadığını söyledi. Sabahleyin konuşsaydı, herhalde bizim gibi kısa kesmek zorunda kalacaktı. Dolayısıyla biz konuyu çok kısa tutmak durumunda kaldık. Bugün madem atış serbest, biz de birtakım şeyler izninizle söylemek istiyoruz.

Bir kere şunu söyleyeyim: Sayın Başkan'ın da belirtmiş olduğu, Antalya Barosu'nun gündeme getirdiği bireysel olay, kendi içerisinde özellikler taşır. Benim açımdan bunu iki yönlü belirtmem gerekir. Birincisi, olayın kendisine bakarsak, yani felçli birisinin bir insanı öldürmesi olayı. İkincisi, onun cezaevindeki almış olduğu cezanın infazıyla ilgili olay. Ben iki yönlü bu olayı birbirinden ayırt etmek istiyorum. Böyle bir kimsenin serbest bırakılması, yani cezasının tamamen kaldırılması pekala şunu da sağlayabilir: Nasıl olsa beni serbest bırakabiliyorlar, ben daha önce de felçli vaziyette birisini öldürdüm, bir başkasını da öldürebilirim. Ondan o da beklenebilir ya da kişiler kendi yaşamlarını tehlikede görebilir, o ayrı bir konu. Demek ki adaletin vermiş olduğu kararın içeriğini ben değerlendirmiyorum, çünkü elimde tüm bilgi ve belgeler yok, nasıl o mahkûmiyet kararı verildi. Ama eğer felçli bir insan birisini öldürüyorsa, bir ceza alma durumu makul olabilen bir durumdur, onu hiç değerlendirmem. Ancak ceza almış olmak demek, işte benim konuma buradan itibaren geliyor, infazın insan onuruna uygun bir şekilde yapılmasını sağlamayı gerektiriyor. Eğer infaz açısından diğer kişilere nazaran onun kendi sağlık durumu gibi konular sorun yaratıyorsa, ona bir pozitif ayrımcılık yapmak gereği ortaya çıkıyor.

Nitekim hocamın bahsettiği Price/Birleşik Krallık olayında görüş bildiren, yani farklı, ayrık görüş bildiren iki hâkimden birisi olan bugünkü mahkemenin başkanı da şunu diyor: *"Adaletle saygısızlık nedeniyle böyle bir kimseye mahkûmiyet kararı verilmesi olayı düşünüldüğünde, sonuç olarak mahkemenin söz konusu kişiyle ilgili bu verilen mahkûmiyet kararına katılıyorum. Ancak bunun ötesinde şunu da araştırmamız gerekir: Acaba adalet, böyle eli ayağı olmayan ve onun yaşadığı sıkıntıları içinde bulunan bir kimseye mahkemeye hakaretten dolayı böyle bir ceza vermesi yerinde miydi?"* Yargının da sorgulanması gerektiğini

düşündüğü yönünde düşünceler ileri sürülüyor, onları da bir ayrı konu olarak belirtiyim.

Ancak burada bu ayrımcılık, pozitif ayrımcılık konusunu Yunanistan'la ilgili bir kararında İnsan Hakları Mahkemesi, çok açık dile getiriyor. Tilemnos/Yunanistan kararı, bu karar 2000 tarihli. Burada söz konusu olan kişi, bizim bu sivil itaatsizlik dediğimiz, yani askerlik yapmak isteyen bir kimse- nin inançları nedeniyle mahkûm edilmesi sonucu, daha sonra mali müşavirliğe müracaat ettiğinde, şu kadar cezası olduğundan bahisle kendisine o statünün verilmemesi sebebiyle konuyu İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürmesi olayında İnsan Hakları Mahkemesi diyor ki, *"Burada mücerret kanundaki 'şu kadar hapis cezası almış olmak, böyle bir statüye girmeyi engeller' diye kesip atmak mümkün değildir, bunun dayandığı olaya bakmak gerekir. Olay nedir; inançla ilgili bir olaydır. Askerlik yapmaya sıcak bakmayan bu kimsenin almış olduğu o cezayı normal bir ceza gibi değerlendiremezsiniz, bu bir ayrımcılık yasağına girer"* diyor.

Buradan şunu söylemek istiyorum: Ayrımcılık yapılmaması gerekir, ayrımcılık olumsuz yönde olmaması gerekir. Bu tür insanların infazı açısından olumlu ayrımcılık yapılması zorunludur. Bunun gerçekleşmesinde çeşitli arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlar açısından ben bunu yanında -ki yine Zeki bey dostumuz- eski Türkiye Barolar Birliği Başkan Vekili olarak o tarihte bulunduğu ilk bu Ceza Kanunu Tasarısı'nın görüşülmesi sırasında bir söz söylemiştim: *"Herhalde siz bu kanunla Türkiye'yi cezaevine çevireceksiniz, mevcut cezaevleri almaz bu getirdiğiniz sistemi"* demiştim ve *"unutmayın, insan hakları cezaevi kapısında son ermez."* Bunu ben söylemiyorum, İnsan Hakları Mahkemesi söylüyor, kapının önünde sona ermediğini. Gerçekten Golder kararında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu sözü kendisi kullanıyor ve inanın şu *"nöbetleşe yatıyor"* deniliyor ya, onların her biri gitse İnsan Hakları Mahkemesi'ne, eğer Türkiye'de sonuç alamazsa, hepsi 3. maddeden ihlal kararı alır. Türkiye, bir an önce bu konuda ciddi bir düzenlemeye gitmesi gerekir. Nedir; işte çeşitli sorunlar var. Hâkiminiz hala her konuda toplum istiyor diye tutuklamayı bir peşin

ceza gibi kullanıyorsa, bunun önüne geçemiyorsanız, en azından elektronik kelepçe sistemini kullanacaksınız. İşte öyle bir durumda, sözgelimi bu tür hükümlülerin de en azından cezaevinde yaratacağı sıkıntılar da belli oranda aşılabılır. Öbür taraftan da ceza ve tutukevlerindeki yoğunluk da nispeten azaltılabilir. Eğer böyle yapmazsa, bir yatakta 3 kişi yatarsa ya da başka şeyler olursa, bu insanlık dışı bir muamele içerisinde sözleşmenin 3. maddesinin ihlali sayılır.

Pek çok örnek vardır. Eğer izin verilirse, bilmiyorum zamanı çok mu aşırı kullandım, o kadar çok karar var ki, mesela avukatla, dinleme konusuyla ilgili İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları var. Mektupların denetime tabi tutulması, bazı yerlerin çizilmesiyle ilgili kararlar var. Yani aslında hükümlülerle ilgili, ben tabii sadece konu özürü ya da engelli kişiler dediğimiz, tam üzerinde de birlik sağlanmadığını belirttiğimiz kişilerle ilgili infaz konusu sınırı içinde kaldığım için öbür konulara girmemiştim, ama o konularda da bir hayli kararlar olduğunu özellikle vurgulamak isterim. Sorularınız olursa memnuniyetle cevap veririm.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz Sevgili Durmuş Tezcan. Şimdi çok kısa olmak kaydıyla Sayın Av. Münip Ermiş'e söz vereceğim, sayın dinleyicilere zaman kalsın. Saat 12.00'de bitirmek zorunda değiliz, biraz uzatabiliriz, endişe etmeyin.

Buyurun Sayın Ermiş.

Av. Münip ERMİŞ: Özellikle izleme kurullarıyla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. İzleme kurullarının mutlaka bağımsız bir yapıda olması gerekir, çünkü insan hakları denetimi yapacak kuruluşların bağımsız olması çok önemli. Bir de en önemli husus, raporlarını serbestçe kamuoyu önünde açıklayabilmelidir, sadece Adalet Bakanlığı'na iletmemelidir. Kamuoyu da cezaevleri sorunları konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Eğer cezaevlerinde insan hakları ihlallerini önlemek gibi bir irade varsa, bu raporların gizli kalmasının hiçbir anlamı yoktur, toplumun cezaevlerinden haberi olmalıdır. Eğer

MÜNİP
ERMİŞ'İN
KONUŞMASI

bu raporların gizli kalması isteniyorsa, burada kötü niyet vardır, başka hiçbir şey yoktur.

Özellikle yeni yapılacak bir düzenlemede baro gibi, tabip odası gibi kurumların izleme kurullarında mutlaka yer alması sağlanmalıdır diye düşünüyorum.

Benim şimdilik söyleyeceğim bu kadar Hocam.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz Sayın Münip Ermiş.

Efendim, dinleyicilerin, katılımcıların sorularına, yorumlarına ve eleştirilerine yer vereceğimiz periyoda geldik. Dediğim gibi, saat 12.00'de bitirmek zorunda değiliz, biraz daha uzatabiliriz. Bu konuda izninizle ilk sözü bu bütün sempozyumun ilk fikrini bize veren Antalya Cezaevindeki hükümlünün avukatı Sayın Av. Rıdvan Yıldız'a vermek istiyorum.

Buyurun.

RİDVAN
YILDIZ'IN
KONUŞMASI

Av. Rıdvan YILDIZ (Antalya Barosu): Öğrencisi olmaktan onur duyduğum Sayın hocam, Sayın Bakan'ım, bu paneli düzenleyen Sayın Baro Başkan'ım ve büyük katkıları olan İnsan Hakları Merkezi Başkanı sayın meslektaşım Münip Ermiş ve sunumda bulunan çok muhterem hocalarım ve sayın katılımcılar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Efendim, Gazi Dağ 1972 doğumlu. 2004 yılı Aralık ayında uğradığı bir silahlı saldırı sonucu aldığı yaralar neticesi göğüs kafesinin altından itibaren omurilik felçlisi kalmakla birlikte, aldığı diğer kurşun yaraları sebebiyle geçirdiği bir dizi ameliyatlardan sonra dalağı alınmış, bu sebeple yoğun ensüline bağımlı şeker hastası haline gelmiş. Ayrıca akciğerleri harabiyet gördüğü için, halihazırda enfeksiyona açık akciğer hastası tanısı konulmuş ve yine böbrekleri yeterli fonksiyon göremediği için sondaya bağımlı olan, felç olması sebebiyle dışkılamasını hissedemeyen, şeker hastalığının ve uzun süre yatalak olmasının yarattığı yatak yaraları sebebiyle vücudunun çok çeşitli yerlerinde yaraları mevcut olan, bu sebeple çok özel ortopedik yatakta yatması gereken bir hasta.

Gazi, evli, 5 çocuklu bir insan. Uğradığı saldırı neticesi 4 ay süreyle Akdeniz Tıp Fakültesi'nde bir dizi ameliyatlara ve tedavi görmüş. Bu sürecin sonunda arkadaşlarının "sen güçlü bir adamsın, gel, toplumdaki kopma, aramızda ol" telkiniyle ortağı olduğu tavernada gece yarısı saat 04.00'te, artık tavernada eğlence bitmiş, hesaplar alınıyor. Bu esnada ortağının kardeşi alkollü bir vaziyette bir başkasıyla tartışıyor, silah çekiyor. Gazi'nin kardeşi de o yerin sahibi olması hasebiyle "ayıptır" misali olaya katılıyor. Gazi, ikaz ediyor ortağı ölen kişinin ağabeyini, "kardeşinde silah var, alın şu silahı elinden" diyor. O kişi, kardeşinin elinden silahı almaya yeltendiği zaman, bu kişinin ayağı sakat, itiyor onu, ağabeyi düşüyor, silahı Gazi'ye yönlendiriyor, o anda ateş de ediyor. Bu durumda, daha 4-5 ay evvel geçirdiği o psikolojik travmanın etkisiyle ve hasmı da olduğu kanaatiyle koynunda bir tabanca olan Gazi, o loş ışıkta bir el ateş ediyor, şarjöründe daha 7 mermi var. Bir el ateş ediyor ve tesadüf eseri o mermi ilgili kişinin kalbine geliyor ve kişi ölüyor. Bu sebeple, olayın hemen akabinde biz, ailesinin önermesi üzerinde, benim nezaretimde Gazi'yi ilgili makamlara teslim ettik. Daha sonraki süreçte tabii ki tutuklandı.

Ancak mevcut haliyle, fiziki şartları itibariyle cezaevinde yatamayacağı kanaatini taşıdığı için, cezaevi kurum müdürü, özellikle kurumun ikinci müdürü Mesut Beye huzurunuzda teşekkür ediyorum, onun büyük katkıları, kurum doktorunun büyük katkısıyla devlet hastanesinin özel koğuşuna, tutuklu koğuşuna Gazi'yi aldık. Devlet hastanesinde de yine kendi girişimlerimizle bir beyin cerrahi uzmanı samimi arkadaşımızın katkılarıyla uzun süre Gazi, devlet hastanesinde kaldı. Ancak anlayamadığımız bir nedenle hastane başhekiminin yine anlamlandıramadığımız tavırları nedeniyle ani olarak hastaneden cezaevine gönderildi. Bu arada yargılama süreci devam etti ve sonuçta kasten adam öldürmekten 20 sene, ruhsatsız silah kullanmaktan da 10 ay, toplam 20 sene 10 ay hapis cezası aldı ve kararla birlikte tutukluluğunun devamına karar verildi. Temyiz süreci sonrası karar kesinleşti ve Gazi de cezaevinde bulunmakta.

RİDVAN
YILDIZ'IN
KONUŞMASI

Biz cezaevi koşullarında o dönemin görevli infaz savcısı-nun katkılarıyla yasalarda, mevzuatımızda olmayan bir özel izinle kardeşlerine cezaevine günde 3 kez girip, dışkılama yeteneğini bilemediği için altı temizleniyor ve bezleniyor. Kardeşlerine bu izin verildi ve halen de kardeşleri girip bu bakımını yapmaktadırlar. Bu süreç içerisinde hükümlülük hali olduktan sonra, yani cezası kesinleştikten sonra, Gazi'nin durumu itibariyle Cumhurbaşkanlığı yüksek makamınca affı için ve ayrıca Ceza İnfaz Kanunu'nun 16. maddesi gereğince de cezasının ertelenmesi veya aralıklı çekilmesi taleplerinde bulunduk. Gazi hakkında müştekisi olduğu, yani ateşli silahla yaralandığı davayla ilgili olarak mahkemenin aldıracağı bir rapor var. Antalya Akdeniz Üniversitesi Adli Tıp Grup Başkanlığı'ndan alınan rapor gereği Gazi'nin kalıcı sakatlığı ve iyileşemez hastalığı olduğu –bu hastalıklar da biri omurilik felci, diğeri de diyabet, yani şeker hastalığı– tespiti yapıldı.

Ancak bu tespite rağmen biz, sayın infaz savcımızdan infazın durdurulması talebinde bulunduk. Sayın savcımız, bunu kabul etmediler ve yine bizim talebimizle konu Adli Tıp Kurum Başkanlığı'na, İhtisas Dairesi'ne aktarıldı. Oradan verilen rapor şöyle efendim özet olarak: *“Sakat ve kalıcı hasta değildir, Anayasa'nın 104/B maddesindeki şartları taşımamaktadır.”* Bu çok tartışılır bir tespittir. Gazi sakat değilse, sakat kimdir? Bu adam hem omurilik felçlisi, hem diyabet hastası, hem de vücudunda birtakım fonksiyon yitimi var.

Adalet Bakanlığı'na yazı yazılması talebinde bulunduk ve sayın savcımız kabul etti. Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'ne *“durum hakkında bize bilgi verin, biz bir şey yapamıyoruz, yani ne yapabiliriz?”* mealinde bir yazı yazıldı. Bakanlık da *“bizim yapacağımız hiçbir şey yoktur”* dedi ve üstüne üstlük Gazi'yi buradan Ermenek Cezaevi'ne bir kış günü apar topar naklettiler. Halbuki Gazi hakkında her türlü naklinin ambulansla yapılması gerektiği yönünde de rapor var. Ermenek çok küçük bir cezaevi, binbir zahmetle Ermenek'e gitti, binbir zahmetle de oradan tekrar buraya geri döndü. Cezanın infazının geri bırakılmasını başaramadık, yaptığımız talepler sonuçsuz kaldı. Hiç olmazsa Sayın Cumhurbaşkanınca affı yönü cihe-

tine gidelim girişiminde bulunduk. Ancak Adli Tıp Kurumu Genel Kurulu da 10 üyenin muhalif kalımı ile durumunun Anayasa'nın 104/B maddesine uyar nitelikte olmadığı raporu verdi.

Ben bir hukukçu olarak tabii çoğunluğun görüşüne büyük saygı duyuyorum. Ama tababette çoğunluğun görüşü mü, ilgisinin tespiti mi önemlidir? Bu konu da tartışılır. Nöroloji, nöroşirurji, yani beyin cerrahı ve psikiyatri bilim uzmanı, profesör unvanındaki muhterem zevat, *"Her ne kadar bu kişi, şu anda hayati tehlike taşıyor ise de, bu onun gelecekte iyi bakım görmediği takdirde enfeksiyona açık vücudu sebebiyle hayati tehlikesi olmadığı anlamına gelmez. Bu haliyle bu kişi infaz çekemez, derhal serbest bırakılmalıdır"* gibi bir görüş bildiriyor, ama çoğunluğun görüşü üstün geldiği için bu tespite yer verilmiyor. Kanaatimce ilgilisi doktorların bu tespitinin de araştırılması, konunun o yönüyle de detaylı olarak iyice araştırılması gerekir. Dün Münip Ermiş arkadaşımın dediği gibi, çocuk doktoru, kadın doğum uzmanı, *"bu hasta değildir"* diyor, ama beyin cerrahı, nöroloji uzmanı, psikiyatri uzmanı *"bu hastadır"* diyor. Yani tababette çoğunluğun görüşünün olmaması, ilgisinin görüşüne değer verilmesi gerektiği kanaatindeyim.

"Adli Tıp Genel Kurulu'nun verdiği karar, bize verilen, yetkililerden aldığımız bilgiye göre elimizi ayağımızı bağlıyor. Artık tamam, bitti, her şey bitti, bütün başvuru yolları tüketildi, yapacak hiçbir şey yok" deniliyor. Sosyal hukuk devleti kavramı içerisinde olaya baktığımızda, devlet Gazi'nin bakımını yapamıyor, kardeşi giriyor içeriye. Kardeşi buna mecbur değil, aile mecbur değil, velev ki kardeşi de olmayabilirdi, bu çok özel bir durum veya belki gelecekte bir yetkili kardeşine izin vermeyecek. Yani bu durum, dün doktor Sayın Hakan Kızıllarslan'ın vurguladığı gibi, Özürlüler Kanunu'ndaki haklarla Gazi'nin hükümlü olması çelişir bir durum taşıyor sonucunu veriyor.

Ben avukatı olarak yaptığım tüm başvurular olumsuz sonuçlandı. Bunun üzerine Baro Yönetim Kurulu'na yazı yazdım. *"Ben avukat olarak bunları bunları yaptım, ama tüm sonuçlar olumsuz çıktı, ama bunun bir çaresi olmalı. Baromuz ola-*

RİDVAN
YILDIZ'IN
KONUŞMASI

rak katkılarınızı koymanızı bekliyorum” tarzında bir talebim oldu. Sayın Baro Başkanım ve Sayın İnsan Hakları Merkezi Başkanı'muz, sayın meslektaşım Münip Ermiş, kendilerine huzurunuzda teşekkür ediyorum, gerçekten çok duyarlı ve ilgili davrandılar. Cezaevinde müvekkilimi ziyaret ettiler, Adalet Bakanlığı'yla bir dizi yazışmalar yaptılar. Fakat sonuç itibarıyla geldiğimiz nokta, henüz çözüm noktası değil. Ben Sayın Baro Başkanı'mdan ve Sayın İnsan Hakları Merkezi Başkanı'muzdan bir talepte bulunuyorum huzurunuzda: Halen 16. maddenin 2. fıkrasındaki infazın iyileşene kadar geri bırakılması hakkımızın saklı olduğu kanaatindeyim. Bu da yerel savcının yetkisinde, yani Cumhuriyet başsavcımızın yetkisinde. Cumhuriyet başsavcımıza bu konuda gidip böyle bir talepte birlikte bulunmayı talep ediyorum.

Ayrıca bildiğimiz her yolu denedik, bir sonuç alamadık. Acaba bilmediğimiz bir şey var mıdır sayın hocalarım, bu konuda bize lütfen yardımcı olmanızı talep ediyorum. Bir de müsaade buyurursanız, bu olayı birebir yaşayan, her gün ağabeyinin bakımına giden kardeşi Savaş'ı da çok kısa bir süre verip dinlemenizi istirham ediyorum.

Saygılarımla.

Oturum Başkanı: Aslında saat 12.00'de bitirmemiz gerekiyordu, saat 12.00'yi geçti. Daha söz almak isteyenler de var. Gazi Dağ'ın durumuyla ilgili olarak dünden bu yana gerçekten bütün ayrıntılarıyla açıklamalar yapıldı. Zannediyorum durum yeterince aydınlandı.

Buyurun efendim.

MEHMET
NURİ
DEMİR'İN
KONUŞMASI

Av. Mehmet Nuri DEMİR (Antalya Barosu): Birkaç şeyden bahsetmek istiyorum, çok kısa. Cezaevlerinin genel sorunlarıyla cezaevine düşmüş bir engellinin sorunlarını birbirinden ayırmak mümkün değil tabii ki. Oraya düşmüş bir engellinin sorunları, birincisi cezaevinin genel sorunları, onun üzerine kendi engel durumundan kaynaklanan özel sorunları, tabii birleştiğinde daha büyük bir şey ortaya çıkıyor. Bu noktada bir pozitif ayrımcılığın yapılması zorunlu, yani bu

yapılması gerekir gibi bir ifadeye düşmek yanlış olur bence, zorunlu, cezaevi görevlilerinin de görevi bunu. Bunu yapmıyorlarsa, o zaman görevlerini ihmal ediyorlar demektir. Oraya bir özel engel durumu olan bir kişi gelmişse, onunla ilgili özel bir hassasiyet gösterilmesi zorunludur.

MEHMET
NURİ
DEMİR'İN
KONUŞMASI

Engelli kavramıyla ilgili işin açıkçası biraz daha geniş bir algılama yapmak lazım. Engelli, sadece fiziksel anlamda bir engel durumu veya gözle görülür bir engel durumu olan kişi değil, daha farklı, işte sosyal, psikolojik engel durumları da olabilir. Bu noktada mesela F tipi cezaevleriyle ilgili şöyle bir açıklama yapmak gerekiyor herhalde: F tipi cezaevleriyle ilgili sorun, orada kalan insanların toplumsallıktan uzaklaşmaları, yani insan toplumsal bir yaratık olduğuna göre, onu toplumsallıktan uzaklaştırdığınız andan itibaren bir engel durumu oluşturmuş oluyorsunuz, o da bir engellilik durumu. Temel karşı çıkılan şey bu. Hani engellilik durumunu biraz daha geniş algılamak lazım. Bu noktada engelli mahkûmlarla ilgili etkili bir denetimin, başvuru yollarının, az önce avukat beyin bahsettiği sorunlar üzerinden daha ayrıntılı başvuru yollarının, denetim mekanizmalarının getirilmesi gerekiyor tabii ki. Bunun için engelli kuruluşlarının falan o konuda çalışmalar yapması gerekiyor.

Bir de tabii ki genel anlamda bu bahsettiğimiz sorunlar şundan kaynaklanıyor: Siz bir ülkede önünüze gelen her şeyi özelleştirip de sosyal devleti tamamen ortadan kaldırırsanız, kimse cezaevindeki bir engelliyle ilgilenmez.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz. Buyurun.

Savaş DAĞ: Hocam, çok teşekkür ediyorum. Bizimle ilgilendiğiniz için size minnettarız.

SAVAŞ
DAĞ'IN
KONUŞMASI

Efendim, ben saat sabah 10.00'da ağabeyimin yanına gitmek zorundaydım, bu toplantı dolayısıyla gidemedim. Şu an ne durumda, ne halde, onu hiç bilmiyorum zaten. Yani gidiyorum, orada birtakım sıkıntılar yaşıyoruz, girerken, çıkarırken. Tabii cezaevi idaresiyle değil, sürekli ağabeyimle sıkıntılar yaşıyoruz. Adam psikolojik olarak çökmüş durumda. Sa-

yın savcılarımızın yanına gidiyorum, diyorum ki, “Artık bize bir yol gösterin efendim, yani bütün kapılar kapandı suratımıza. Bir çıkış yolu bulamıyoruz, siz bir yol gösterin.”

Efendim, ağabeyimin bakımı çok zor, yani benim de kendi çocuklarım var, onun çocukları var. Artık bakamıyorum, ben de artık çok çıkmazdayım.

Oturum Başkanı: Durumunuz anlaşıldı, dünden beri defalarca bu konu konuşuldu. Zaten bütün bu toplantının da amacı yalnız bir tek kişiyle ilgili değil, benzer durumda olanlara genel bir çözüm bulmaktır. Siz de katkınızı yaptınız, teşekkür ederiz.

Efendim, bir avukat arkadaşımız, meslektaşımız, Teoman Kurter, “cezaevinde şüpheli biçimde ölmüş bulunan hükümlü İsmail Hakkı Kaya ile ilgili kısa bir söz verilmesini diliyorum” diyor. Kendisi burada herhalde. Bu konumuzla ilgili mi? Bu öldürüldüğü iddia edilen kişi, yani engellilikle falan, konumuzla ilgili mi, yoksa genel bir sorun mu? Dün Münip Bey olayı ayrıntısıyla anlattı, ısrar ediyorsanız çok kısa söyleyin lütfen.

TEOMAN
KURTER’İN
KONUŞMASI

Av. Teoman KURTER: Yani ısrarın bir önemi yok, burada bir sorun var cezaevlerinde, bir kere bu psişik sorunları olan bir insan, ayrıca uyuşturucu bağımlısıydı, bu anlamda da bir engelliydi. 3 yıl E tipi cezaevinde kaldıktan sonra, yeni kurulan L tipi cezaevine gitti bu çocuk. Ailesi 2 defa Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulundu, “çocuğumuz öldürülecek” diye. Cezaevinden sorumlu infaz savcısı, soruşturmayı yürütüp her ikisinde de kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar vermiştir ve bu çocuk, ikinci suç duyurusundan sonra öldü, cezaevinde şüpheli bir biçimde öldü. Üzerinde ekimozlar bulundu, darptan kaynaklanan, “darp” diye muayene tespit tutanağında var. Yani ben bir fotoğraf önünüze koymak istemiştim. Kısmen özürlü sayılabilecek bir durumdu ve böyle bir ölüm olayı yaşandı.

Hukuk, devlet dediğimiz sistemin en temel üstyapı kurumu. Hemen onun altında, onun biçim vermeye çalıştığı bir toplumsal doku var. Bu toplumsal dokunun içinden bir fo-

toğraf ben sunmak istemiştim. Özellikle mesleki camia içinde arkadaşlarımızın dikkatini çekip, yeni kurulmasına rağmen çok sık ölüm olaylarının meydana geldiği gerçeği karşısında duyarlı olmaya çağırarak için söz istemiştim.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz katkınız için. Bu konu zaten dün Münip Bey tarafından da ayrıntısıyla anlatılmıştı. Çok teşekkür ediyoruz. Başka söz isteyen var mı efendim?

Buyurun.

.....: İsmail Hakkı Kaya'nın yakınıyım. Son bir yılını doldurmamış olmakla beraber, 4., 5. ölüm bu cezaevinde, kamuoyunun dikkatini çekmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Görünüşüne göre başka söz isteyen yok. Bizim konuşmacı arkadaşlarımızın eklemek istediği bir şey de yoksa izninizle burada toplantıyı bitirmek istiyorum. Buyurun.

.....: Cezaevleriyle ilgili sorunlar dünden beri tartışılırken hep şöyle bir mazeret diyebileceğimiz bir şey öne sürüldü: "*Kapasiteden çok fazla kişi kalıyor, bundan dolayı problemlere yaklaşılamıyor*" diye bir mazeret gibi bir şey öne sürüldü. Biz cezaevinde engelli olan birisinin sorunuyla ilgilenirken, bize karşı böyle bir mazeret öne sürüldüğü zaman ne yapacağız, yani bırakıp gidecek miyiz onu? Tamam, cezaevi sorumluları ve oradaki görevlilerin bu mazeretten sonra bırakıp gitmeleri doğal, ama biz avukat olarak veya avukat örgütü olan barolar olarak, insan hakları koruma görevi verilen bir kuruluşun mensubu insanlar olarak bizim bunu bırakıp gitme diye bir olanağımız yok, onu orada çözmek zorundayız. Onun için yaptığımız çabalar, ısrarlar, cezaevi görevlileri tarafından kişisel veya bir kin veya kırgınlık olarak algılanmamalı. Yani o sorunu orada çözmek zorundayız. Özellikle hazır cezaevi görevlileri de burada varken bunu da söylemek istiyorum, yani kişisel bir olay değil bu.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, çok teşekkür ediyoruz.

Konumuz, cezaevinde hükümlü olarak bulunan engelli kategorisine giren insanlardı, ama tabii bunu bütün diğer sorunlardan soyutlayarak tartışmak mümkün değil, cezaevlerinin genel sorunlarının da bir parçası olarak bunu ele almak durumundayız. Bu toplantıda bizim tabii burada karar verme, kanun çıkarma gibi bir yetkimiz olmadığı aşikâr. Bizim yapabileceğimiz, gerek Türkiye Barolar Birliği'nin İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak, gerek Antalya Barosu olarak yapılabilecek şeyin azamisi budur, biz bir toplantı düzenledik. Yetkili uzmanları, bu konuyla ilgili bilgisi, tecrübesi olan insanları bir araya getirip sorunları tartıştık enine boyuna ve birtakım çözüm önerileri geliştirdik. Bunları bir kitap haline getirip yayınlayacağız. Bizden bundan fazlasını beklemek mantıklı olmaz, bizim yapabileceğimiz şey bu. Ama tabii görevimiz burada bitmiyor, bunu kitap olarak ortaya çıkarmak, rapor haline getirip ilgili mercilere ulaştırmak gibi konuları gerek Türkiye Barolar Birliği, gerek Antalya Barosu yapacaktır. Ben bu bakımdan Sayın Aysel Çelikel'in de belirttiği gibi, zannediyorum ki bu, Türkiye'de engelli ve özürlü denilen insanlarla ilgili olarak yapılmış ilk toplantı değil, ama engelli ve özürlü olup da hükümlü durumda olanlarla ilgili olarak yapılmış ilk toplantıdır. O bakımdan da zannediyorum çok yararlı olmuştur. Bundan sonra benzeri çalışmalarda hep birlikte bir arada olacağız. Bu konuda bize ilk ışığı yakan Antalya Barosu'na ve onun İnsan Hakları Merkezi'ne teşekkürlerimle sözlerime son veriyorum.

Kapatırken de Türkiye Barolar Birliği'nin bir küçük anısını Antalya Barosu Başkanı'na takdim etmek benim için çok zevkli bir görev olacak.

Teşekkür ederim.

"Sonuç Bildirisi"

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
ile
ANTALYA BAROSU'nca Ortaklaşa Düzenlenen

İNFAZ HUKUKU
VE
ÖZEL DURUMDAKİ HÜKÜMLÜLER
SEMPOZYUMU

SONUÇ BİLDİRİSİ

Uluslararası insan hakları belgelerinde ve ulusal yasalar-
da engelliler ile ilgili çeşitli hükümler ve düzenlemeler vardır.
Bunlar bildiri, uluslararası sözleşme ya da yasa (kanun) ni-
teliğinde ortaya çıkmaktadır. Bu düzenlemelerde genel yak-
laşım; engelli (özürlü) insanlara karşı ayrımcılık yapılmasını
önlemek, onların sosyal yaşama katılmalarını, iş ve meslek sa-
hibi olmalarını sağlamak, zihinsel ve bedensel gelişmelerine
yardımcı olmak gibi amaçlara yöneliktir.

Ancak, engelli hükümlülerle ve özellikle de özgürlüğü
(hürriyeti) bağlayıcı cezalara çarptırılmış engellilerle ilgili
özel bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, bu ko-
nuda uluslararası hukukta da bir boşluk olduğu söylenebilir.

Türk infaz hukukunda sakatlığın, sürekli hastalığın ve
kocamanın, özel af nedeni olması ya da cezanın ertelenmesini
sağlaması gibi düzenlemeler varsa da -görme ve işitme engel-
lilere cezaevi kurallarının anlatılmasına ilişkin olanlar dışın-
da- bunlar, doğrudan doğruya engelli kategorisine girenler
için öngörülmiş hükümler değildir.

Hapis cezası, bu cezaya çarptırılan insanlar üzerinde
genellikle ağır psikolojik sıkıntılara yol açmaktadır. Her hü-
kümlüde az ya da çok görülebilen bu kırılabilirlik ve dıştan ge-
lebilecek olumsuz etkilere karşı korumasızlık, engelli hüküm-
lülerde daha da ağır bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye koşullarında, hapis cezasına hükümlü engellilerin ve özel durumdaki başka hükümlülerin sorunlarını, cezaevlerinin genel sorunlarından bütünüyle ayırarak değerlendirmek olanaklı görünmemektedir. Bu nedenle, saptamalarımızda ve çözüm önerilerimizde, genel ve özel durumlar, kaçınılmaz olarak belli ölçüde iç içe girmektedir. Konuyla ilgili özel sorunlar olarak şunları saptayabiliriz:

1. Cezaevlerinin aşırı doluluğu zaten bir sorun olarak ortadadır. Var olan verilere bakılarak, Türkiye ceza ve tutukevlerinin kapasitesinin yaklaşık olarak 75.000 kişi için yeterli olduğu, ancak buralarda bulunan insan sayısının 95.000'i aştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, bazı yörelerimizdeki cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü sayılarında, başka yörelere oranla belirgin yığılmalar da görülmektedir.

Bazı durumlarda bir ranzada iki kişinin yatması veya vardiyalı uyumaya yol açan bu aşırı doluluk, doğal olarak bütün hükümlüleri etkilemekte ise de hükümlü durumdaki engelliler üzerinde çok daha olumsuz durumlar yaratmaktadır.

Ülkemizde tutuklu sayısının hükümlü sayısının iki katına yakın olduğu da bu konu ile ilgili çok önemli bir gerçektir. Bu gerçek karşısında, özellikle tutukluluk sürelerinin uzaması durumu da dikkate alınarak tutuklularla ilgili yeni bir takım önlemler alınması gerektiği de söylenebilir.

2. Cezaevleri personelinin sorunları önemli bir konudur. Bu görevlilerin eğitim eksikliği, ücret yetersizliği gibi sorunlarının yanı sıra, özellikle "nüfuzlu" kişilerin ya da terör örgütü mensuplarının konuldukları cezaevlerindeki görevlilerin kişisel güvenliklerinin sağlanması gibi ciddi sorunlar da sözkonusudur.

Bütün bu zor koşullarda bile özveriyle çalışan görevliler, elbette takdir edilmelidir. Ancak, bu sorunlar kişisel çabalarla ve özverilerle ortadan kaldırılmayacak kadar önemli noktalara gelmiştir. Bu sorunların çözüme bağlanması için, yürütülmekte olan olumlu girişimler ve eğitim programları desteklenmeli ve bu yöndeki çalışmalar hızlandırılmalıdır.

3. Cezaevlerindeki, dış güvenlikten jandarmanın, iç yönetimden Adalet Bakanlığı'nın sorumlu olması uygulamasının yarattığı sakıncaların ortadan kaldırılması için yeni yasal düzenleme girişimleri yapıldığı anlaşılmaktadır. Konunun çok duyarlı niteliği dikkate alınarak bu düzenlemelerin ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak sonuçlandırılması yerinde olacaktır.

4. Engelli hükümlülerle ilgili çözümler açısından, var olan 5275 sayılı Kanun'un 16. maddesindeki hükümlerin, uygulamada yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Anayasa'nın 104. maddesindeki Cumhurbaşkanı'na tanınmış olan özel af yetkisi de pratikte çok büyük zorluklarla işleyebilmektedir.

5. Engellilerle ilgili olarak deyim sorunu özel bir önem taşımaktadır. Türkçede, bu durumdaki kişiler için "sakat" (Anayasa m. 104/b) "özürlü" (5378 sayılı Özürlüler Kanunu) ve "malul" gibi deyimler kullanılmaktadır. Bu kavramı karşılanması için yabancı dillerde de yerleşmiş olan çeşitli deyimlerin varlığı bir gerçektir.

Kişileri incitecek deyimlerden kaçınılması gerektiğinde kuşku yoktur. Biz, "engelli" deyimini kullanıyoruz. Ancak, bu durumda olanların örgütleriyle danışılarak uygun deyim saptanması ve hukuk metinlerinde o deyim düzenli biçimde kullanılması yerinde olacaktır.

6. Cezaevlerinde, Engelliler Kanunu'ndaki "bakıma muhtaç özürlü" tanımına uyan, yani hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün durumda olan hükümler de bulunabilmektedir. Kısaca "hükümlü engelli" denilebilecek bu kişilerle ve özel durumda bulunan öteki hükümlülerle ilgili olarak düşünülebilecek çözümler şöyle özetlenebilir:

i. Engellilerle ilgilenmenin özel uzmanlık gerektirmesi karşısında Özürlüler İdaresi Başkanlığı bünyesinde yer alan uzman görevlilerin ceza ve tutukevlerinde çalıştırılmaları uygun olacaktır.

ii. Cezaevi hekimliği, ayrı ve önemli bir uzmanlık yeri olarak kabul edilmeli; Cezaevi hastanesi kavramı uygulamaya konulmalıdır. Var olan “akıl hastalığı dışında ruhsal rahatsızlığı olan hükümlülerin cezalarının infaz edileceği özel yerler”e ek olarak engelli hükümlüler için özel hastane birimleri oluşturulmalıdır.

iii. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da düzenlenen “infazın geri bırakılması” konusu, engelliler açısından gözden geçirilmeli ve bu konuda bir kanun değişikliğine gidilerek, infazı engelleyecek nedenlere “bakıma muhtaç engellilik hali” de eklenmelidir.

iv. Kimi tutuklu ve hükümlüler için elektronik bilezik uygulamasına geçilmesinin ve ayrıca Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 6.4.2006 tarih ve 5485 sayılı Kanun’la değişik 110/2. fıkrasındaki 75 yaşını bitirmiş olanlar için getirilen düzenlemenin engelli hükümlüleri de kapsayacak şekilde değiştirilmesi olumlu bir adım olacaktır.

v. Cinsel tercihler itibariyle farklılığı olan insanların varlığı bir gerçektir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük’ün m. 69/1-e hükmüne göre “Cinsel yönelimi farklı hükümlülerin diğerlerinden ayrı odalarda kalmaları sağlanır.” Çağdaş hukukun gelişmesine uyarak, bu insanların, cinsel tercihlerini serbestçe ortaya koyabilmeleri, Türkiye’de de kabul edildiğine göre, Tüzükteki hüküm yerindedir. Ancak, aşırı doluluklara ulaşmış cezaevlerinde, cezaevi yöneticilerinin bu hükmü gereği gibi işletmeleri olanaksız derece güçtür. Cezaevleriyle ilgili sorunlar arasında, bu konuya da yer verilmesi uygun olacaktır.

vi. Özellikle Türkiye koşulları bakımından çok önemli bir grup da cezaevindeki kadın hükümlüler ve onların çocuklarıdır. Türkiye cezaevlerinde hükümlü anneleriyle birlikte yaşayan oldukça çok sayıda çocuk olduğu bilinen bir gerçektir. Cezaların ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun m. 65’e göre;

“Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar, analarının yanında kalabilirler. Bu çocuklar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar.”

Bu çocukların durumu çeşitli boyutları olan ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bizim kanunumuz altı yaşına kadar çocukların anne ile birlikte cezaevinde kalmasını öngörmüştür. Bu, çeşitli ülkelere ilişkin istatistiklere göre kabul edilebilecek en yüksek yaş sınırı gibi görünmektedir.

Bu konuda çözüm aranırken bir yandan çocuğun annesiyle, annenin çocuğuyla birlikte bulunma hakkı ve ihtiyacı, öte yandan, çocuğun cezaevi ortamında bulunmaktan dolayı karşılaşacağı maddi ve manevi risklerin dengelenmesi gerekir. Cezaevlerinde çocukların türlü istismarla açık bir konumda oldukları bir gerçektir. Birçok ülkede bu konuyla ilgili cezaevlerinin içinde veya yanında özel ana-çocuk merkezleri kurulduğu anlaşılmaktadır. Bizim kanunda da bu çocukların özel kreş ve gündüz bakımevlerinde gündüzleri barındırılması suretiyle dengeli bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Ancak, bu hükmün uygulamada nasıl işlediğinin açıklığa kavuşturulmasında yarar vardır.

Yukarıda belirttiğimiz önerilerin gerçekleşebilmesi, doğal olarak, Devletin mali kaynaklarına bağlıdır. Ancak, Anayasa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini belirten 2. maddesinde sayılan niteliklerden birinin *“sosyal devlet”* olduğu da unutulmamalıdır. Yine Anayasa'nın konumuzla ilgili 65. maddesinin *“Sosyal ve Ekonomik Hakların Sınırı”* şeklindeki başlığının, 2001 değişikliğinden sonra *“Devletin İktisadi Ve Sosyal Ödevlerinin Sınırları”* biçimini aldığı ve maddenin içeriğinin de, Devlete *“öncelikleri gözetme”* görevi getirdiği de anımsanmalıdır.

Cezaevlerindeki olumsuz koşullar nedeniyle, hükümlüleri topluma kazandırma amacının gerçekleşmesi zorlaşmakta,

SONUÇ
BİLDİRİSİ

giderek olanaksız hale gelmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar uyarınca yapılan ziyaretlerde, Türkiye'nin uluslararası imajının zedelenmesinin yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde tazminat ödemek zorunda kalınan durumların da maddi ve manevi maliyetleri dikkate alınmalı ve "cezaevleri" konusunun "önceliği" gözetilmelidir.

10.00 YTL

Barış Manço Caddesi 1366. Sokak No: 3 06520 Balgat / Ankara
Tel: (+90.312) 292 59 00 (Pbx) Faks: (+90.312) 286 55 65
web: www.barobirlik.org.tr • e-posta: yayin@barobirlik.org.tr